

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Уманський державний педагогічний університет
імені Павла Тичини

СИСТЕМА
СОЦІАЛЬНОГО
ДЕРЖАВНОГО
СТРАХУВАННЯ

Навчальний посібник

УДК 364.3(075.8)

С-40

Рецензенти:

Комар Ольга Анатоліївна завідувач кафедри, доктор педагогічних наук, професор Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини.

Бондаренко Галина Василівна доцент кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи, кандидат педагогічних наук Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини.

Рекомендовано до друку вченою радою факультету інженерно-педагогічної освіти Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини (протокол № 5 від 24.11.2021 р.)

Система соціального державного страхування : навч. посіб. / МОН України, Уманський держ. пед. ун-т імені Павла Тичини ; уклад.: Кравченко Л. В., Сусло Л. В. - Умань : Візаві, 2021. - 265 с.

Навчальний посібник включає питання, які передбачені навчальною програмою вивчення дисципліни «Система соціального страхування». У підручнику розкрито сутність соціального страхування, визначено його зміст, завдання та функції; здійснено характеристику суб'єктів соціального страхування; розглянуто види соціального страхування та фінансові механізми, що функціонують у цій сфері; узагальнено зарубіжний досвід організації соціального страхування; обґрунтовано основні проблеми та перспективи розвитку соціального страхування в Україні.

УДК 364.3(075.8)

© Кравченко Л. В., Сусло Л. В., уклад., 2021

ЗМІСТ

ВСТУП	8
Розділ 1. СУТНІСТЬ, ПРИНЦИПИ Й РОЛЬ СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ	14
1.1. Сутність і необхідність соціального страхування	14
1.2. Становлення та розвиток соціального страхування	23
1.3. Соціальне страхування у фінансовій системі держави	25
1.4. Суб'єкти та об'єкти соціального страхування	30
1.5. Принципи соціального страхування	37
Розділ 2. ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ	39
2.1. Основи державного регулювання соціального страхування	39
2.2. Правове забезпечення страхування в Україні.	43
2.3. Мета, причини, етапи реформи сучасної системи соціального забезпечення	47
2.4. Органи нагляду та контролю в системі державного пенсійного страхування	50
2.5. Державні соціальні стандарти і соціальні гарантії	53
2.6. Державний контроль та моніторинг у сфері соціального страхування	57
Розділ 3 ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ	59
3.1. Впровадження єдиного соціального внеску	59

3.2. Особливості розвитку державної системи страхового фонду документації	63
3.3. Реформування системи пенсійного забезпечення	64
3.4. Впровадження державних соціальних стандартів у сфері медичного обслуговування	66
3.5. Державний реєстр загальнообов'язкового державного соціального страхування	68
Розділ 4. СТРАХУВАННЯ ТИМЧАСОВОЇ ВТРАТИ ПРАЦЕЗДАТНОСТІ	72
4.1. Загальнообов'язкове державне соціальне страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими похованням: необхідність, економічний зміст та основні поняття	72
4.2. Доходи бюджету Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності	76
4.3. Матеріальне забезпечення та соціальні послуги за страхуванням з тимчасової втрати працездатності	80
4.4 Алгоритм розрахунку лікарняних	101
Розділ 5. МЕДИЧНЕ СТРАХУВАННЯ	111
5.1. Зміст та мета державного соціального медичного страхування	111
5.2. Суб'єкти та об'єкти державного соціального медичного страхування	112
5.3. Принципи обов'язкового соціального медичного страхування	114
5.4. Фонд медичного страхування України	115

5.5. Джерела формування коштів Фонду медичного страхування	116
5.6. Обов'язкове та добровільне медичне страхування	117
Розділ 6. СТРАХУВАННЯ ВІД НЕЩАСНИХ ВИПАДКІВ НА ВИРОБНИЦТВІ ТА ВІД ПРОФЕСІЙНОГО ЗАХВОРЮВАННЯ	123
6.1. Страхування від нещасного випадку на виробництві: завдання та особливості	123
6.2. Доходи бюджету Фонду соціального страхування від нещасного випадку на виробництві та професійних захворювань	131
6.3. Принципи страхування від нещасного випадку на виробництві	132
6.4. Матеріальне забезпечення та соціальні послуги у разі настання нещасного випадку на виробництві та професійних захворювань	134
6.5. Характеристика страхових виплат ФСС НВВ за видами	138
Розділ 7. СТРАХУВАННЯ НА ВИПАДОК БЕЗРОБІТТЯ	157
7.1. Загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття: необхідність, економічний зміст та основні поняття	157
7.2. Доходи бюджету Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття	160

7.3. Видатки бюджету Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття	162
7.4. Характеристика інших виплат матеріального забезпечення на випадок безробіття	175
7.5. Забезпечення незастрахованих осіб	198
Розділ 8. ПЕНСІЙНЕ СТРАХУВАННЯ	200
8.1. Структура системи пенсійного забезпечення в Україні	200
8.2. Суб'єкти системи пенсійного забезпечення в Україні	201
8.3. Особи, які підлягають пенсійному страхуванню	203
8.4. Види пенсійних виплат і соціальних послуг	204
8.5. Пенсії за віком у солідарній системі	205
8.6. Пенсії по інвалідності в солідарній системі	206
8.7. Пенсія у зв'язку з втратою годувальника у солідарній системі	207
8.8. Порядок визначення заробітної плати (доходу) для обчислення пенсії	209
8.9. Пенсійні виплати за рахунок коштів Накопичувального фонду	210
8.10. Організація та порядок здійснення управління в солідарній системі.	212
8.11. Страхові внески на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування.	213
8.12. Сутність недержавного пенсійного страхування	220

Розділ 9. ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД У СФЕРІ	229
СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ	
9.1. Необхідність появи соціального страхування в світі.	229
9.2. Проблеми розвитку соціального страхування в Україні	232
ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК	236
ЛІТЕРАТУРА	262

Вступ

Соціальне страхування є найважливішим елементом системи соціального захисту, її організаційно-фінансовою основою в більшості розвинутих країн світу. Вичерпне визначення цього поняття, з огляду на різницю у його трактуванні в національних законодавствах, навряд чи можливо надати.

Вважається, що це організаційно-фінансова система, діяльність якої спрямована на захист від соціальних ризиків втрати доходу або необхідності оплати за рахунок спеціальних фондів певних послуг чи інших видатків, пов'язаних із втратою здоров'я, працездатності або настанням безробіття. Такі фонди формуються шляхом сплати внесків працівниками, роботодавцями та державою.

Соціальний захист населення є основною складовою політики будь-якої держави. Рівень його організації та формування безпосередньо впливає на добробут та здоров'я нації. В більшості країн світу право громадян на соціальний захист визначено в основних законодавчих документах. Не є винятком і Україна. У ст. 46 Конституції України закріплено право громадян на соціальний захист, що передбачає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника,

безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом. Для забезпечення права на соціальний захист держави світу виділяють значні фінансові ресурси, які становлять 10–15% ВВП. Ефективність використання цих коштів насамперед залежить від організації системи соціального захисту населення. На даний час сформувалися три основні складові соціального захисту громадян: соціальне забезпечення, соціальна допомога та соціальне страхування. В країнах з ринковою економікою перевага віддається соціальному страхуванню у загальній системі соціального захисту населення. З початку зародження соціальне страхування пройшло довготривалий еволюційний шлях розвитку: від виникнення кас взаємодопомоги, створення добровільних страхових організацій до запровадження солідарної системи соціального страхування з розподілом фінансових зобов'язань між державою, фондами соціального страхування, роботодавцями та працівниками. Сьогодні соціальне страхування передбачає такі важливі види фінансової підтримки громадян, як: грошові виплати, компенсація, витрати на лікування, реабілітацію, перепідготовку та перекваліфікацію, а також профілактику захворювань та нещасних випадків на виробництві. Таке

страхування здійснюється одночасно з соціальною допомогою та соціальним забезпеченням як важливими формами соціального захисту громадян, однак відрізняється від них джерелами формування фінансових ресурсів, принципами їх організації, видами та формами соціальних виплат. Розміри соціальних виплат відображають зрілість суспільних відносин та реальне втілення у життя положень Конституції України щодо побудови соціальної держави. В Україні система державного соціального страхування складається з: пенсійного страхування, страхування з тимчасової втрати працездатності, страхування на випадок безробіття та страхування від нещасного випадку на виробництві. Передбачається запровадити обов'язкове медичне страхування. Окрім державного (обов'язкового) соціального страхування, в Україні здійснюється і недержавне (добровільне) соціальне страхування через недержавні пенсійні фонди, страхові компанії та банки (шляхом відкриття пенсійних рахунків). Саме в умовах трансформації економічних підвалин суспільства інститут страхування забезпечує не тільки грошові виплати у разі настання страхових випадків, а й створює правові та економічні умови для стимулювання ефективної праці, формується нова система фінансових відносин,

необхідність якої об'єктивно впливає із функцій демократичної держави з соціально орієнтованою ринковою економікою. Основою функціонування соціального страхування є фінансові ресурси, які акумулюються у відповідних фондах грошових коштів, що входять до складу фінансової системи держави. Підготовка здобувачів вищої освіти потребує вивчення дисципліни «Система соціального страхування». Дана дисципліна є цікавою і необхідною, оскільки в процесі соціального страхування населення беруть участь практично усі: як страхувальники – держава, суб'єкти підприємницької діяльності та працівники; як застраховані – населення країни; як страховики – державні та недержавні фонди соціального страхування, страхові компанії та банки. Тому знання основ організації соціального страхування, механізму нарахування та виплати соціальних допомог та пенсій, захисту прав застрахованої особи буде корисним не лише в професійній діяльності, а й в повсякденному житті будь-якої людини. Метою вивчення дисципліни «Система соціального страхування» є набуття студентами теоретичних знань та практичних навичок з організації соціального страхування, управління діяльністю фондів соціального страхування, розробка умов здійснення різних видів соціального страхування з урахуванням їх

специфіки на сучасному етапі розвитку економіки України. Основними завданнями дисципліни є: ● опанування студентами теоретичних основ, сутності та принципів організації соціального страхування; ● дослідження економічної сутності соціального страхування та визначення його місця у системі соціального захисту населення України в умовах трансформаційних перетворень суспільства; ● ознайомлення з методологією розробки та впровадження умов здійснення основних видів соціального страхування – пенсійного, на випадок тимчасової непрацездатності, від безробіття, від нещасних випадків на виробництві та професійного захворювання, медичного; ● формування умінь управляти діяльністю фондів соціального страхування та надавати рекомендації з удосконалення руху й ефективності використання фінансових ресурсів; ● набуття навичок щодо управління соціальними страховими фондами; ● ознайомлення із механізмами соціального страхування держав з розвинутою ринковою економікою з метою можливого його використання в Україні за умов максимального врахування національних особливостей; ● Система соціального страхування як навчальна дисципліна дає студентам теоретичні знання та практичні навички із розрахунку

страхових виплат та надання соціальних послуг. Чим більше держава набирає соціально орієнтованих рис, тим ретельніше вона має регулювати грошові відносини, які забезпечують соціальні гарантії населення. Враховуючи відсутність достатньої кількості різноманітної навчальної літератури з питань соціального страхування в нашій державі, а також постійні зміни в законодавчій базі, організації системи соціального страхування та визначення основних напрямків її розвитку, виникла необхідність у підготовці підручника «Система соціального страхування». В підручнику на основі діючих законодавчих та нормативно-правових документів, літератури, публікацій з проблем організації та розвитку соціального страхування розкрито теоретичні основи соціального страхування, визначено основні напрямки державного регулювання соціальної політики, розглянуто зарубіжний досвід формування систем соціального захисту населення, показано організацію та основні напрямки розвитку усіх видів соціального страхування в Україні.

РОЗДІЛ 1
СУТНІСТЬ, ПРИНЦИПИ Й РОЛЬ
СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ

1.1. СУТНІСТЬ І НЕОБХІДНІСТЬ
СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ

У ст. 3 Конституції України зазначено, що «людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визначаються в Україні найвищою соціальною цінністю», що характеризує нашу державу як соціальну. Тому держава гарантує кожному громадянину право на працю, задовольняє потреби у здобутті освіти, охороні здоров'я, забезпечує мінімальний рівень заробітної плати, пенсії, соціальних виплат.

У ст. 46 Конституції України закріплено право громадян на соціальний захист, що включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом. Це право гарантується загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням за рахунок страхових внесків громадян, підприємств, установ і організацій, а також бюджетних та інших джерел

соціального забезпечення; створенням мережі державних, комунальних та приватних закладів для догляду за непрацездатними. Пенсії, інші види соціальних виплат та допомоги, що є основним джерелом існування, мають забезпечувати рівень життя, не нижчий від прожиткового мінімуму, встановленого законом.

Термін «соціальне забезпечення» використовується і в Концепції соціального забезпечення громадян України, схваленої постановою Верховної Ради України від 21 грудня 1993 р., що включає право громадян на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом. Термін «соціальний захист» за своїм змістом, відповідно до ст. 46 Конституції України, є значно ширшим поняттям і включає в себе соціальне забезпечення. Коло осіб, на яких поширюється соціальний захист, види і форми соціального захисту, умови та порядок їх застосування визначаються окремими нормативними актами.

Отже, **соціальний захист** – це комплекс правових, економічних та соціальних гарантій, що забезпечує держава кожному громадянину: право на безпечну працю,

збереження здоров'я у процесі праці, економічний захист і підтримку працівників та їх сімей у випадку тимчасової втрати працездатності на виробництві, медичну і професійну реабілітацію. Відповідно до правових актів Міжнародної організації праці (МОП) основою сучасного соціального захисту є дев'ять основних видів соціальних допомог:

- медичне обслуговування;
- допомога за умови хвороби, безробіття, старості, у зв'язку з нещасними випадками на виробництві;

- родинна допомога;
- допомога при вагітності та пологах;
- допомога за інвалідністю;
- допомога у разі втрати годувальника.

В багатьох країнах світу використовується система взаємодоповнюючого соціального захисту, що включає в себе такі складові елементи:

- 1) державне соціальне забезпечення;
- 2) корпоративні соціальні програми;
- 3) індивідуальне (приватне) страхування.

На їхній основі в Україні сформувалися такі основні види соціального страхування:

- 1) пенсійне страхування;

2) страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими народженням та похованням;

3) страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності;

4) страхування на випадок безробіття.

У процесі історичного розвитку сформувалися та функціонують сьогодні чотири моделі соціального захисту

- соціально-демократична модель скандинавських країн – держава бере на себе значну частину відповідальності за соціальний захист громадян;

- модель неоліберальна (США) – проблеми щодо соціального захисту

найманих працівників розв'язуються переважно за участі профспілок;

- модель неоконсервативна (Німеччина) заснована на змішаному державно-приватному вирішенні соціальних проблем – відповідальність окремого підприємця замінена системою обов'язкової колективної відповідальності під контролем держави;

● модель соціального захисту, сформована лордом У. Беверіджем (Англія, Ірландія) – головним завданням держави є захист мінімальних доходів громадян [23, с. 156]. Загалом план Беверіджа визначав три головні принципи, що є основою організації системи соціального забезпечення: універсальність, єдність та інтеграція.

Розглянувши ці моделі, можна дійти висновку, що система соціального захисту населення в Україні найбільшою мірою відповідає німецькій моделі.

Основними складовими соціального захисту населення України є:

- 1) соціальне забезпечення;
- 2) соціальна допомога;
- 3) соціальне страхування.

Одним із основних інструментів соціальної політики, який використовується суспільством і державою для вирішення проблем нерівності особистих доходів людей, що виникає через різницю в продуктивності праці й ефективності виробництва, є соціальне забезпечення.

Соціальне забезпечення – це надання певним категоріям громадян допомоги у вигляді соціальних виплат за рахунок бюджетних коштів. Соціальні виплати малозабезпеченим сім'ям, сім'ям з дітьми, жертвам війни

чи політичних репресій є необхідними та доцільними. Однак вони залежать як від економічної політики уряду, стану державного бюджету, так і від механізму їх надання. Зменшення фінансових можливостей держави може призвести до затримки чи зменшення розмірів соціальних виплат. Встановлення завищеного рівня таких виплат негативно впливає на соціальну поведінку працездатних осіб суспільства.

Вперше поняття «соціальне забезпечення» було застосовано у законодавстві США в 1935 р. За радянських часів соціальне забезпечення було монополією держави і мало вигляд соціальної допомоги. Наявність страхування і забезпечення як двох самостійних форм залишалася декларативно. Соціальне страхування не ґрунтувалося на страхових принципах, а повністю забезпечувалося державою. Сьогодні соціальне забезпечення є складовою соціального захисту, що здійснюється відповідно до чинного законодавства у формі соціальних виплат певним категоріям громадян за рахунок коштів бюджету. У законі про Державний бюджет України та рішеннях місцевих рад на кожний рік закладаються окремі види та розміри соціального забезпечення за рахунок бюджетних коштів, виконання яких покладено на управління соціального

захисту населення місцевих державних адміністрацій. Ці кошти направляються як фізичним особам, так і підприємствам і організаціям, як компенсація недоотриманих доходів. Соціальна допомога надається у формі житлових субсидій, різного роду пільг і зорієнтована на індивідуальну потребу громадянина.

Соціальне страхування – це важлива складова соціального захисту населення, центром якого є людина та її потреби. Якість задоволення потреб громадян впливає на соціально-економічний розвиток держави. Соціальне страхування створює умови для відтворення робочої сили та захисту громадян у разі настання певних страхових випадків: втрата працездатності, у тому числі у зв'язку із доглядом за дитиною, вагітність та пологи; втрата годувальника, безробіття; нещасний випадок на виробництві тощо.

Основними причинами, що визначають необхідність соціального страхування, є:

- наявність громадян, котрі не беруть участі у суспільно корисній праці, а тому не можуть утримувати себе за рахунок заробітної плати (доходу від підприємницької діяльності);

- наявність громадян, котрі є дієздатними, але не мають можливості з різних причин її реалізувати.

Система соціального страхування включає в себе соціальні, економічні, фінансові та правові аспекти.

Соціальні аспекти полягають у створенні універсальної системи захисту всіх верств населення від усіх чинників нестабільності. Наявність такої системи свідчить про ефективну соціальну політику держави, направлену на задоволення потреб громадян.

З економічної точки зору соціальне страхування виступає важелем перерозподілу грошових коштів у суспільстві та пов'язане з розвитком економіки. Зміцнення економіки впливає на зростання доходів підприємств, організацій, а разом з тим, і збільшення розміру страхових внесків.

Соціальне страхування створює необхідні фінансові передумови для збереження працездатності економічно активної частини населення, а в певних випадках забезпечує виплату соціальної допомоги: у разі втрати працездатності внаслідок загального захворювання, нещасного випадку на виробництві чи професійного захворювання та впливає на підвищення ефективності діяльності підприємств. Головна роль соціального страхування полягає у відновленні й

збереженні працездатності громадян та гарантуванні їм матеріального забезпечення у разі настання страхового випадку. З правової точки зору соціальне страхування – це система юридичних норм, які регулюють соціальний захист громадян при настанні страхових випадків, передбачених законодавством

Соціальне страхування - це сукупність усіх форм і видів страхування, які мають на меті забезпечення широких мас населення на випадок різних соціальних ризиків.

Система соціального страхування має два основні напрямки:

- забезпечення профілактики, відновлення і збереження працездатності робітників, включаючи проведення оздоровчих заходів і перепідготовки кадрів;
- матеріальне забезпечення осіб, які втратили працездатність або не мали її.

Сутність соціального страхування полягає у наданні соціального захисту у вигляді матеріального забезпечення громадян у випадку хвороби, повної або часткової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття за незалежних від особи причин, а також у старості та інших випадках, передбачених законом, за рахунок коштів

страхових фондів, бюджетних коштів та інших джерел визначених законодавством

1.2. СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ

Зародження страхування в Україні припадає на 90-ті роки XIX століття, коли в південному регіоні у **1899** році почало діяти Одеське товариство взаємного страхування фабрикантів та ремісників від нещасних випадків з їх робітниками та службовцями.

У **1903** році був прийнятий закон про винагороду робітників і службовців, що потерпіли від нещасних випадків на виробництві. Цей закон започаткував підвалини страхування працівників на випадок травм і захворювань.

З **1933** року соціальне страхування почало перетворюватись у соціальне забезпечення, що було притаманне країні з державною формою власності.

В **1956** році був прийнятий Закон СРСР «Про державні пенсії», який закріпив існуючу на той час нерівність у соціальному забезпеченні робітників і службовців, з одного боку, і колгоспників – з іншого. Крім того, цей закон відокремив пенсійне забезпечення від

державного соціального страхування, що можна прослідкувати за ознакою методів їх фінансування.

З набуттям незалежності України в 1993 році була розроблена та прийнята Концепція соціального забезпечення України, якою передбачалося реформування соціального захисту працюючого населення, зокрема, запровадження соціального страхування. **1998 рік** - прийняття Закону України «Основи законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування». Цим самим було відкрито шлях для розробки законопроектів з окремих видів соціального страхування.

1999-2000 р. - прийняття законів відповідно до Основ законодавства України із загальнообов'язкового державного соціального страхування. Верховною Радою України були прийняті Закони України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності», «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття», «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими народженням та похованням».

Таким чином, в Україні було створено законодавчі умови для становлення системи загальнообов'язкового державного соціального страхування, яка базується на вимогах Європейського кодексу соціального забезпечення (1964 року) та рекомендаціях Міжнародної Організації Праці № 67 (1944 рік).

2001 рік - впровадження державного соціального страхування. Відповідно до прийнятих законів, у 2001 році запроваджено три види загальнообов'язкового державного соціального страхування: на випадок безробіття; у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими народженням і похованням; від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності.

2002-2019 рр. - удосконалення законодавства з загальнообов'язкового державного соціального страхування, впровадження пенсійного та розробка основ медичного соціального страхування.

1.3. СОЦІАЛЬНЕ СТРАХУВАННЯ У ФІНАНСОВІЙ СИСТЕМІ ДЕРЖАВИ

В Україні ст. 4 «Основами законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування»

залежно від страхового випадку передбачено такі **види загальнообов'язкового державного соціального страхування:**

- пенсійне страхування (у грудні 1990 року, згідно з Постановою Ради Міністрів УРСР та Ради Федерації незалежних профспілок України було утворено Українське республіканське відділення Пенсійного фонду СРСР, від якого веде свою історію Пенсійний фонд України);

- страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими похованням (Фонд соціального страхування з тимчасової втрати працездатності створений відповідно до Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими похованням» і є правонаступником Фонду соціального страхування України);

- медичне страхування (вид особистого страхування на випадок втрати здоров'я від хвороби або внаслідок нещасного випадку. Воно застосовується з метою мобілізації та ефективного використання коштів на покриття витрат на медичне обслуговування страхувальників);

- страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності (Фонд був створений протягом 2000 року, а система загальнообов'язкового державного соціального страхування базується на вимогах Європейського кодексу

соціального забезпечення (1964 р.) та рекомендаціях Міжнародної організації праці № 67 (1944 р.);

- страхування на випадок безробіття (Фонд створений у 2000 році. За час дії Фонду створено систему соціального партнерства та надійну систему соціального захисту населення від безробіття на страхових засадах, яка відповідає європейським стандартам соціального захисту населення від безробіття та має переконливі переваги запровадження страхової системи);

- інші види страхування, передбачені законами України.

Види загальнообов'язкового соціального страхування:

Пенсійне страхування

- пенсії за віком, за інвалідністю внаслідок загального захворювання
- пенсії у зв'язку із втратою годувальника
- медичні профілактико-реабілітаційні заходи

- допомога на поховання пенсіонерів

Страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання

- профілактичні заходи щодо запобігання нещасним випадкам на виробництві та професійним захворюванням

- відновлення здоров'я та працездатності потерпілого

- допомога із тимчасової непрацездатності внаслідок нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання

- відшкодування збитків, заподіяних працівникові каліцтвом чи іншим ушкодженням здоров'я, пов'язаних із виконанням ним своїх трудових обов'язків

- пенсія за інвалідністю внаслідок нещасного випадку на виробництві або професійного захворювання

Медичне страхування

- діагностика та амбулаторне лікування
- стаціонарне лікування
- надання лікарських засобів та виробів

медичного призначення

- профілактичні та освітні заходи

- забезпечення медичної реабілітації осіб, які перенесли особливо тяжкі операції або мають хронічні захворювання

Страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими народженням та похованням

- допомога з тимчасової непрацездатності (включаючи догляд за хворою дитиною)
- допомога у зв'язку з вагітністю та пологами
- допомога при народженні дитини та на догляд за нею
- забезпечення оздоровчих заходів

Страхування від безробіття

- допомога у зв'язку з безробіттям
- відшкодування витрат, пов'язаних із професійною підготовкою або перепідготовкою та профорієнтацією
- матеріальна допомога безробітному та членам його сім'ї
- дотація роботодавцю для створення робочих місць
- допомога на поховання безробітного
- допомога на поховання.

1.4. СУБ'ЄКТИ ТА ОБ'ЄКТИ СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ

Соціальне страхування – це сукупність регулюючих законодавством і договорами страхування відносин між застрахованими (громадянами), страховиками і страхувальниками з приводу захисту інтересів застрахованих осіб, збереження, відновлення чи покращення матеріального і соціального становища, які можуть погіршитися у зв'язку з настанням визначених законом або договором страхування випадків за рахунок фондів грошових коштів, сформованих страховиками із сплачених страхувальниками страхових внесків. Отже, соціальне страхування – це сукупність визначених суспільних відносин, які базуються на ідеї розподілу ризику між застрахованими особами та взаємозалежності між внесками й обсягом соціальних послуг. Захист від соціальних ризиків є об'єктивно закономірною функцією сучасного суспільства в його взаємовідносинах з людьми, соціальними групами, тобто з елементами суспільної інфраструктури

Предметом соціального страхування є соціально-економічні відносини, сутнісні зв'язки та інтереси найманих працівників, роботодавців, громадських організацій і

держави з приводу захисту працюючих громадян та самозайнятого населення (членів їхніх сімей) від факторів, що знижують якість життя і їхній соціальний статус в суспільстві.

Суб'єктами загальнообов'язкового державного соціального страхування є фізичні та юридичні особи, які знаходяться в правових відносинах відповідно до чинного законодавства про державне соціальне страхування: держава (в особі органів виконавчої влади), страховики, страхувальники та застраховані особи (в окремих випадках члени їх сім'ї та інші особи).

Застрахована особа – фізична особа, яка відповідно до чинного законодавства підлягає загальнообов'язковому державному соціальному страхуванню і сплачує або за яку сплачують в установленому законом порядку страхові внески, або уклала договір про добровільну участь та сплачує внески на загальнообов'язкове державне соціальне страхування

Відповідно до чинного законодавства загальнообов'язковому державному соціальному страхуванню підлягають:

- особи, які працюють на умовах трудового договору (контракту):

- особи, які забезпечують себе роботою самостійно (самозайняті особи, члени творчих спілок, творчі працівники), громадяни – суб'єкти підприємницької діяльності.

- а) на підприємствах, в організаціях, установах незалежно від їх форм власності та господарювання;

- б) у фізичних осіб;

Страховики – це юридичні особи, які надають страхові послуги (здійснюють справляння страхових внесків і надають страхові виплати).

Страхувальники – це юридичні особи (підприємства, установи, організації незалежно від їх форми власності, які сплачують страхові внески, а також фізичні особи, які сплачують страхові внески і мають право на отримання компенсації (відшкодування) з настанням страхового випадку. Страхувальниками є роботодавці і застраховані особи, а страховиками – відповідні страхові фонди (державні та недержавні). Страхові фонди беруть на себе зобов'язання зі збору страхових внесків і надання застрахованим особам матеріального забезпечення і соціальних послуг за настання страхових випадків (виплата пенсій, допомоги з тимчасової непрацездатності, допомога та послуги у випадку втрати роботи тощо).

**Організаційно-адміністративне забезпечення
соціального страхування**

Найменування фонду	Статус фонду
Пенсійний фонд України	Виконавча дирекція Пенсійного фонду України є постійно діючим виконавчим органом, організовує та забезпечує виконання рішень правління
Фонд соціального страхування з тимчасової втрати працездатності	Фонд належить до цільових позабюджетних страхових фондів та є некомерційною самоврядною організацією
Фонд соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України	Фонд є некомерційною самоврядною організацією
Фонд загальнообов'язкового державного соціального	Фонд є цільовим централізованим страховим

страхування України на випадок безробіття	фондом, некомерційною самоврядною організацією
---	--

Страхові фонди є некомерційними самоврядними організаціями, діють на підставі статутів, що затверджуються у порядку, визначеному законами України з окремих видів загальнообов'язкового державного соціального страхування. Управління ними здійснюється на паритетній основі державою та представниками суб'єктів соціального страхування: роботодавцями та застрахованими особами.

Спеціально уповноваженим суб'єктом у сфері соціального захисту є **Міністерство соціальної політики України**.

Його основними завданнями є:

- участь у формуванні та забезпеченні реалізації державної політики у сфері зайнятості, соціального захисту населення, у тому числі ветеранів війни, праці, військової служби та громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, соціального страхування, оплати, нормування та стимулювання праці, умов праці, пенсійного забезпечення, соціального обслуговування населення, соціально-трудова відносин, трудової міграції;

- керівництво діяльністю державної служби зайнятості, вжиття заходів, пов'язаних з ефективним функціонуванням ринку праці, сприяння раціональній, продуктивній зайнятості, підвищенню якості і конкурентоспроможності робочої сили;

- розроблення та реалізація заходів для посилення мотивації до праці, вдосконалення її оплати, організації та нормування;

- забезпечення через систему підпорядкованих органів реалізації права громадян на соціальний захист шляхом своєчасного та адресного надання соціальної підтримки, в тому числі державної допомоги малозабезпеченим громадянам, у разі втрати роботи, працездатності, досягнення пенсійного віку тощо;

- забезпечення розвитку соціально-трудових відносин та захисту прав працюючих громадян шляхом здійснення державного нагляду за додержанням роботодавцями вимог законодавства про працю;

- розроблення заходів, спрямованих на реалізацію політики грошових доходів населення;

- забезпечення здійснення Пенсійним фондом України заходів у сфері пенсійного забезпечення та соціального страхування громадян.

Об'єктом загальнообов'язкового державного соціального страхування є страховий випадок, із настанням якого у застрахованої особи (або члена його родини, іншої особи, яка перебуває на її утриманні) виникає право на одержання соціального матеріального забезпечення та соціальних послуг.

Страховий ризик – це обставини, внаслідок яких громадяни або члени їхніх сімей можуть втратити тимчасово чи назавжди засоби до існування і мають потребу в матеріальній допомозі або інших послугах соціального страхування. Саме ризик є об'єктом страхування, а не працівник. Зміст ризику та визначена ймовірність ризику характеризують зміст і межі страхового захисту, покриття (або попередження) можливих збитків.

Страховий випадок – це юридичний факт, що слугує основою для виникнення правовідносин для отримання матеріального забезпечення із страхового фонду.

До страхових випадків за соціальним страхуванням відносять:

- часткова непрацездатність;
- вагітність і пологи, догляд за новонародженою дитиною;
- інвалідність;

- досягнення пенсійного віку;
- смерть годувальника;
- безробіття;
- нещасний випадок на виробництві;
- професійне захворювання та інші обставини, визначені законодавством.

1.5. ПРИНЦИПИ СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ

Статтею 5 «Основ законодавства України про загальнообов’язкове державне соціальне страхування» передбачені такі принципи соціального страхування:

- законодавче визначення умов і порядку здійснення загальнообов’язкового державного соціального страхування;

- обов’язковість страхування осіб, які працюють на умовах трудового договору (контракту) та інших підставах, передбачених законодавством про працю, та осіб, які забезпечують себе роботою самостійно (члени творчих спілок, творчі працівники, які не є членами творчих спілок), громадян – суб’єктів підприємницької діяльності;

- надання права отримання виплат за загальнообов’язковим державним соціальним страхуванням

особам, зайнятим підприємницькою, творчою діяльністю тощо;

- обов'язковість фінансування страховими фондами (установами) витрат, пов'язаних із наданням матеріального забезпечення та соціальних послуг, у обсягах, передбачених законами з окремих видів загальнообов'язкового соціального страхування;

- солідарність та субсидування;

- державні гарантії реалізації застрахованими громадянами своїх прав;

- забезпечення рівня життя, не нижчого за прожитковий мінімум, встановлений законом, шляхом надання пенсій, інших видів соціальних виплат та допомоги, які є основним джерелом існування;

- цільове використання коштів загальнообов'язкового державного соціального страхування;

- паритетність представників усіх суб'єктів загальнообов'язкового державного соціального страхування в управлінні загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням.

Контрольні запитання

1. *У чому полягає сутність державного регулювання соціального страхування?*
2. *Яка мета державного регулювання соціального страхування?*
3. *Назвіть принципи державного регулювання соціального страхування.*
4. *Які Ви знаєте методи державного регулювання соціального страхування?*
5. *Охарактеризуйте економічні методи державного регулювання соціального страхування.*
6. *Які органи здійснюють державне регулювання соціального страхування?*

РОЗДІЛ 2

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ

2.1. ОСНОВИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ

Класична економічна теорія і механізми ринкового саморегулювання базуються на принципі, що зміна стимулів впливає на людську поведінку таким чином, що її можна передбачити, оскільки людина вибирає той спосіб дій, який забезпечує їй найбільше вигоди і найменші витрати.

У ринковій економіці держава втручається в ринок з метою забезпечення стійкості й макроекономічної рівноваги. Механізм функціонування ринку (ринкового саморегулювання) спрацьовує ефективно не завжди, а тільки за відповідних (сприятливих) умов. Однак в суспільстві можуть виникати такі ситуації, коли ринковий механізм не забезпечує оптимального використання ресурсів і тоді проявляються вади ринку. **Такий стан обумовлюється:**

- неспроможністю конкуренції;
  - неспроможністю ринку забезпечувати людей суспільними товарами і послугами;
  - зовнішніми ефектами або наслідками дій, які не беруться до уваги людьми, що їх здійснюють (негативними – коли дії одного суб'єкта ринку завдають шкоди іншим; позитивними – коли дії суб'єкта ринку дають благо іншим).
- У значній кількості випадків зовнішні ефекти малопомітні на рівні приватної ініціативи та потребують регулювання з боку держави, яка виконує функцію визначення зовнішніх ефектів і перерозподілу доходів, яку не в змозі виконати традиційний ринковий механізм.

Втручання держави в економічні процеси зумовлено:

- створенням умов для ефективного функціонування ринкового механізму;
- усуненням негативних наслідків ринкових процесів;
- захистом національних інтересів на світовому ринку;
- вирішенням проблем, які ринковий механізм вирішити не може або вирішує їх погано (соціальна сфера).

Державне регулювання ринкових відносин є необхідним для виконання двох взаємопов'язаних цілей:

- захист інтересів як громадян, так і суспільства загалом, від тих негативних наслідків, які можуть для них породжувати ринкові відносини;
- забезпечення реалізації окремих суспільних інтересів, які не може реалізувати ринок.

Головним завданням держави є забезпечення раціонального розподілу функцій між державою і ринком.

Державне регулювання – це здійснення державою комплексних заходів (організаційних, правових, економічних тощо) у сфері соціальних, економічних, політичних, духових та інших суспільних процесів з метою їх упорядкування, встановлення загальних правил і норм

суспільної поведінки, а також запобігання негативним явищам у суспільстві [15, с. 138].

Метою державного регулювання соціального страхування є:

- проведення єдиної та ефективної державної політики у цій сфері;
- забезпечення реалізації прав громадян на соціальний захист;
- створення умов для ефективного функціонування та розвитку системи загальнообов'язкового державного та недержавного соціального страхування;
- забезпечення дотримання суб'єктами соціального страхування вимог законів, інших нормативно-правових актів, що регулюють відносини у цій сфері;
- адаптація системи загальнообов'язкового державного соціального страхування до міжнародних стандартів.

Методи державного регулювання соціального страхування – це способи впливу держави на суб'єкти системи соціального страхування з метою формування відповідних фінансових ресурсів для забезпечення соціальних виплат при настанні страхових випадків

2.2. ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ

Правове забезпечення страхування становлять законодавчі та нормативні акти, що регулюють страхову діяльність як у цілому, так і за окремими її напрямками.

Функції фінансування соціального забезпечення виконують спеціальні фонди соціального страхування. Таких фондів в Україні три: фонд страхування від нещасного випадку на виробництві, фонд соціального страхування на випадок безробіття, фонд страхування з тимчасової непрацездатності. За рахунок коштів цих фондів виплачується допомога з тимчасової непрацездатності на випадок безробіття, відшкодовується збиток, заподіяний здоров'ю застрахованої особи у разі виробничої травми або професійного захворювання, фінансуються витрати на санаторно-курортне лікування та оздоровлення працюючих членів їх сімей.

Страхові соціальні фонди є органами, які здійснюють керівництво і управління окремими видами загальнообов'язкового державного соціального страхування та справляють збір з наступною його акумуляцією проводять контроль за використанням засобів, забезпечують фінансування виплат з загальнообов'язкового

державного соціального страхування відповідно до затверджених статутів.

Страхові соціальні фонди є самоврядними некомерційними організаціями. Їх кошти не включаються до складу Державного бюджету України. Управління фондами здійснюється на паритетній основі державою і представниками суб'єктів соціального страхування (застрахованих осіб і працедавців).

Система правового регулювання страхової діяльності містить норми, визначені: Конституцією України; міжнародними угодами, які підписала й ратифікувала Україна; Цивільним кодексом України; Законами та постановами Верховної Ради України; Указами та розпорядженнями Президента України; декретами, постановами та розпорядженнями Уряду України; нормативними актами (інструкції, методики, положення, накази), які ухвалено міністерствами, відомствами, центральними органами виконавчої влади та зареєстровано в Міністерстві юстиції України; нормативними актами органу, який згідно із законодавством України здійснює нагляд за страховою діяльністю; нормативними актами органів місцевої виконавчої влади у випадках, коли окремі питання регулювання страхової діяльності було делеговано

цим органам за рішенням Президента або Уряду України; окремими нормативними актами колишнього Радянського Союзу та УРСР, які не було відмінено законодавством незалежної України.

До складу правління страхових фондів входять по 15 представників держави, застрахованих осіб і працедавців, виконуючих свої обов'язки на громадських засадах. Представники від держави призначаються Кабінетом Міністрів України. Представники застрахованих осіб і працедавців обираються сторонами самостійно. Термін повноважень членів правління Фонду складає шість років. Правління Фонду очолює голова, який обирається з членів правління Фонду терміном на два роки по черзі від представників кожної сторони. Голова правління має двох заступників, які разом з головою представляють три сторони.

Правління страхового фонду:

- затверджує документи, що регламентують внутрішню діяльність фонду, зокрема виконавчій дирекції;
- подає в установленому порядку пропозиції щодо визначення розмірів загальнообов'язкових внесків для забезпечення відповідного виду соціального страхування;

– затверджує проекти річних бюджетів фонду і звіти про їх виконання, порядок використання засобів по окремих витратах бюджету фонду;

– створює резерви засобів для забезпечення виплат і надання соціальних послуг застрахованим особам;

– здійснює контроль над цільовим використанням засобів Фонду;

– розглядає кандидатури і затверджує на посаду керівника виконавчої дирекції фонду і його заступників;

– здійснює кадрову політику і інші функції.

У колишньому Радянському Союзі не було базового закону, який регулював би порядок здійснення страхової діяльності. Оскільки страхову діяльність здійснювали виключно установи Держстраху та Індержстраху, що не мали повністю самостійного статусу, то не було потреби визначати законодавчі норми стосовно прав та обов'язків цих суб'єктів. Окремі аспекти страхової діяльності регулювалися Постановами ЦК КПРС та Ради Міністрів СРСР, нормативними документами Держстраху СРСР та Укрдержстраху.

Протягом 1992-1993 років у більшості незалежних держав, які утворилися після розпаду колишнього СРСР, було ухвалено законодавчі акти з питань страхування.

З розвитком ринкової економіки в Україні постала потреба ухвалити законодавчий акт, який повністю врегулював би як понятійний апарат, так і порядок здійснення страхової діяльності (давно застосовуваний у розвинених країнах).

2.3. МЕТА, ПРИЧИНИ, ЕТАПИ РЕФОРМИ СУЧАСНОЇ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Україна відстає від країн пострадянського простору з проведення пенсійних реформ і створення адекватної до ринкових умов системи соціального захисту громадян, які втратили працездатність. Цьому сприяють такі **причини**:

- низький розмір пенсій переважної більшості пенсіонерів і нерівні умови пенсійного забезпечення;
- пенсійні видатки зростають випереджальними темпами порівняно з можливостями економіки щодо їх забезпечення;
- високі пенсійні зобов'язання відволікають ресурси економіки від цілей розвитку, ставлять під загрозу виконання державою своїх функцій.

Метою реформи пенсійної системи є посилення соціального захисту осіб, які втратили працездатність,

забезпечення гідного рівня їх життя в результаті стійкого розвитку пенсійної системи.

Етапи пенсійної реформи:

I етап (до кінця 2010 року): запровадження фіксованого розміру пенсійного внеску для суб'єктів підприємницької діяльності, які працюють за спрощеною системою оподаткування; розробка системи інформування громадян про страховий стаж і коефіцієнт заробітної плати; обмеження максимальних пенсій; уточнення умов запровадження II рівня пенсійної системи, здійснення організаційно-підготовчої роботи.

II етап (до кінця 2012 року): створення стимулів для пізнішого виходу на пенсію й збільшення мінімальної тривалості страхового стажу для одержання пенсії за віком; удосконалення порядку призначення й індексації пенсій; скасування необґрунтованих пільг щодо дострокового виходу на пенсію й за сплати внесків; початок поступового вирівнювання пенсійного віку жінок і чоловіків; запровадження єдиного соціального внеску; поступовий перерозподіл ставки внеску на пенсійне страхування від роботодавця до працівника; підвищення ефективності нагляду за накопичувальними пенсійними фондами; запровадження накопичувальної системи

загальнообов'язкового державного пенсійного страхування; запровадження обов'язкових корпоративних пенсійних схем для фінансування дострокових і спеціальних пенсій для особливих категорій професій, пов'язаних з ризиком для життя.

III етап (до кінця 2014 року): диверсифікованість схем приватного пенсійного страхування, його економічне стимулювання, запровадження програм спільного інвестування тощо.

Державне регулювання соціального страхування в Україні здійснюється за наступними принципами:

1) соціальне забезпечення на умовах обов'язкового страхування всіх працюючих громадян;

2) наявність різних форм і видів соціального забезпечення, застрахованих працівників (у всіх страхових випадках);

3) диференціація підстав і норм соціального забезпечення залежно від характеру і тривалості трудової діяльності, рівня заробітної плати і розмірів страхових внесків працівників;

4) забезпечення пенсіями та допомогою на рівні прожиткового мінімуму;

5) фінансування соціального забезпечення за рахунок обов'язкових страхових внесків і недержавних фондів;

6) здійснення соціального забезпечення органами державного управління;

7) охорона та захист громадян на права щодо соціального забезпечення.

Держава встановлює види пенсій, допомоги, визначає порядок і умови їх призначення, джерела фінансування, створює систему органів, через яку здійснюється управління соціальним забезпеченням, що закріплене в законодавчих актах. Органи державного управління і регулювання соціальним забезпеченням представляють систему органів спеціальної компетенції, що здійснюють свої повноваження в межах, встановлених законодавством.

2.4. ОРГАНИ НАГЛЯДУ ТА КОНТРОЛЮ В СИСТЕМІ ДЕРЖАВНОГО СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ

Метою державного регулювання та нагляду у сфері загальнообов'язкового державного пенсійного страхування є:

- проведення єдиної та ефективної державної політики у цій сфері;
- забезпечення реалізації прав громадян на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування;
- створення умов для ефективного функціонування та розвитку системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування;
- забезпечення дотримання суб'єктами системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування вимог законів, інших нормативно-правових актів, що регулюють відносини у сфері загальнообов'язкового державного пенсійного страхування;
- адаптація системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування до міжнародних стандартів.

Відповідно до статті 59 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» від 9.07.2003 р., № 1058-IV **управління Пенсійним фондом** здійснюється представниками держави, застрахованих осіб та роботодавців на основі паритетності. Органами управління Пенсійного фонду є правління та виконавча дирекція Пенсійного фонду.

Нагляд за діяльністю цільових фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування здійснює Наглядова рада. Вона здійснює контроль з виконання статутних завдань і цільовому використанню засобів відповідним фондом по загальнообов'язковому державному соціальному страхуванню. З цією метою до складу Наглядової ради входять в рівній кількості (по п'ять осіб) представники від застрахованих громадян, працедавців і держави. Представники від держави призначаються КМУ, представники від застрахованих осіб і працедавців обираються (делегуються) сторонами самостійно.

Склад Наглядової ради і його повноваження визначаються законами України по окремих видах загальнообов'язкового державного соціального страхування. Наглядова рада здійснює свою діяльність на принципах рівноправ'я сторін і їх відповідальності за ухвалені ним рішення. Термін повноважень членів Наглядової ради складає 6 років.

Державний нагляд у сфері загальнообов'язкового державного соціального страхування здійснює спеціально уповноважений КМУ центральний орган виконавчої влади.

2.5. ДЕРЖАВНІ СОЦІАЛЬНІ СТАНДАРТИ І СОЦІАЛЬНІ ГАРАНТІЇ

Система державних соціальних стандартів і нормативів створюється з метою забезпечення визначених Конституцією України соціальних прав та державних соціальних гарантій достатнього життєвого рівня для кожного громадянина;

- для законодавчого встановлення найважливіших державних соціальних стандартів і нормативів;

- диференційованого за соціально-демографічними ознаками підходу щодо визначення нормативів;

- наукового обґрунтування норм споживання;

- гласності та громадського контролю при їхньому визначенні та застосуванні;

- урахування вимог норм міжнародних договорів України у сфері соціального захисту й трудових відносин.

За допомогою соціальних гарантій держава, вилучаючи у громадян частину доходу, повертає їм блага у формі послуг освіти, охорони здоров'я, культурного обслуговування, соціального забезпечення. Шляхом соціальних гарантій є можливим надання важливих соціальних благ і послуг громадянам, які за станом здоров'я

не спроможні самі забезпечити себе необхідними благами і послугами.

Система державних соціальних стандартів і соціальних гарантій в Україні регламентується Законом України «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії». Цей Закон визначає правові засади формування та застосування державних соціальних стандартів і нормативів, спрямованих на реалізацію закріплених Конституцією та законами України основних соціальних гарантій. На його основі розробляється й затверджується Державний класифікатор соціальних стандартів і нормативів. На основі соціальних стандартів визначаються розміри основних соціальних гарантій: мінімального розміру заробітної плати, мінімального розміру пенсії за віком, неоподаткованого мінімуму доходів громадян, розмірів державної соціальної допомоги та інших соціальних виплат.

Основні державні соціальні гарантії, які є основним джерелом існування, не можуть бути нижчими за прожитковий мінімум, установлений законом.

Порядок визначення та застосування державних соціальних гарантій у реалізації державної соціально-

економічної політики базується на законодавчій основі.

Проте виключно законами України визначаються:

- мінімальний розмір заробітної плати;
- мінімальний розмір пенсії за віком;
- неоподатковуваний мінімум доходів громадян;
- величина порогу індексації грошових доходів громадян;
- пільги щодо оплати житлово-комунальних, транспортних послуг і послуг зв'язку та критерії їх надання.

Базовим державним соціальним стандартом, який впливає на інші соціальні гарантії є прожитковий мінімум. Прожитковий мінімум - величина достатнього для забезпечення нормального функціонування організму людини, збереження його здоров'я набору продуктів харчування, а також мінімального набору непродовольчих товарів та мінімального набору послуг, необхідних для задоволення основних соціальних і культурних потреб особистості. Прожитковий мінімум визначається на підставі формування набору продуктів харчування, набору непродовольчих товарів, набору послуг для чотирьох категорій громадян (для основних соціальних та демографічних груп населення), а саме: діти до 6 років; діти

від 6 до 18 років; працездатні громадяни; громадяни, які втратили працездатність.

Прожитковий мінімум застосовується для:

– загальної оцінки рівня життя в Україні, що є основою для реалізації соціальної політики та розроблення окремих державних соціальних програм;

– встановлення розмірів мінімальної заробітної плати та мінімальної пенсії за віком, визначення розмірів соціальної допомоги, допомоги сім'ям з дітьми, допомоги по безробіттю, а також стипендій та інших соціальних виплат, виходячи з вимог Конституції України та законів України;

– визначення права на призначення соціальної допомоги;

– визначення державних соціальних гарантій і стандартів обслуговування та забезпечення в галузях охорони здоров'я, освіти, соціального обслуговування та інших;

– встановлення величини неоподаткованого мінімуму доходів громадян.

2.6. ДЕРЖАВНИЙ КОНТРОЛЬ ТА МОНІТОРИНГ У СФЕРІ СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ

Фінансовий контроль є важливою функцією держави, що забезпечує умови нормального функціонування системи соціального страхування.

Контроль за дотриманням законодавства про державні соціальні стандарти і нормативи та державні соціальні гарантії здійснюється органами державної влади та органами місцевого самоврядування із залученням громадських організацій та незалежних експертів на засадах гласності.

Суб'єктами фінансового контролю можуть бути Верховна Рада України, Президент України, Кабінет міністрів України, міністерства та відомства, фонди соціального страхування.

Особливе місце у контролі загальнообов'язкового соціального страхування посідає контроль за правильністю та своєчасністю нарахування та сплати страхових внесків до фондів соціального страхування.

Державний контроль у сфері соціального страхування дає змогу не лише слідкувати за законністю використання коштів фондів соціального

страхування, а й розробляти, за результатами перевірок, заходи щодо поліпшення надходження, обліку та використання коштів соціального страхування. Державний контроль є дієвим інструментом перевірки ефективності державного регулювання у сфері соціального страхування, оскільки він дає оцінку діяльності не лише фондам соціального страхування, а і державним органам, які безпосередньо відповідають за управління та нагляд в даній сфері.

Контрольні запитання

- 1. У чому полягає сутність державного регулювання соціального страхування?*
- 2. Яка мета державного регулювання соціального страхування?*
- 3. Назвіть принципи державного регулювання соціального страхування*
- 4. Які Ви знаєте методи державного регулювання соціального страхування?*
- 5. Охарактеризуйте економічні методи державного регулювання соціального страхування.*
- 6. Наведіть особливості застосування соціально-психологічних методів державного регулювання соціального страхування.*

РОЗДІЛ 3
ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ

3.1. ВПРОВАДЖЕННЯ ЄДИНОГО
СОЦІАЛЬНОГО ВНЕСКУ

Законом України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» від 08.07.2010 р. № 2464-VI, що набуде чинності 1 січня 2011 року, за винятком окремих положень щодо свідоцтв застрахованих осіб, які набувають чинності з 1 січня 2014 року, встановлено порядок справляння єдиного страхового внеску замість існуючих сьогодні чотирьох – до ПФУ та ФСС.

Платниками єдиного страхового внеску є роботодавці та інші платники, які сьогодні обов'язково сплачують страхові внески на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування, загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття, загальнообов'язкове державне соціальне страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими похованням, загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на

виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності та фізичні особи – підприємці, які обрали спрощену систему оподаткування.

Платники єдиного страхового внеску будуть контактувати тільки з Пенсійним фондом. Буде запроваджено єдину базу для нарахування страхових внесків, одну форму фінансових звітів, актів перевірок тощо. Із страховими коштами, акумульованими на рахунках Пенсійного фонду, здійснюються такі операції:

1) перерахування на рахунки фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування відповідно до встановлених законом пропорцій розподілу за видами загальнообов'язкового державного соціального страхування;

2) повернення платникам єдиного внеску надміру або помилково сплачених сум;

3) повернення безпідставно стягнених сум єдиного внеску (абзац другий частини третьої статті 26 цього Закону).

Кошти фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування обслуговуються органами Державного казначейства України на безоплатній основі.

У разі необхідності центральний орган виконавчої влади у сфері праці та соціальної політики за пропозицією правлінь відповідних фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування подає узгоджені зі сторонами соціального діалогу зміни розміру єдиного внеску та пропорції його розподілу за видами загальнообов'язкового державного соціального страхування до Кабінету Міністрів України для внесення їх на розгляд Верховної Ради України. Пропозиції щодо змін розміру єдиного внеску та пропорцій його розподілу за видами загальнообов'язкового державного соціального страхування вносяться Кабінетом Міністрів України одночасно з проектом закону про Державний бюджет України на наступний рік.

Порядок обчислення та сплати єдиного соціального внеску станом на 01 січня 2020 року складає 22% від ФОП.

Платники єдиного внеску зобов'язані сплачувати єдиний внесок, нарахований за відповідний базовий звітний період, не пізніше 20 числа місяця, що настає за базовим звітним періодом. При цьому платники (зазначені у пункті 1) під час кожної виплати заробітної плати (доходу, грошового забезпечення), на суми якої (якого) нараховується єдиний внесок, одночасно з видачею

зазначених сум зобов'язані сплачувати нарахований на ці виплати єдиний внесок у розмірі, встановленому для таких платників (авансові платежі). Винятком є випадки, якщо внесок, нарахований на ці виплати, вже сплачений у строки, встановлені абзацом першим цієї частини, або за результатами звірення платника з територіальним органом Пенсійного фонду за платником визнана переплата єдиного внеску, сума якої перевищує суму внеску, що підлягає сплаті, або дорівнює їй.

Розмір єдиного соціального внеску для кожної категорії платників та пропорції його розподілу за видами загальнообов'язкового державного соціального страхування встановлюються з урахуванням того, що вони повинні забезпечувати застрахованим особам:

- страхові виплати і соціальні послуги, передбачені законодавством про загальнообов'язкове державне соціальне страхування; фінансування заходів, спрямованих на профілактику страхових випадків;
- створення резерву коштів для забезпечення страхових виплат та надання соціальних послуг застрахованим особам;
- покриття адміністративних витрат із забезпечення функціонування системи

загальнообов'язкового державного соціального страхування. Єдина база платників внеску дасть можливість швидше виявляти порушників, тих, хто платить внески не до всіх фондів або не в повному обсязі. Зростання надходжень до соціальних фондів дасть можливість збільшувати розміри страхових виплат, ввести в майбутньому, з використанням єдиної системи збору внесків, другий рівень обов'язкового пенсійного страхування (накопичувальні рахунки) та обов'язкове медичне страхування.

3.2. ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ДЕРЖАВНОЇ СИСТЕМИ СТРАХОВОГО ФОНДУ ДОКУМЕНТАЦІЇ

Законом України «Про страховий фонд документації України» від 22.03.2001 р., № 2332-III та Національним стандартом України ДСТУ 33.004:2006 передбачено формування страхового фонду документації України. ДСТУ (державні стандарти України) установлюють мету, принципи та основні завдання державної системи страхового фонду документації, суб'єкти державної системи страхового фонду документації, загальні правила створювання, формування, ведення та використовування страхового фонду документації України. Положення цього

стандарту застосовують, виконуючи роботи зі створення, формування, ведення страхового фонду документації України чи використовуючи їх результати, усі суб'єкти державної системи страхового фонду документації.

Страховий фонд документації України – упорядкований банк документів, зафіксованих на мікрографічній плівці чи інших компактних носіях інформації, які прийняті на державний облік і довгострокове надійне зберігання. Він створений на кошти державного бюджету, є власністю держави.

3.3. РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Пенсійне забезпечення є основною складовою частиною системи соціального захисту населення. 14.10.2009 р., № 1224-р Уряд України затвердив «Концепцію подальшого проведення пенсійної реформи».

Метою Концепції є ефективне та системне реформування пенсійної системи, спрямоване на забезпечення стабільного функціонування пенсійної системи, гідного рівня життя людей похилого віку та інших категорій громадян, які втратили працездатність, адекватного їх життєвим потребам, створення дієвих

механізмів захисту прав і інтересів таких громадян, забезпечення прозорості пенсійної системи. Концепцію передбачається реалізувати протягом 2010-2017 років у два етапи, а саме: перший етап – з 2010 року по 2013 року; другий етап – з 2014 року до 2017 року. Реалізація Концепції супроводжується широким громадським обговоренням її основних напрямків і постійним зворотнім зв'язком з тими, кому належить жити за майбутнім пенсійним законодавством.

На виконання своїх повноважень фонди загальнообов'язкового державного соціального страхування мають право:

1) безоплатно отримувати від Пенсійного фонду відомості про суми надходжень від сплати єдиного внеску, фінансових санкцій та суми коштів, перерахованих на їхні рахунки, а в разі виявлення розбіжностей - письмову інформацію про причини таких розбіжностей;

2) безоплатно отримувати доступ до баз даних Державного реєстру в порядку, встановленому Пенсійним фондом за погодженням з фондами загальнообов'язкового державного соціального страхування.

Фонди загальнообов'язкового державного соціального страхування зобов'язані:

1) своєчасно надавати Пенсійному фонду відомості про свої рахунки, відкриті в Державному казначействі України для перерахування на них страхових коштів, та завчасно повідомляти про зміну таких рахунків;

2) надавати Пенсійному фонду відомості, необхідні для відкриття рахунків Пенсійним фондом у Державному казначействі України відповідно до цього Закону. Банки під час відкриття рахунків зобов'язані вимагати від юридичних та фізичних осіб документи, що підтверджують їх взяття на облік в органі Пенсійного фонду як платників єдиного внеску.

3.4. ВПРОВАДЖЕННЯ ДЕРЖАВНИХ СОЦІАЛЬНИХ СТАНДАРТІВ У СФЕРІ МЕДИЧНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ

Для забезпечення конституційного права громадян України на отримання безоплатної медичної допомоги в державних і комунальних закладах охорони здоров'я та державного захисту цього права, реформа галузі передбачає побудову ефективної системи медичного обслуговування населення допомоги, що передбачає надання доступних та якісних медичних послуг.

Стандарти надання медичної допомоги ґрунтуються на державних соціальних стандартах і є однією з форм державного регулювання діяльності у сфері охорони здоров'я.

Фінансування охорони здоров'я здійснюється за рахунок Державного бюджету України, місцевих бюджетів, фондів медичного страхування, благодійних фондів та будь-яких інших джерел, не заборонених законодавством.

Кошти Державного бюджету України, місцевих бюджетів, асигновані на охорону здоров'я, використовуються для забезпечення населенню гарантованого рівня медичної допомоги, фінансування державних цільових і місцевих програм охорони здоров'я та фундаментальних наукових досліджень з цих питань.

Розмежування видатків між бюджетами різних рівнів для надання медичної допомоги визначається Бюджетним кодексом України відповідно до видів надання такої допомоги.

Особливості укладання договорів про надання медичних послуг за рахунок бюджетних коштів визначаються законодавством.

3.5. ДЕРЖАВНИЙ РЕЄСТР ЗАГАЛЬНООБОВ'ЯЗКОВОГО ДЕРЖАВНОГО СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ

Державний реєстр загальнообов'язкового державного соціального страхування - організаційно-технічна система, призначена для накопичення, зберігання та використання інформації про збір та ведення обліку єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, його платників та застрахованих осіб, що складається з реєстру страхувальників та реєстру застрахованих осіб.

Державний реєстр загальнообов'язкового державного соціального страхування (далі - Державний реєстр) створюється для забезпечення: - ведення обліку платників і застрахованих осіб у системі загальнообов'язкового державного соціального страхування та їх ідентифікації;

- накопичення, зберігання та автоматизованої обробки інформації про сплату платниками єдиного внеску та про набуття застрахованими особами права на отримання страхових виплат за окремими видами загальнообов'язкового державного соціального страхування;

- нарахування та обліку виплат за окремими видами загальнообов'язкового державного соціального страхування.

Джерелами формування Державного реєстру є відомості, що надходять до Пенсійного фонду від:

- державних реєстраторів юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців;

- платників єдиного внеску; застрахованих осіб;

- фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування;

- державних органів реєстрації актів цивільного стану; органів державної податкової служби;

- органів державної статистики;

- державної служби зайнятості;

- інших підприємств, установ, організацій та військових частин;

- органів Державного казначейства України;

- територіальних органів Пенсійного фонду за результатами перевірок платників єдиного внеску;

- інших джерел, передбачених законодавством.

Реєстр страхувальників - автоматизований банк відомостей, створений для ведення обліку платників

єдиного внеску - страхувальників. До реєстру страхувальників вносяться такі відомості:

1) ідентифікаційний код юридичних осіб (ідентифікаційний номер фізичних осіб - платників податків). Відомості про осіб, які через релігійні або інші переконання відмовилися від ідентифікаційного номера та мають у паспорті відмітку про наявність у них права здійснювати будь-які платежі без ідентифікаційного номера, обліковуються в порядку, встановленому Пенсійним фондом за погодженням з центральним органом виконавчої влади у сфері праці та соціальної політики;

2) найменування (для фізичних осіб - підприємців та фізичних осіб, які використовують найману працю, - прізвище, ім'я, по батькові);

3) місцезнаходження (для юридичної особи) та місце реєстрації місця проживання або місце фактичного проживання (для фізичної особи);

4) форма власності;

5) види економічної діяльності, в тому числі основний;

6) клас професійного ризику виробництва;

7) кількість працівників на дату подання звітності та осіб, які виконують роботи (надають послуги) за цивільно-правовими договорами;

8) інша інформація, необхідна для обліку платників, їх зобов'язань та сплати єдиного внеску. На кожну застраховану особу заводиться персональна облікова картка, яка зберігається в Пенсійному фонді протягом усього життя особи, а після її смерті - протягом 75 років на паперових та / або електронних носіях за наявності засобів, що гарантують ідентичність паперового та електронного документів.

Контрольні запитання

1. *Дайте визначення єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування.*

2. *Яким чином здійснюється адміністрування єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування?*

3. *Хто є платниками єдиного соціального внеску?*

4. *Який орган займається обліком платників єдиного внеску, забезпеченням збору та веденням обліку страхових коштів, контролем за повнотою та своєчасністю їх сплати?*

5. *Який порядок сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування?*

6. *Що впливає на суму нарахованого єдиного страхового внеску?*

РОЗДІЛ 4
СТРАХУВАННЯ ТИМЧАСОВОЇ ВТРАТИ
ПРАЦЕЗДАТНОСТІ

4.1. ЗАГАЛЬНООБОВ'ЯЗКОВЕ ДЕРЖАВНЕ
СОЦІАЛЬНЕ СТРАХУВАННЯ У ЗВ'ЯЗКУ З
ТИМЧАСОВОЮ ВТРАТОЮ ПРАЦЕЗДАТНОСТІ ТА
ВИТРАТАМИ, ЗУМОВЛЕНИМИ ПОХОВАННЯМ:
НЕОБХІДНІСТЬ, ЕКОНОМІЧНИЙ ЗМІСТ ТА ОСНОВНІ
ПОНЯТТЯ.

Правові, організаційні та фінансові засади соціального страхування з тимчасової втрати працездатності визначаються Законом України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими похованням» від 18 січня 2001р. №2240-111.

Загальнообов'язкове державне соціальне страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими похованням

Передбачає матеріальне забезпечення громадян у зв'язку з втратою заробітної плати (доходу) внаслідок тимчасової втрати працездатності (включаючи догляд за хворою дитиною, дитиною-інвалідом, хворим членом сім'ї),

вагітності та пологів, догляду за малолітньою дитиною, часткову компенсацію витрат, пов'язаних із народженням дитини, смертю застрахованої особи або членів її сім'ї, а також надання соціальних послуг за рахунок бюджету Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності (ФСС ТВП) та за рахунок інших джерел, передбачених законодавством.

Загальнообов'язковому державному соціальному страхуванню у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності підлягають:

Особи, які забезпечують себе роботою самостійно (особи, які займаються підприємницькою, адвокатською, нотаріальною та іншою діяльністю, пов'язаною з одержанням доходу безпосередньо від цієї діяльності) та інші особи, які не підлягають загальнообов'язковому державному соціальному страхуванню у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності, мають право на матеріальне забезпечення та соціальні послуги за умови сплати страхових внесків до ФСС ТВП відповідно до діючого законодавства.

Суб'єктами ДССТВП є застрахована особа (або члени її сім'ї), страхувальник та страховик.

Застрахованою особою є фізична особа, яка сплачує (сплачувала) або на користь якої сплачується (сплачувався) єдиний соціальний внесок (ЄСВ).

Страхувальником виступає або працедавець (для осіб, які працюють за наймом), або особа, яка забезпечує себе роботою самостійно та сплачує ЄСВ.

Страховиком є Фонд соціального страхування України. До утворення Фонду та його робочих органів виконання функцій та завдань у межах системи ДССТВП забезпечують існуючі робочі органи Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності.

У даному виді державного соціального страхування використовуються такі поняття, як:

- **страховий ризик** – це обставина, внаслідок якої застрахована особа або члени її сім'ї можуть втратити тимчасово засоби існування та потребувати матеріального забезпечення або надання соціальних послуг за ДССТВП;

- **страховий випадок** – подія, з настанням якої виникає право застрахованої особи або членів її сім'ї на отримання матеріального забезпечення або соціальних послуг за рахунок коштів Фонду;

- **страховий стаж** – це період (строк), протягом якого особа підлягала даному виду страхування та за який

щомісяця сплачено нею та роботодавцем або нею самостійно страхові внески в сумі не меншій, ніж мінімальний страховий внесок. Період отримання виплат за окремими видами загальнообов'язкового державного соціального страхування, крім пенсій усіх видів (за винятком пенсії у зв'язку з інвалідністю), включається до страхового стажу як період, за який сплачено страхові внески, виходячи з розміру мінімального страхового внеску. Страховий стаж обчислюється в місяцях. До страхового стажу зараховується загальний трудовий стаж особи до введення в дію Закону України № 2240-III «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими похованням» (2001 р.).

Якщо сума сплачених за відповідний місяць страхових внесків менша, ніж мінімальний страховий внесок, цей період зараховується до страхового стажу за формулою:

$$ТП = Cв : B$$

де ТП – тривалість періоду у місяцях, що зараховується до страхового стажу;

Св – сума єдиного соціального внеску, сплаченого за повний місяць страхового стажу;

В – мінімальний розмір страхового внеску за відповідний місяць.

Приклад 1: Особа працювала за сумісництвом і за березень 2020 р. їй нарахована заробітна плата становила 1000 грн. Із розміру заробітної плати сплачено 220 грн. Єдиного соціального внеску (на рівні ставки ЄСВ, встановленої на 2020 р., – $1000 \times 22\%$). Мінімальний розмір страхового внеску за звітний місяць дорівнює 303,16 грн. (розмір мінімальної заробітної – 1378 грн. $\times 22\%$). Таким чином, згідно з формулою (6.1) страховий стаж такої особи за звітний місяць складе дещо більш ніж півмісяця – 0,65972 (200грн. / 303,16 грн.)

4.2. ДОХОДИ БЮДЖЕТУ ФОНДУ СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ З ТИМЧАСОВОЇ ВТРАТИ ПРАЦЕЗДАТНОСТІ

Джерелами формування коштів загальнообов'язкового державного соціального страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими народженням та похованням, є:

1) страхові внески страхувальників-роботодавців і застрахованих осіб, що сплачуються на умовах і в порядку, передбачених законом ;

2) суми, не прийнятих до зарахування витрат страхувальника за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими похованням, пені, штрафів та інших фінансових санкцій, застосованих до страхувальників та посадових осіб відповідно до актів законодавства;

3) благодійні внески підприємств, установ, організацій та фізичних осіб,

4) асигнування із Державного бюджету України;

5) прибуток, одержаний від тимчасово вільних коштів Фонду, в тому числі резерву страхових коштів Фонду, на депозитному рахунку;

6) часткова сплата за путівки на санаторно-курортне лікування;

7) інші надходження відповідно до законодавства.

Кошти ФСС ТВП не включаються до Державного бюджету України, не підлягають вилученню та використовуються тільки за цільовим призначенням. При їх

невикористанні у поточному році вони переходять на наступний фінансовий рік.

Для забезпечення фінансової стабільності ФСС ТВП утворюється резерв страхових коштів у сумі, необхідній для фінансування всіх видів матеріального забезпечення в розрахунку не менш як на п'ять календарних днів.

Платниками страхових внесків на загальнообов'язкове державне соціальне страхування з тимчасової втрати працездатності є страхувальники та застраховані особи.

До страхувальників належать:

1. підприємства, установи, організації, їх об'єднання, бюджетні, громадські та інші установи і організації, об'єднання громадян та інші юридичні особи, незалежно від форм власності, виду діяльності, господарювання, в особі власника або уповноваженого ним органу;

2. філії, відділення та інші відокремлені підрозділи страхувальників, що не мають статусу юридичної особи і самостійно проводять розрахунки з оплати праці, інші суб'єкти господарської діяльності, що використовують працю найманих працівників і не мають статусу юридичної особи;

3. фізичні особи, які використовують працю найманих працівників;

4. розташовані в Україні іноземні підприємства, установи, організації, філії та представництва, які використовують працю найманих працівників;

5. добровільно застраховані особи.

На добровільних засадах брати участь у загальнообов'язковому державному соціальному страхуванні можуть:

а) громадяни України, які працюють за межами території України і не застраховані в системі соціального страхування країни, в якій вони перебувають;

б) особи, які забезпечують себе роботою самостійно (особи, які займаються підприємницькою, адвокатською, нотаріальною, творчою та іншою діяльністю, пов'язаною з одержанням доходу безпосередньо від цієї діяльності, в тому числі члени творчих спілок, творчі працівники, які не є членами творчих спілок);

в) фізичні особи, які виконують роботи згідно з цивільно-правовими угодами.

Страхові внески на соціальне страхування з тимчасової втрати працездатності нараховуються в межах граничної суми заробітної плати (доходу), що

встановлюється Кабінетом Міністрів України, в розрахунку на кожну застраховану особу і дорівнює 17 розмірам прожиткового мінімуму, встановленого для працездатних осіб.

4.3. МАТЕРІАЛЬНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТА СОЦІАЛЬНІ ПОСЛУГИ ЗА СТРАХУВАННЯМ З ТИМЧАСОВОЇ ВТРАТИ ПРАЦЕЗДАТНОСТІ

Застрахованим особам (крім добровільно застрахованих та застрахованих, які знаходились у страхових випадках, передбачених цим Законом, або у відпустці для догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку), які сплачують страхові внески **менше повних шести календарних місяців** протягом останніх дванадцяти календарних місяців перед настанням страхового випадку, допомога по тимчасовій непрацездатності, вагітності та пологах відповідно до цього Закону **виплачується виходячи з фактичної заробітної плати, з якої було сплачено страхові внески, але не вище розміру мінімальної заробітної плати, встановленої на час настання страхового випадку.**

Особи, які застраховані на добровільних засадах у Фонді соціального страхування з тимчасової втрати

працевдатності, та **фізичні особи підприємці, що сплачують єдиний податок** (крім осіб, які знаходились у страхових випадках, передбачених цим Законом, або у відпустці для догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку), мають право на матеріальне забезпечення та соціальні послуги за цим Законом за умови сплати страхових внесків (встановленого розміру єдиного податку) **не менше повних шести календарних місяців** протягом останніх дванадцяти календарних місяців перед настанням страхового випадку.

За ЗДССТВП надаються такі види матеріального забезпечення та соціальних послуг:

1) допомога з тимчасової втрати працевдатності (включаючи догляд за хворою дитиною);

2) допомога з вагітності та пологів;

3) допомога на поховання (крім поховання пенсіонерів, безробітних та осіб, які померли від нещасного випадку на виробництві);

4) забезпечення оздоровчих заходів (оплата путівок на санаторно-курортне лікування застрахованим особам та членам їхніх сімей, до дитячих оздоровчих закладів, утримання санаторіїв профілакторіїв, надання соціальних послуг у позашкільній роботі з дітьми).

Матеріальне забезпечення, передбачене Законом, виплачується у разі, якщо звернення за його призначенням надійшло не пізніше дванадцяти календарних місяців з дня відновлення працездатності, встановлення інвалідності, закінчення відпустки у зв'язку з вагітністю та пологами, смерті застрахованої особи або члена сім'ї, який перебував на її утриманні (в окремих випадках 6 місяців).

Допомога з тимчасової втрати працездатності: умови надання, тривалість виплати, порядок розрахунку

Допомога по тимчасовій непрацездатності надається застрахованій особі у формі матеріального забезпечення, яке повністю або частково компенсує втрату заробітної плати (доходу), у разі настання в неї одного з таких страхових випадків:

Розглянемо умови надання та терміни виплати допомоги за видами страхових випадків.

1. Тимчасова непрацездатність внаслідок захворювання або травми, не пов'язаної з нещасним випадком на виробництві.

Допомога виплачується застрахованим особам за рахунок коштів Фонду починаючи з шостого дня непрацездатності (інвалідам, які працюють в УТОГ і УТОС з першого дня). Перші 5 днів оплачуються за рахунок коштів

підприємства, організації, установи. Допомога з тимчасової непрацездатності виплачується до відновлення працездатності або до встановлення МСЕК інвалідності. Допомога не надається за період перебування застрахованої особи у відпустці без збереження заробітної плати, творчій відпустці, додатковій відпустці у зв'язку з навчанням.

2. Необхідність догляду за хворою дитиною віком до 14 років.

Надається за рахунок коштів Фонду застрахованій особі, яка здійснює догляд дитини в амбулаторних умовах з першого дня хвороби дитини, за період, протягом якого дитина за висновком лікаря потребує догляду, але не більше, ніж за 14 календарних днів. У разі стаціонарного лікування за весь час перебування у стаціонарі із хворою дитиною. Допомога не надається за період перебування застрахованої особи у щорічній відпустці, у відпустці без збереження заробітної плати, творчій відпустці, додатковій відпустці у зв'язку з навчанням, відпустці по догляду за дитиною до 3 років.

3. Необхідність догляду за хворим членом сім'ї.

Надається за рахунок коштів Фонду застрахованій особі, яка здійснює догляд з першого дня за умови амбулаторного лікування хворого не більше, ніж на 3

календарні дні (у виняткових випадків не більш, ніж на 7 календарних днів). Допомога не надається за період перебування застрахованої особи у щорічній відпустці, у відпустці без збереження заробітної плати, творчій відпустці, додатковій відпустці у зв'язку з навчанням.

4. Необхідність догляду за дитиною до трьох років або дитиною-інвалідом віком до 18 років у разі хвороби матері або іншої особи, яка доглядає за цією дитиною.

За рахунок коштів Фонду з першого дня захворювання особи, яка доглядає за дитиною за весь період хвороби цієї особи. Допомога не надається за період перебування застрахованої особи у щорічній відпустці, у відпустці без збереження заробітної плати, творчій відпустці, додатковій відпустці у зв'язку з навчанням. Допомога не надається за період перебування застрахованої особи у щорічній відпустці, у відпустці без збереження заробітної плати, творчій відпустці, додатковій відпустці у зв'язку з навчанням.

5. Карантин, накладений органами санітарно-епідеміологічної служби.

За рахунок коштів Фонду з першого дня карантину за весь час відсутності на роботі. Допомога не надається за період перебування застрахованої особи у щорічній

відпустці, у відпустці без збереження заробітної плати, творчій відпустці, додатковій відпустці у зв'язку з навчанням.

6. Тимчасове переведення застрахованої особи відповідно до медичного висновку на легшу роботу.

Надається у разі переведення працівника за висновком ЛКК на легшу роботу у зв'язку із захворюванням на туберкульоз за рахунок коштів Фонду з першого дня, але не більше, ніж 2 місяці. Розмір допомоги разом із заробітком не має перевищувати суму повного заробітку на момент переведення.

7. Протезування з помещенням у стаціонар протезно-ортопедичного підприємства.

За рахунок коштів Фонду з першого дня перебування у стаціонарі протезно-ортопедичного підприємства за весь час перебування там з урахуванням часу на проїзд туди і назад.

8. Санаторно-курортного лікування.

Надається застрахованій особі, якщо тривалість щорічної (основної та додаткової) відпустки недостатня для лікування й проїзду до санаторно-курортного закладу та назад. Застрахованій особі, яка направляється на санаторно-курортне лікування після перенесених захворювань і травм

безпосередньо із стаціонару лікувального закладу за рахунок страхових коштів ФСС ТВП, допомога з тимчасової непрацездатності надається лише за час проїзду до санаторно-курортного закладу та назад. Якщо таке лікування здійснювалося за рахунок власних коштів застрахованої особи або інших джерел, допомога з тимчасової непрацездатності надається за весь період перебування у санаторії з урахуванням часу на проїзд у порядку та встановлених розмірах.

Розмір допомоги по тимчасовій непрацездатності залежить від страхового стажу застрахованої особи та від середньої заробітної плати:

- 50% середньої заробітної плати (доходу) застрахованим особам, які мають страховий стаж до 3 років

- 60% середньої заробітної плати (доходу) застрахованим особам, які мають страховий стаж від 3 до 5 років;

- 70% середньої заробітної плати (доходу) застрахованим особам, які мають страховий стаж від 5 до 8 років;

- 100% середньої заробітної плати (доходу) застрахованим особам, які мають страховий стаж понад 8 років;

- 100% середньої заробітної плати (доходу) застрахованим особам, віднесеним до I IV категорій осіб, які потерпіли внаслідок Чорнобильської катастрофи, одному з батьків або особі, що замінює та доглядає хвору дитину віком до 14 років, яка потерпіла від Чорнобильської катастрофи; ветеранам війни та особам, на яких поширюється чинність Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту», особам, віднесеним до жертв нацистських переслідувань, донорам, які мають право на пільгу.

До страхового стажу зараховуються періоди тимчасової втрати працездатності, перебування у відпустці у зв'язку з вагітністю та пологами та час перебування застрахованої особи у відпустці для догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку, а також періоди одержання виплат за окремими видами загальнообов'язкового державного соціального страхування, крім пенсій усіх видів.

Оплата днів тимчасової непрацездатності застрахованій особі проводиться за робочі дні (години) згідно з графіком роботи, які припадають на дні тимчасової непрацездатності.

Допомога з вагітності та пологів

Підставою для призначення допомоги з вагітності і пологів є виданий в застрахованій особі листок непрацездатності. Допомога надається відразу за весь період відпустки у зв'язку з вагітністю та пологами незалежно від кількості днів, фактично використаних до пологів. Допомога у зв'язку з вагітністю та пологами повинна повністю компенсувати втрату заробітної плати (доходу) за період відпустки у зв'язку з вагітністю та пологами незалежно від кількості днів відпустки, фактично використаних до пологів. Дана допомога виплачується за весь період такої відпустки і її тривалість представлена у табл.

Тривалість відпустки у зв'язку з вагітністю і пологами

Вид відпустки у зв'язку з вагітністю та пологами	Період компенсації втраченого доходу (заробітної плати)
Вагітність та пологи, які проходять без ускладнень, при народженні однієї дитини	126 календарні дні, з яких 70 днів до пологів та 56 днів після пологів

Вагітність та пологи, які проходять без ускладнень, при народженні двох та більше дітей	140 календарних днів, з яких 70 днів до пологів та 70 днів після пологів
Вагітність та пологи, які проходять з ускладненнями, незалежно від кількості народжених дітей	
Вагітність та пологи жінок, віднесених до 1–4 категорій осіб, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи	180 календарних днів, з яких 90 днів до пологів та 90 днів після пологів
При усиновленні дитини протягом двох місяців з дня її народження	Період з дня усиновлення і до закінчення 56 календарних днів
При одночасному усиновленні двох і більше дітей протягом двох місяців з дня її народження	Період з дня усиновлення і до закінчення 70 календарних днів

<p>При усиновленні дітей протягом двох місяців з дня їх народження жінками, віднесеними до 1-4 категорій осіб, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи</p>	<p>Період з дня усиновлення і до закінчення 90 календарних днів</p>
--	---

Сума допомоги у зв'язку з вагітністю та пологами працівниці страхувальника розраховується як добуток її середньоденної заробітної плати та кількості робочих днів (годин), що припадають на період відпустки працівниці у зв'язку з вагітністю та пологами.

$$П = З \times Д$$

де П – сума допомоги у зв'язку з вагітністю та
пологами;

З – середньоденна заробітна плата застрахованої
особи;

Д – кількість календарних днів, що припадають на
період відпустки

Листок непрацездатності по вагітності та пологах оплачується в найближчий після дня призначення допомоги

день, установлений для виплати заробітної плати. У разі ліквідації підприємства, установи, організації допомога по вагітності та пологах виплачується застрахованій особі правонаступником, а в разі його відсутності виконавчою дирекцією Фонду за місцем обліку ліквідованого підприємства, установи, організації, відкритого до ліквідації.

У разі передчасних пологів до 30 тижнів вагітності:

-якщо жінку виписують з живою дитиною 140 к.д.

-у разі смерті дитини 70 к.д.

У разі надання застрахованій особі відпустки у зв'язку з вагітністю та пологами у період її тимчасової непрацездатності листок непрацездатності закривається і з дня настання цієї відпустки видається інший листок непрацездатності. Кожний із зазначених листків оплачується за відповідними нормами.

У разі надання застрахованій особі відпустки у зв'язку з вагітністю та пологами у період простою підприємства, установи, організації не з вини застрахованої особи, щорічної (основної чи додаткової) відпустки, відпустки без збереження заробітної плати, додаткової відпустки у зв'язку з навчанням, творчої відпустки допомога з вагітності та пологів надається із дня виникнення права на відпустку у зв'язку з вагітністю та пологами. За один і той же період

працівниці не можуть бути виплачені відпускні і допомога по вагітності і пологах.

За період відпустки у зв'язку з вагітністю та пологами, що збігається з відпусткою із догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку, допомога з вагітності та пологів виплачується незалежно від допомоги із догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку

Допомога з вагітності та пологів надається застрахованій особі у розмірі 100% середньої заробітної плати (доходу), обчисленої за шість останніх місяців, і не залежить від страхового стажу.

Допомога при народженні дитини

Хоча допомога при народженні дитини, як і допомога по догляду за нею до трьохрічного віку, не входять сьогодні до виплат, які фінансуються за рахунок коштів ФФСТВП, а за рахунок бюджетних ресурсів, водночас ці види допомог є вагомим елементом соціального забезпечення материнства і батьківства. І тому, на нашу думку, умови їх призначення потребують розгляду у даному посібнику та у цій темі, зокрема. Допомога батькам при народженні дитини призначається на підставі свідоцтва про народження дитини. Опікунам зазначена допомога призначається на підставі рішення про встановлення опіки. У разі народження

(встановлення опіки) двох і більше дітей допомога надається на кожну дитину.

Допомога при народженні дитини призначається за умови, якщо звернення за її призначенням надійшло не пізніше дванадцяти місяців з дня народження дитини. У разі народження мертвої дитини допомога при народженні дитини не призначається.

Дитячі допомоги у 2021 році в Україні надаються, згідно з постановою Кабміну, одному з батьків дитини, що постійно проживають разом з немовлям. Для призначення виплати на дитину у 2021 році в Україні до органу соцзахисту батьками подається заява про проживання дитини, копія свідоцтва про народження, яку можна подати в електронній формі.

Розмір допомоги при народженні дитини у 2021 році змінюватись не буде. Вона складає 41 280 грн. Ця сума виплачується не одразу, а протягом 3 років. Перший платіж найбільший - 10,320 грн. Його батьки отримують після народження малюка. Решту суми будуть виплачувати по 860 грн щомісяця протягом 3 років.

Важливо зазначити, що допомога при народженні дитини нараховується у розмірах прожиткового мінімуму

для дітей віком до шести років, встановлених на день народження дитини.

Потрібно зазначити, що допомога при народженні дитини призначається опікуну на кожну взяту під опіку дитину у розмірі, установленому при народженні першої дитини. А у випадку якщо дитину (на яку призначають допомогу) влаштовано у дитячий заклад на повне державне утримання, допомога призначається і виплачується також у розмірі, встановленому при народженні першої дитини. Гроші при цьому перераховують на відкритий у банку рахунок дитини.

Для призначення допомоги при народженні дитини органу праці та соціального захисту населення за умови пред'явлення паспорта або іншого документа, що посвідчує особу, подаються такі документи:

- заява одного з батьків (опікуна), що складається за формою, затвердженою Міністерством праці і соціальної політики України;
- копія свідоцтва про народження дитини;
- оригінал довідки, виданої державним органом реєстрації актів цивільного стану для призначення допомоги при народженні дитини.

Особи, що звертаються за призначенням допомоги при народженні другої дитини або наступних дітей, подають також довідку про склад сім'ї та копію свідоцтва про народження кожної дитини, яка враховується при визначенні розміру допомоги. Опікуни подають, крім зазначених документів, копію рішення про встановлення опіки.

Покриття витрат на виплату державної допомоги сім'ям з дітьми здійснюється за рахунок коштів Державного бюджету України у вигляді субвенцій до місцевих бюджетів. Це не стосується виплат допомоги у зв'язку з вагітністю та пологами жінкам з числа військовослужбовців Збройних Сил України, Державної прикордонної служби України, Служби безпеки України, Служби зовнішньої розвідки України, військ цивільної оборони, інших військових формувань, а також Державної спеціальної служби транспорту та з числа осіб начальницького і рядового складу органів внутрішніх справ і Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації та Державної кримінально-виконавчої служби України. Покриття витрат на виплату зазначеного виду державної допомоги цим категоріям жінок здійснюється за рахунок відповідних бюджетів.

Всі види державної допомоги сім'ям з дітьми, крім допомоги у зв'язку з вагітністю та пологами жінкам,

призначають і виплачують органи соціального захисту населення за місцем проживання батьків (усиновлювачів, опікуна, піклувальника).

Допомога по догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку

Допомога по догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку надається на кожну дитину незалежно від кількості народжених (усиновлених, взятих під опіку) дітей у сім'ї, по догляду за якими надається допомога.

Право на допомогу по догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку має один з батьків дитини, усиновлювач, опікун, дідусь, бабуся або інший родич, який фактично здійснює догляд за дитиною.

Допомога призначається з дня звернення за її призначенням, але не раніше ніж з дня, що настає після закінчення відпустки у зв'язку з вагітністю та пологами для непрацюючих осіб та осіб суб'єктів підприємницької діяльності (56 календарних днів після пологів, а при ускладнених пологах 70 календарних днів), а для працюючих осіб з дня настання відпустки по догляду за дитиною по день її закінчення.

З метою забезпечення прав на соціальні стандарти з 01.01.2010 р. максимальний розмір допомоги по догляду за

дитиною до досягнення нею трирічного віку підвищено до розміру прожиткового мінімуму. Тобто тепер допомога виплачуватиметься у розмірі, що дорівнює різниці між 100 % прожиткового мінімуму (в 2012р. 10731134 грн.), встановленого для працездатних осіб, та середньомісячним сукупним доходом сім'ї в розрахунку на одну особу за попередні шість місяців, але не менш як 130 грн. (мінімальний розмір допомоги). Для одержання допомоги по догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку до органу праці та соціального захисту населення разом із заявою **подається копія свідоцтва про народження дитини.**

Допомога на поховання

Допомога на поховання надається в разі смерті застрахованої особи, а також членів сім'ї, які перебували на її утриманні (крім поховання пенсіонерів, безробітних та осіб, які померли від нещасного випадку на виробництві):

- дружини (чоловіка);
- дітей, братів, сестер та онуків, які не досягли 18 років або старших цього віку, якщо вони стали інвалідами до 18 років за умови, що вони не мають непрацездатних батьків), а студентів вищих навчальних закладів та середніх ПТУ до 23 років;

- батька, матері;
- діда, баби за прямою лінією спорідненості.

Не вважаються такими, що перебували на утриманні застрахованої особи, члени сім'ї, які мали самостійні джерела отримання доходів (одержували заробітну плату, пенсію тощо)

У разі смерті застрахованої особи необхідно до комісії із соціального страхування **подати**: свідоцтво про смерть, витяг із Державного реєстру актів цивільного стану громадян (у разі смерті члена сім'ї довідку з місця проживання про те, що померлий перебував на утриманні застрахованої особи).

Допомога на поховання надається застрахованій особі, члену її сім'ї або іншим юридичним та фізичним особам, які здійснювали поховання за основним місцем роботи за рахунок сплачених застрахованими особами страхових внесків. Її виплата провадиться **не пізніше наступного за днем звернення дня.**

При цьому виплату здійснюють:

- у разі смерті застрахованої особи (крім виплати допомоги на поховання застрахованих осіб, які були пенсіонерами або померли внаслідок нещасного випадку на виробництві) за останнім місцем її основної роботи перед смертю;

- у разі смерті члена сім'ї, який знаходився на утриманні застрахованої особи за місцем основної роботи застрахованої особи.

Розмір допомоги на поховання не повинен бути нижче прожиткового мінімуму, на сьогодні його сума по Україні становить 2200 грн. Випадки, коли допомогу на поховання не виплачують з бюджету ФСС ТВП:

I. Допомога на поховання пенсіонерів, за якою необхідно звертатися до органів

Пенсійного фонду або міськвійськомату за місцем проживання пенсіонера. Розмір допомоги на поховання пенсіонерів дорівнює двом місячним пенсіям померлого.

Якщо помер пенсіонер, пенсію якому призначено відповідно до Закону України «Про пенсійне забезпечення військовослужбовців, осіб начальницького і рядового складу органів внутрішніх справ та деяких інших осіб» від 9 квітня 1992 р. № 2262-ХП, допомога членам його сім'ї або особі, яка здійснила його поховання, становить три місячні пенсії. Однак допомогу не виплачують, якщо пенсіонера поховано на державні кошти.

II. Допомога на поховання безробітного призначається Фондом соціального страхування на випадок

безробіття. Розмір допомоги визначено на рівні прожиткового мінімуму для працездатної особи

III. Допомога на поховання з місцевих бюджетів надається місцевими органами влади у разі смерті: аспіранта, докторанта, клінічного ординатора, студента вузу I-IV рівня акредитації стаціонарної форми навчання, учня професійно-технічного навчального закладу. Розмір допомоги становить не менше 150 грн. за умови, що померлий не знаходився на утриманні особи, застрахованої у системі загальнообов'язкового державного соціального страхування. Таку ж допомогу виплачує місцева державна адміністрація або виконком ради за рахунок коштів місцевих бюджетів у разі смерті особи, яка не належить до перелічених категорій і не застрахована у системі державного соціального страхування.

IV. Допомога на поховання за рахунок коштів підприємства, її розмір встановлює керівник

Відповідно до Податкового кодексу України допомога може надаватися роботодавцем померлого платника податків як у грошовій формі, так і у вигляді оплати послуг сторонніх організацій (ритуальних послуг, оплата автотранспорту). Для її отримання необхідна заява, копія свідоцтва про смерть і наказ роботодавця. У випадку виплати

допомоги за останнім місцем роботи померлого та розміру допомоги до **2200 грн.**(станом на 2013 рік),**вона не буде оподатковуватись.** Якщо ж розмір допомоги буде більшим, то сума перевищення прирівнюється до додаткового блага і оподатковується податком на доходи фізичних осіб на загальних підставах.

Допомогу на поховання не виплачують у разі: смерті особи, яка знаходилась на повному державному утриманні (крім ситуацій, коли поховання здійснюють члени сім'ї або інші особи); викидня; смерті осіб, поховання яких провадять за кошти державного бюджету.

4.4 АЛГОРИТМ РОЗРАХУНКУ ЛІКАРНЯНИХ

Правила розрахунку середнього заробітку для оплати лікарняних і декретних тотожні, але мають свої особливості, на яких ми акцентуємо вашу увагу. Розрахунок оплати здійснюють за правилами, визначеними Порядком № 1266.

Для цього визначають:

- 1) розрахунковий період та кількість календарних днів у ньому;
- 2) сукупний заробіток за розрахунковий період;
- 3) середньоденну зарплату, з якої проводять оплату;
- 4) суму оплати листка непрацездатності.

Крок 1. Визначаємо розрахунковий період для обчислення розміру середньої зарплати за календарний день.

У загальному випадку розрахунковим періодом, за який обчислюється середня зарплата, є **12 календарних місяців перебування застрахованої особи у трудових відносинах (з 1-го до 1-го числа) за останнім основним місцем роботи**, що передують місяцю, в якому настав страховий випадок, тобто місяцю початку лікарняного листка.

Але якщо працівник відпрацював на підприємстві менший час, то розрахунковий період визначається відповідно до п. п. 26 – 28 Порядку № 1266

Із розрахункового періоду виключають календарні дні, **не відпрацьовані з поважних причин:**

- тимчасової непрацездатності;
- відпустки у зв'язку з вагітністю та пологами;
- відпустки по догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку та шестирічного віку за медичним висновком, відпустки без збереження заробітної плати;
- відпусток без збереження заробітної плати, наданих згідно зі ст. ст. 25, 26 Закону № 504 (див. лист ФСС з ТВП від 20.08.2015 р. № 5.2-32-1359).

Час перебування у трудових відносинах	Розрахунковий період
Більше 12-ти місяців	12 календарних місяців (з 1-го до 1-го числа)
Менше 12-ти календарних місяців, але більше ніж календарний місяць	фактично відпрацьовані календарні місяці (з 1-го до 1-го числа)
Менше ніж календарний місяць	фактично відпрацьований час (календарні дні)

Місяці розрахункового періоду (з 1-го до 1-го числа), у яких застрахована особа не працювала з поважних причин, виключаються з розрахункового періоду (п. 3 Порядку № 1266).

Після визначення розрахункового періоду підраховуємо кількість календарних днів за місяці розрахункового періоду.

Святкові та вихідні дні не виключаються з розрахункового періоду (див. листи Мінсоцполітики від 16.09.2015 р. № 523/18/99-15, ФСС з ТВП від 25.08.2015 р. № 5.2-32-1375).

Крок 2. Розраховуємо кількість календарних днів зайнятості.

В розрахунковому періоді без урахування невідпрацьованих календарних днів із поважних причин. Для цього із загальної кількості днів у розрахунковому періоді вираховуємо невідпрацьовані з поважних причин календарні дні.

Такими поважними причинами, згідно з п. 3 Порядку № 1266, є:

- тимчасова непрацездатність;
- відпустка у зв'язку з вагітністю та пологами;
- *відпустка для догляду за дитиною до досягнення нею 3-річного віку та 6-річного віку (за медичним висновком);*
- *відпустки без збереження зарплати (і при цьому не має значення, про який саме вид відпустки йдеться).*

Як зазначає Мінсоцполітики, до поважних причин, зокрема, належать і відпустки без збереження зарплати,

надані відповідно до п. 9 «Прикінцевих положень» Закону України від 28.12.2014 р. № 76-VII (див. лист Мінсоцполітики від 14.09.2015 р. № 520/18/99-15). Водночас Мінсоцполітики *вважає*: період проходження працівниками військової служби за призовом під час мобілізації, на особливий період, може враховуватися до страхового стажу для призначення допомоги по тимчасовій непрацездатності за даними персоніфікованого обліку відомостей про застрахованих осіб Державного реєстру загальнообов'язкового державного соціального страхування, якщо за цей період було сплачено ЄСВ. Відповідну тезу наводить Мінсоцполітики в листі від 15.12.2015 р. № 696/18/99-15. Період військової служби застрахованої особи за призовом під час мобілізації, на особливий період, коли за застраховану особу відповідно до законодавства **не сплачено ЄСВ** (зокрема, період виплати працівнику компенсації з бюджету в межах середнього заробітку мобілізованого працівника, яка не є базою нарахування ЄСВ), також слід відносити до періоду, **не відпрацьованого з поважної причини**.

Крок 3. Підсумовуємо заробіток за розрахунковий період.

При цьому слід узяти до уваги такі особливості:

- заробіток для розрахунку середньої зарплати визначають на підставі відомостей, що включаються до Звіту з ЄСВ, який подають до органів ДФС. Мінсоцполітики в листі від 17.09.2015 р. № 529/18/99-15 *роз'яснило*: **для розрахунку лікарняних (декретних) беруть дані, що були включені до Звітів із ЄСВ за місяці розрахункового періоду;**
  - пропорційного врахування одноразових виплат не передбачено.
  - сторновані та донараховані виплати враховуються в місяцях, у яких здійснено їх нарахування (див. листи Фонду соцстраху від 30.03.2015 р. № 5.2-32-639, від 14.05.2015 р. № 5.2-32-846).

Крок 4. Розраховуємо середню зарплату

Відповідно до п. 3 Порядку № 1266, розділивши нараховану за розрахунковий період (12 календарних місяців) зарплату (дохід, грошове забезпечення), на яку нарахований ЄСВ, на кількість календарних днів зайнятості в розрахунковому періоді без урахування календарних днів, не відпрацьованих із поважних причин. Своєю чергою, **сумарна заробітна плата, з якої розраховуються виплати, за місяцями розрахункового періоду за основним місцем роботи й за місцем (місцями) роботи за сумісництвом не може перевищувати розміру максимальної величини**

бази нарахування єдиного внеску (абз. 3 п. 30 Порядку № 1266).

У разі якщо в розрахунковому періоді перед настанням страхового випадку застрахована особа **не мала заробітку** через поважні причини чи страховий випадок настав **у перший день роботи**, середню зарплату **визначають, розділивши місячну тарифну ставку** (посадовий оклад), установлену працівникові на момент настання страхового випадку, **на 30,44**.

Крок 5. Визначаємо максимальний розмір середньоденної зарплати

Відповідно до п. 4 Порядку № 1266, розділивши максимальну величину бази нарахування ЄСВ, установлену в останньому місяці розрахункового періоду (**у 2019 році - 62595 грн**), на середньомісячну кількість календарних днів (30,44). Якщо середньоденна зарплата вище, її обмежують максимальним розміром середньоденної зарплати. Як це зробити, показано на ситуації 4 р. III Прикладів.

Крок 6. Визначаємо розмір денної виплати

Його визначають перемноживши розмір середньої зарплати, розрахованої згідно з Порядком № 1266, на відсоток оплати лікарняного залежно від страхового стажу.

Крок 7. Застосовуємо обмеження розміром мінзарплати в розрахунку на календарний день

Це потрібно робити, якщо застрахована особа за даними Держреєстру має стаж менш як 6 місяців протягом 12 місяців перед настанням страхового випадку (абз. 2 п. 29 Порядку № 1266).

Застраховані особи, які протягом 12 місяців перед настанням страхового випадку мають страховий стаж менш як 6 місяців, мають право на допомогу по тимчасовій непрацездатності виходячи з нарахованої зарплати (доходу), з якої сплачуються страхові внески, але не більше за розмір допомоги, обчислений із мінімальної зарплати, установлені на час настання страхового випадку (п. 1 ч. 1 ст. 19 Закону № 1105).

Розмір обмеження лікарняних визначають, розділивши розмір середньої зарплати в місяці настання страхового випадку на 30,44.

Таке обмеження застосовують, якщо розмір денної виплати перевищує розмір обмеження з розрахунку мінзарплати. Як застосовувати таке обмеження, показано на ситуаціях.

Як пояснював Фонд соцстраху в листі від 08.11.2017 р. № 5.2-28-1155, розмір допомоги по тимчасовій

непрацездатності визначається з дотриманням норм ст. 24 Закону № 1105, і лише згодом, за потреби, застосовуються обмеження розміру допомоги, передбачені ч. 4 ст. 19 Закону № 1105. Тобто в разі перевищення середньоденної зарплати, розрахованої з фактичної зарплати, над середньоденною зарплатою, розрахованої з мінімальної зарплати, подальший розрахунок лікарняних здійснювати із середньоденної, обчисленої з мінімальної зарплати.

Крок 8. Обчислюємо суму оплати днів непрацездатності (допомоги по непрацездатності)

Її визначають перемноживши розмір денної виплати (чи розмір обмеження) на кількість календарних днів тимчасової непрацездатності.

Крок 9. Застосовуємо за потреби максимальне обмеження розміру лікарняних у розрахунку на місяць

Обмеження передбачене ч. 2 ст. 24 Закону № 1105, згідно з яким сума допомоги по тимчасовій непрацездатності (включаючи догляд за хворою дитиною або хворим членом сім'ї) у розрахунку на місяць не повинна перевищувати розмір максимальної величини бази нарахування ЄСВ.

Контрольні запитання:

1. Що передбачає загальнообов'язкове державне соціальне страхування з тимчасової втрати працездатності?

2. За якими принципами здійснюється страхування з тимчасової втрати працездатності?

3. Хто належить до суб'єктів соціального страхування з тимчасової втрати працездатності?

4. Які особи підлягають загальнообов'язковому державному соціальному страхуванню з тимчасової втрати працездатності?

5. Як здійснюється матеріальне забезпечення за страхуванням з тимчасової втрати працездатності?

6. Які умови та порядок надання допомоги у зв'язку з тимчасовою непрацездатністю?

РОЗДІЛ 5

МЕДИЧНЕ СТРАХУВАННЯ

5.1. ЗМІСТ ТА МЕТА ДЕРЖАВНОГО СОЦІАЛЬНОГО МЕДИЧНОГО СТРАХУВАННЯ

Медичне страхування – вид особистого страхування на випадок втрати здоров'я від хвороби або внаслідок нещасного випадку. Медичне страхування застосовується з метою мобілізації та ефективного використання коштів на покриття витрат на медичне обслуговування страхувальників.

Обов'язкове соціальне медичне страхування – вид обов'язкового страхування, спрямований на забезпечення конституційних прав громадян України (людини) на охорону здоров'я, безоплатну медичну допомогу та медичне страхування.

Метою обов'язкового соціального медичного страхування є забезпечення громадян якісними та своєчасними медичними послугами відповідно до обсягів, визначених Програмою обов'язкового соціального медичного страхування.

5.2. СУБ'ЄКТИ ТА ОБ'ЄКТИ ДЕРЖАВНОГО СОЦІАЛЬНОГО МЕДИЧНОГО СТРАХУВАННЯ

Суб'єкти обов'язкового медичного страхування:

страховики - це незалежні страхові організації, які мають статус юридичної особи і ліцензію держави на право здійснювати медичне страхування. Страхові медичні організації за рахунок сформованих страхових фондів здійснюють оплату медичної допомоги застрахованим, а також інші види діяльності з охорони здоров'я громадян.

страхувальниками в системі обов'язкового медичного страхування є:

держава – за рахунок коштів бюджету є страхувальником категорій осіб, визначених Державною програмою медичного забезпечення;

роботодавці – за рахунок власних коштів є страхувальником найманих працівників; органи місцевого самоврядування – за рахунок податків та платежів, що сплачуються самозайнятими особами, є страхувальником цих осіб;

юридичні та фізичні особи, в тому числі годувальники, є страхувальниками осіб, визначених ними добровільно;

Фонд соціального страхування від нещасних випадків – є страхувальником осіб, які стали інвалідами внаслідок нещасного випадку на виробництві або професійного захворювання.

Єдиним страховиком у системі обов'язкового медичного страхування є Фонд медичного страхування України його філії та представництва.

застрахована особа - це фізична особа, яка відповідно до цього Закону підлягає обов'язковому соціальному медичному страхуванню та має право на оплату передбачених Програмою обов'язкового медичного страхування медичних послуг за рахунок Фонду обов'язкового соціального медичного страхування.

надавачі медичних послуг є юридичні та фізичні особи будь-якої організаційно-правової форми та форми власності, які діють відповідно до законодавства і надають медичні послуги застрахованим особам у межах Програми обов'язкового медичного страхування.

Об'єктом обов'язкового соціального медичного страхування є страховий ризик пов'язаний з витратами на надання необхідного обсягу медичних послуг визначених Програмою обов'язкового медичного страхування.

На даний момент останнім із внесених законопроектів є проект Закону України «Про фінансування охорони здоров'я та обов'язкове соціальне медичне страхування в Україні» від 30.06.2009 р, № 4744.

За цим проектом в Україні запроваджується **багатоканальна бюджетно-страхова модель фінансування охорони здоров'я**, яка включає: державне медичне забезпечення; обов'язкове соціальне медичне страхування; добровільне медичне страхування; інші форми фінансування охорони здоров'я, не заборонені законодавством України.

5.3. ПРИНЦИПИ ОБОВ'ЯЗКОВОГО СОЦІАЛЬНОГО МЕДИЧНОГО СТРАХУВАННЯ

Проектом Закону України «Про фінансування охорони здоров'я та обов'язкове соціальне медичне страхування в Україні» визначено, що обов'язкове соціальне медичне страхування здійснюється за **принципами:**

- цивільно-правового регулювання;
- обов'язковості участі у соціальному медичному страхуванні осіб, визначених законодавством України;
- солідарності та субсидування;

- забезпеченості державних гарантій застрахованим особам прав на безоплатну медичну допомогу;

- цільового використання коштів обов'язкового соціального медичного страхування;

- забезпечення достатності медичної допомоги застрахованим.

Умови обов'язкового соціального медичного страхування не залежать від стану здоров'я і доходів застрахованих осіб.

5.4. ФОНД МЕДИЧНОГО СТРАХУВАННЯ УКРАЇНИ

Управління системою обов'язкового соціального медичного страхування здійснює **Фонд медичного страхування України**.

Фонд медичного страхування України є державною установою, що здійснює збір, акумуляцію та облік страхових внесків, забезпечує своєчасну та в повному обсязі оплату медичних послуг, наданих застрахованим, здійснює контроль за наданням медичних послуг застрахованим та цільовим використанням коштів обов'язкового соціального медичного страхування.

Діяльність Фонду спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України через Міністра охорони здоров'я України.

Фонд є юридичною особою, має самостійний баланс, рахунки в банку, який визначається Кабінетом Міністрів України, печатку із зображенням Державного Герба України та своїм найменуванням.

Нагляд за діяльністю Фонду медичного страхування України здійснює **Наглядова рада Фонду**. Наглядова рада діє на підставі положення про Фонд.

5.5. ДЖЕРЕЛА ФОРМУВАННЯ КОШТІВ ФОНДУ МЕДИЧНОГО СТРАХУВАННЯ

Джерелами формування коштів даного Фонду є:

- страхові внески на обов'язкове соціальне медичне страхування;
- інвестиційний дохід від інвестування резерву коштів для покриття дефіциту бюджету Фонду обов'язкового медичного страхування України;
- кошти державного бюджету та цільових фондів, що перераховуються до Фонду обов'язкового медичного страхування України;

- суми від фінансових санкцій, застосованих відповідно до законодавства;
- благодійні та добровільні внески юридичних та фізичних осіб;
- інші надходження відповідно до законодавства.

5.6. *ОБОВ'ЯЗКОВЕ ТА ДОБРОВІЛЬНЕ МЕДИЧНЕ СТРАХУВАННЯ*

Медичне страхування поділяється за формами на обов'язкове і добровільне.

Обов'язкове медичне страхування (ОМС) є частиною системи соціального страхування і основною формою медичного страхування у країнах з ринковою економікою.

Добровільне медичне страхування (ДМС) є доповненням до обов'язкового і гарантує оплату медичних послуг, що надані понад його програму.

В основу обох форм медичного страхування покладені різні організаційно-правові та економічні принципи.

Обов'язкове медичне страхування має риси соціального страхування, оскільки порядок його здійснення визначається державним законодавством. **Обов'язкове**

медичне страхування реалізується відповідно до державних програм, що обумовлюють гарантований обсяг та умови надання медичної допомоги населенню і здійснення необхідних профілактичних заходів, та координується державними структурами. ОМС перебуває під жорстким контролем держави і характеризується безприбутковістю. Ця форма організації страхового фонду дає змогу планувати медичну допомогу завдяки стабільності надходжень коштів.

Добровільне медичне страхування забезпечує страхувальникові (застрахованому) гарантії повної або часткової компенсації додаткових витрат, які виникають при зверненні у медичні заклади.

Основна мета ДМС - гарантувати застрахованим особам при виникненні страхового випадку оплату вартості медичних послуг за рахунок коштів страхових резервів, а також фінансувати профілактичні заходи.

Виходячи із загальної мети ДМС, можна відокремити такі його завдання:

- охорона здоров'я населення;
- забезпечення відтворення населення;
- розвиток системи медичного обслуговування;
- фінансування системи охорони здоров'я, покращання її матеріальної бази;

-перерозподіл коштів, що спрямовані на оплату медичних послуг, між різними верствами населення.

Добровільна форма медичного страхування має свої особливості:

1) добровільне медичне страхування є частиною особистого страхування;

2) цей вид страхування є важливим ринковим компонентом і

ефективним доповненням до системи соціального страхування та обов'язкового загальнодержавного медичного страхування;

3) у добровільному медичному страхуванні застосовується принцип страхової солідарності, який визначається тим, що застрахована особа отримує ті види медичної допомоги та у тих розмірах, за які було сплачено страховий платіж;

4) програми можуть обиратися за бажанням страхувальника та реалізують потреби кожною громадянина, що передбачає для нього:

-амбулаторне лікування;

-стаціонарне лікування;

-стоматологічне обслуговування;

-спеціалізовану діагностику захворювань;

- придбання ліків;
- відвідування лікарів-фахівців;
- протезування;
- придбання окулярів, контактних лінз;
- витрати, пов'язані з вагітністю та пологами тощо.

**Особливості обов'язкового та добровільного
медичного страхування**

<i>Обов'язкове страхування</i>	<i>медичне</i>	<i>Добровільне страхування</i>	<i>медичне</i>
Некомерційне		Комерційне	
Один із видів соціального страхування		Один із видів особистого страхування	
Здійснюється державними страховими організаціями або організаціями, які контролюються державою		Здійснюється страховими організаціями різних форм власності	
Правила страхування визначаються державою		Правила страхування визначаються страховими організаціями	
Страховальники - держава і працююче населення		Страховальники - юридичні і фізичні особи	

Джерела фінансування - внески державного бюджету, роботодавців та працюючого населення	Джерела фінансування - особисті доходи громадян, прибуток роботодавців (юридичних осіб)
Програма (гарантований мінімум медичних послуг) затверджується органами влади різних рівнів	Програма визначається договором страховика і страхувальника
Тарифи на страхування встановлюються за єдиною затвердженою державою методикою	Тарифи на страхування встановлюються у відповідності до договору страхування
Система контролю за якістю визначається державними органами	Система контролю за якістю договірна
Прибутки можуть бути використані тільки для основної діяльності	Прибутки можуть бути використані для будь-якої комерційної чи некомерційної діяльності

Предметом ДМС є здоров'я застрахованої особи, що підлягає ризику його пошкодження у результаті несприятливих подій або захворювання застрахованого, що

викликають необхідність звернення в медичні заклади за отриманням медичної допомоги.

Добровільне медичне страхування базується на залученні вільних коштів підприємств, організацій і населення до сфери охорони здоров'я.

Добровільна форма медичного страхування в порівнянні з обов'язковою забезпечує більшу доступність, якість і повноту щодо задоволення потреб населення в наданні медичних послуг.

Контрольні запитання

1. *Охарактеризуйте роль медичного страхування у різних моделях охорони здоров'я.*
2. *Розкрийте історичні передумови становлення та розвитку медичного страхування.*
3. *У чому полягає сутність медичного страхування?*
4. *Назвіть основні завдання медичного страхування.*
5. *Дайте характеристику форм медичного страхування.*
6. *Окресліть переваги загальнообов'язкового державного соціального медичного страхування.*

РОЗДІЛ 6
СТРАХУВАННЯ ВІД НЕЩАСНИХ ВИПАДКІВ
НА ВИРОБНИЦТВІ ТА ВІД ПРОФЕСІЙНОГО
ЗАХВОРЮВАННЯ

6.1. СТРАХУВАННЯ ВІД НЕЩАСНОГО
ВИПАДКУ НА ВИРОБНИЦТВІ: ЗАВДАННЯ ТА
ОСОБЛИВОСТІ

Страхування від нещасного випадку є самостійним видом загальнообов'язкового державного соціального страхування, за допомогою якого здійснюється соціальний захист, охорона життя та здоров'я громадян у процесі їх трудової діяльності.

Завданнями страхування від нещасного випадку є:

➤ проведення профілактичних заходів, спрямованих на усунення шкідливих і небезпечних виробничих факторів, запобігання нещасним випадкам на виробництві, професійним захворюванням та іншим випадкам загрози здоров'ю застрахованих, викликаним умовами праці;

➤ відновлення здоров'я та працездатності потерпілих на виробництві від нещасних випадків або професійних захворювань;

➤ відшкодування матеріальної та моральної шкоди застрахованим і членам їхніх сімей.

Реалізації цих завдань сприяють і деякі положення Закону України «Про охорону праці». Так, наприклад, працівники під час прийняття на роботу і в процесі роботи повинні проходити за рахунок роботодавця інструктаж, навчання з питань охорони праці, з надання першої медичної допомоги потерпілим від нещасних випадків і правил поведінки у разі виникнення аварії. Працівники, зайняті на роботах з підвищеною небезпекою або там, де є потреба у професійному доборі, повинні щороку проходити за рахунок роботодавця спеціальне навчання і перевірку знань відповідних нормативно-правових актів з охорони праці. Посадові особи, діяльність яких пов'язана з організацією безпечного ведення робіт, під час прийняття на роботу і періодично, один раз на три роки, проходять навчання, а також перевірку знань з питань охорони праці за участю профспілок.

На підприємствах з чисельністю працюючих понад 50 і більше осіб, роботодавець повинен створити службу охорони праці, на менших підприємствах ці функції можуть виконувати особи, які мають відповідну підготовку, які підпорядковуються безпосередньо роботодавцю.

Спеціалісти служби охорони праці у разі виявлення порушень охорони праці мають право:

➤ видавати обов'язкові для виконання приписи щодо усунення наявних недоліків, одержувати від них необхідні відомості, документацію і пояснення з питань охорони праці;

➤ вимагати відсторонення від роботи осіб, які не пройшли медичного огляду, навчання, інструктажу, перевірки знань і не мають допуску до відповідних робіт;

➤ зупиняти роботу виробництва у разі порушень, які створюють загрозу життю або здоров'ю працюючих;

➤ надсилати роботодавцю подання про притягнення до відповідальності працівників, які порушують вимоги щодо охорони праці.

Припис спеціаліста з охорони праці може скасувати лише роботодавець. На підприємстві з метою забезпечення безпеки та гігієни праці ***за рішенням трудового колективу може створюватися комісія з питань охорони праці.***

Комісія складається з представників роботодавця та професійної спілки, особи уповноваженої найманими працівниками, спеціалістів з безпеки, гігієни праці та інших служб підприємства відповідно до типового положення, що

затверджується центральним органом виконавчої влади з нагляду за охороною праці.

Рішення комісії мають рекомендаційний характер.

Суб'єктами страхування від нещасного випадку є застраховані громадяни, страхувальники і страховик.

Застрахованою є фізична особа, на користь якої здійснюється страхування. **Страхувальниками** є роботодавці, а в окремих випадках - застраховані особи.

Страховик - Фонд соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України (ФСС НВВ).

Об'єктом страхування від нещасного випадку є життя застрахованого, його здоров'я та працездатність.

Роботодавцем вважається:

➤ власник підприємства або уповноважений ним орган та фізична особа, яка використовує найману працю;

➤ власник розташованого в Україні іноземного підприємства, установи, організації (у тому числі міжнародних), філії або представництва, який використовує найману працю.

Обов'язковому страхуванню від нещасного випадку підлягають:

1) особи, які працюють на умовах трудового договору або на інших підставах, передбачених законодавством про працю;

2) учні та студенти навчальних закладів, клінічні ординатори, аспіранти, докторанти, залучені до будь-яких робіт під час занять;

3) особи, які утримуються у виправних, лікувально-трудових, виховно-трудових закладах та залучаються до трудової діяльності на виробництві цих установ.

При страхуванні згода працівника не потрібна, оскільки страхування здійснюється в безособовій формі. Всі названі особи вважаються застрахованими з моменту набрання чинності Закону України про страхування від нещасних випадків - з 1 квітня 2001 року, незалежно від того, сплачували внески страхувальники чи ні.

Страхування зародка та новонародженого.

Заподіяння шкоди зародку внаслідок травмування на виробництві або професійного захворювання жінки під час її вагітності, у зв'язку з чим дитина народилася інвалідом, прирівнюється до нещасного випадку, який трапився із застрахованим. Така дитина відповідно до медичного висновку вважається застрахованою, та до 18 років або до закінчення навчання, але не більш як до досягнення 23 років

їй подається допомога Фонду соціального страхування від нещасних випадків.

На добровільних засадах можуть бути застраховані:

- 1) особи, які забезпечують себе роботою самостійно;
- 2) громадяни - суб'єкти підприємницької діяльності.

Для добровільного страхування строк страхування починається з дня наступного за днем подання (прийняття ФСС НВВ) заяви, при обов'язковій умові - сплаті страхового внеску. Якщо протягом трьох місяців з дня подання заяви страховий внесок не був перерахований, то страхування припиняється.

У даному виді страхування використовуються спеціальні поняття.

Страховий ризик - обставини, внаслідок яких може статися страховий випадок.

Страховим випадком є нещасний випадок на виробництві або професійне захворювання, що спричинили застрахованому професійно зумовлену фізичну чи психологічну травму за обставин, з настанням яких виникає право застрахованої особи на отримання матеріального забезпечення та соціальних послуг.

Професійне захворювання є страховим випадком також у разі його встановлення чи виявлення у період, коли

потерпілий не перебував у трудових відносинах з підприємством, на якому він захворів.

Перелік обставин, за яких настає страховий випадок, а також види професійних захворювань, затверджуються Кабінетом Міністрів України за поданням спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади.

Нещасний випадок або професійне захворювання, яке сталося *внаслідок порушення нормативних актів* про охорону праці застрахованим, також є страховим випадком і *не звільняє страховика від виконання зобов'язань перед потерпілим.*

Нещасний випадок на виробництві *розслідується* у порядку, затвердженому Кабінетом Міністрів України, відповідно до Закону України «Про охорону праці».

Роботодавець повинен організувати розслідування та вести облік нещасних випадків, професійних захворювань і аварій відповідно до Порядку проведення розслідування та ведення обліку нещасних випадків, професійних захворювань і аварій на виробництві, що затверджується Постановою Кабінетом Міністрів України за погодженням з всеукраїнськими об'єднаннями профспілок.

За підсумками розслідування нещасного випадку **роботодавець складає акт** за встановленою формою, один примірник якого він зобов'язаний видати потерпілому не пізніше *трьох днів з моменту закінчення розслідування*. Цей акт є підставою для оплати потерпілому витрат на медичну допомогу, проведення медичної, професійної та соціальної реабілітації.

У разі відмови роботодавця скласти акт про нещасний випадок чи незгоди потерпілого з його змістом питання вирішуються посадовою особою органу державного нагляду за охороною праці, рішення якої є обов'язковим для роботодавця. Роботодавець зобов'язаний відшкодувати збитки, завдані порушенням вимог з охорони праці іншим юридичним, фізичним особам і державі, на загальних підставах, передбачених законом.

Роботодавець відшкодовує всі витрати на проведення робіт з рятування потерпілих під час аварії та ліквідації її наслідків.

Нещасний випадок - не обмежена в часі подія або раптовий вплив на працівника небезпечного виробничого фактора чи середовища, що сталися у процесі виконання ним трудових обов'язків, внаслідок яких заподіяно шкоду здоров'ю або настала смерть.

Професійне захворювання - захворювання, що виникло внаслідок професійної діяльності застрахованого та зумовлюється виключно або переважно впливом шкідливих речовин і певних видів робіт та інших чинників, пов'язаних з роботою.

Законодавство про страхування від нещасного випадку складається із Основ законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування, Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності», Кодексу законів про працю України (32208), Закону України «Про охорону праці» (2694-12) та інших нормативно-правових актів.

6.2. ДОХОДИ БЮДЖЕТУ ФОНДУ СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ ВІД НЕЩАСНОГО ВИПАДКУ НА ВИРОБНИЦТВІ ТА ПРОФЕСІЙНИХ ЗАХВОРЮВАНЬ

До джерел доходів бюджету ФСС НВВ належать:

➤ внески роботодавців: для підприємств - з віднесенням на валові витрати виробництва; для бюджетних

установ та організацій - з асигнувань, виділених на їх утримання та забезпечення;

- капіталізовані платежі у випадках ліквідації страхувальників;

- прибуток, одержаний від тимчасово вільних коштів ФСС НВВ на депозитних рахунках;

- кошти, одержані від стягнення штрафів і пені з підприємств, а також штрафів з працівників, винних у порушенні вимог нормативних актів з охорони праці;

- добровільні внески та інші надходження, отримання яких не суперечить законодавству.

Працівники не несуть ніяких витрат на страхування від нещасного випадку. Кошти на здійснення страхування від нещасного випадку не включаються до складу Державного бюджету України та використовуються виключно за їх прямим призначенням.

6.3 ПРИНЦИПИ СТРАХУВАННЯ ВІД НЕЩАСНОГО ВИПАДКУ НА ВИРОБНИЦТВІ

Основними принципами страхування від нещасного випадку є:

- *паритетність держави, представників застрахованих осіб та роботодавців в управлінні страхуванням від нещасного випадку;*
- *своєчасне та повне відшкодування шкоди страховиком;*
- *обов'язковість страхування від нещасного випадку осіб, які працюють на умовах трудового договору;*
- *надання державних гарантій реалізації застрахованими громадянами своїх прав;*
- *обов'язковість сплати страхувальником страхових внесків;*
- *формування та витрачання страхових коштів на солідарній основі;*
- *диференціювання страхового тарифу з урахуванням умов і стану безпеки праці, виробничого травматизму та професійної захворюваності на кожному підприємстві;*
- *економічна зацікавленість суб'єктів страхування в поліпшенні умов безпеки праці;*
- *цільове використання коштів страхування від нещасного випадку.*

**6.4 МАТЕРІАЛЬНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТА
СОЦІАЛЬНІ ПОСЛУГИ У РАЗІ НАСТАННЯ
НЕЩАСНОГО ВИПАДКУ НА ВИРОБНИЦТВІ ТА
ПРОФЕСІЙНИХ ЗАХВОРЮВАНЬ**

У разі настання страхового випадку Фонд соціального страхування від нещасних випадків *зобов'язаний у встановленому законодавством порядку:*

1) *своєчасно та в повному обсязі відшкодувати шкоду*, заподіяну працівникові внаслідок ушкодження його здоров'я або в разі його смерті, виплачуючи йому або особам, які перебували на його утриманні:

а) допомогу у зв'язку з тимчасовою непрацездатністю до відновлення працездатності або встановлення інвалідності;

б) одноразову допомогу в разі стійкої втрати професійної працездатності або смерті потерпілого;

в) щомісяця грошову суму в разі часткової чи повної втрати працездатності, що компенсує відповідну частину втраченого заробітку потерпілого;

г) пенсію по інвалідності внаслідок нещасного випадку на виробництві або професійного захворювання;

д) пенсію у зв'язку з втратою годувальника, який помер внаслідок нещасного випадку на виробництві або професійного захворювання;

е) допомогу дитині, яка народилася інвалідом внаслідок травмування на виробництві або професійного захворювання її матері під час вагітності;

2) **організувати поховання померлого**, відшкодувати вартість пов'язаних з цим ритуальних послуг відповідно до місцевих умов;

3) **сприяти створенню умов** для своєчасного надання кваліфікованої першої невідкладної допомоги потерпілому в разі настання нещасного випадку, швидкої допомоги в разі потреби його госпіталізації, ранньої діагностики професійного захворювання;

4) **організувати цілеспрямоване та ефективне лікування** потерпілого у власних спеціалізованих лікувально-профілактичних закладах або на договірній основі в інших лікувально-профілактичних закладах з метою якнайшвидшого відновлення здоров'я застрахованого;

5) **забезпечити потерпілому** разом із відповідними службами охорони здоров'я за призначенням лікарів повний

обсяг постійно доступної, раціонально організованої медичної допомоги, яка повинна включати:

а) обслуговування вузькопрофільними лікарями та лікарями загальної практики;

б) догляд медичних сестер удома, в лікарні або в іншому лікувально-профілактичному закладі;

в) акушерський та інший догляд удома або в лікарні під час вагітності та пологів;

г) утримання в лікарні, реабілітаційному закладі, санаторії або в іншому лікувально-профілактичному закладі;

д) забезпечення необхідними лікарськими засобами, протезами, ортопедичними, коригуючими виробами, окулярами, слуховими апаратами, спеціальними засобами пересування, зубопротезування (за винятком протезування з дорогоцінних металів).

б) *вжити всіх необхідних заходів для підтримання, підвищення та відновлення працездатності потерпілого;*

7) *забезпечити згідно з медичним висновком домашній догляд за потерпілим*, допомогу у веденні домашнього господарства (або компенсувати йому відповідні витрати), сприяти наданню потерпілому, який проживає в гуртожитку, ізольованого житла;

8) відповідно до висновку лікарсько-консультаційної комісії (далі - ЛКК) або медико-соціальної експертної комісії (далі - МСЕК) проводити навчання та перекваліфікацію потерпілого у власних навчальних закладах або на договірній основі в інших закладах перенавчання інвалідів, якщо внаслідок ушкодження здоров'я або заподіяння моральної шкоди потерпілий не може виконувати попередню роботу; працевлаштовувати осіб із зниженою працездатністю;

9) *організовувати робочі місця для інвалідів* самостійно або разом з органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування чи з іншими заінтересованими суб'єктами підприємницької діяльності; компенсувати при цьому витрати виробництва, які не покриваються коштами від збуту виробленої продукції, за рахунок Фонду;

10) *у разі невідкладної потреби подавати інвалідам разову грошову допомогу*, допомогу у вирішенні соціально-побутових питань за їх рахунок або за рішенням виконавчої дирекції Фонду та її регіональних управлінь - за рахунок Фонду;

11) *організовувати залучення інвалідів до участі у громадському житті.*

6.5. ХАРАКТЕРИСТИКА СТРАХОВИХ ВИПЛАТ

ФСС НВВ ЗА ВИДАМИ

Усі перелічені види соціальних послуг та виплат надаються застрахованому та особам, які перебувають на його утриманні, незалежно від того, перебуває на обліку підприємство, на якому стався страховий випадок, як платник страхових внесків чи ні.

Матеріальним забезпеченням є страхові виплати Фонду. Страховими виплатами є грошові суми, які Фонд соціального страхування від нещасних випадків виплачує застрахованому чи особам, які мають на це право, у разі настання страхового випадку.

У разі настання страхового випадку ФСС НВВ зобов'язаний у встановленому законодавством порядку своєчасно та в повному обсязі відшкодувати шкоду, заподіяну працівникові внаслідок ушкодження його здоров'я або в разі його смерті, виплачуючи йому або особам, які мають на це право:

1) допомогу у зв'язку з тимчасовою неприцездатністю до відновлення працездатності або встановлення інвалідності. Розмір її становить 100% втраченої середньої заробітної плати і 5 днів тимчасової

непрацездатності оплачує працедавець за рахунок власних коштів;

2) одноразову допомогу в разі стійкої втрати професійної працездатності потерпілого. Визначається із розрахунку середньої зарплати постраждалого за кожний відсоток втрати професійної працездатності, але не вище за 4-кратний розмір граничної суми зарплати, з якої сплачують внески до фонду. Розмір може бути знижено, але не більше, ніж на 50%, якщо доведено вину потерпілого;

3) щомісячну грошову суму в разі часткової чи повної втрати працездатності, що компенсує відповідну частину втраченого заробітку потерпілого. Сума щомісячної страхової виплати встановлюється відповідно до ступеня втрати професійної працездатності та середньомісячного заробітку, що потерпілий мав до ушкодження здоров'я. Сума щомісячної страхової виплати не повинна перевищувати середньомісячного заробітку, що потерпілий мав до ушкодження здоров'я;

4) грошову суму за моральну шкоду за наявності факту заподіяння цієї шкоди потерпілому. Встановлюється в судовому порядку;

5) виплату потерпілому в розмірі його середньомісячного заробітку

при тимчасовому переведенні його на легшу роботу. Заробітна плата зберігається на рівні середньомісячної, що виплачувалася до настання страхового випадку;

б) виплату потерпілому під час його професійної реабілітації. У розмірі середньомісячного заробітку протягом строку, визначеного програмою реабілітації;

7) одноразову допомогу в разі смерті застрахованої особи (потерпілого). Розмір допомоги сім'ї має бути не менше за п'ятирічну зарплату потерпілого і, крім того, не менше за річний заробіток постраждалого на кожному особу, яка знаходилася на його утриманні,;

8) оплата витрат на поховання застрахованої особи (потерпілого). Наприклад, Постановою правління Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві і професійних захворювань від 03.10.2008 року № 45 визначено граничні розміри витрат на поховання застрахованої особи та пов'язаних з цим ритуальних послуг у разі її смерті від нещасного випадку на виробництві або професійного захворювання залежно від місця поховання у сумі від 5589 до 8622 грн.

9) пенсію по інвалідності внаслідок нещасного випадку на виробництві або професійного захворювання

(відповідно до законодавства про пенсійне забезпечення). Розмір залежить від стажу роботи до настання інвалідності та групи інвалідності;

10) пенсії у зв'язку з втратою годувальника, який помер внаслідок нещасного випадку на виробництві або професійного захворювання. У разі смерті потерпілого право на страхові виплати мають непрацездатні особи, які перебували на його утриманні.

11) страхової виплати дитині, яка народилася інвалідом внаслідок травмування на виробництві або професійного захворювання її матері під час вагітності;

Неповнолітній особі, яка народилася інвалідом внаслідок травмування на виробництві або професійного захворювання матері під час її вагітності, або особам, які стали інвалідами під час відповідних занять або робіт, Фонд соціального страхування від нещасних випадків провадить **щомісячні страхові виплати як інвалідам дитинства**, а після досягнення ними 18 років - у розмірі середньомісячного заробітку, що склався на території області (міста) проживання цих осіб, але не менше середньомісячного заробітку в країні на день виплати.

12) страхових витрат на медичну та соціальну допомогу. Витрати на ліки, лікування, протезування (крім

протезів з дорогоцінних металів), придбання санаторно-курортних путівок, предметів догляду за потерпілим визначаються на підставі виданих лікарями рецептів, санаторно-курортних карток, довідок або рахунків про їх вартість.

Сума витрат на необхідний догляд за потерпілим залежить від характеру цього догляду, встановленого МСЕК, і не може бути меншою (на місяць) від:

1) ***розміру мінімальної заробітної плати,*** встановленої на день виплати, - ***на спеціальний медичний догляд*** (масаж, уколи тощо);

2) ***половини розміру мінімальної заробітної плати,*** встановленої на день виплати, - ***на постійний сторонній догляд;***

3) ***чверті розміру мінімальної заробітної плати,*** встановленої на день виплати, - ***на побутове обслуговування*** (прибирання, прання білизни тощо).

6.6. *Порядок призначення та здійснення страхових виплат.*

Компенсація шкоди, заподіяної працівникові ушкодженням здоров'я, пов'язаним із виконанням ним трудових обов'язків, ***здійснюється власником підприємства, установи, організації або уповноваженим***

ним органом. Це перша і єдина виплата, яка хоча і здійснюється за рахунок коштів ФСС НВВ (неповністю), але нараховується і виплачується на підприємстві.

Нарахування та перерахунок розміру відшкодування потрібно здійснювати згідно з вимогами тих нормативно-правових документів, які були чинними на момент настання страхового випадку.

Страховими виплатами є грошові суми, які виплачуються застрахованому чи особам, які мають на це право, у разі настання страхового випадку.

Перерахування сум щомісячних страхових виплат і витрат на медичну та соціальну допомогу проводиться у разі:

- зміни ступеня втрати професійної працездатності;
- зміни складу сім'ї потерпілого;
- підвищення розміру мінімальної заробітної плати

у порядку, визначеному законодавством.

Для призначення страхових виплат при нещасному випадку на виробництві працівнику необхідно пройти обстеження в МСЕК, котра має право встановити ступінь втрати працездатності. Направляють хворого на огляд МСЕК лікарсько-консультаційні комісії відповідної

лікувально-профілактичної установи за формою, затвердженою Міністерством охорони здоров'я (ф. 88-у), після клінічних досліджень, що підтверджують стійкий або безповоротний характер захворювання, а також у тому випадку, коли хворий був звільнений від роботи протягом **чотирьох місяців з дня тимчасової втрати працездатності або протягом п'яти місяців у зв'язку з одним і тим самим захворюванням за останніх дванадцять місяців**, а хворий на туберкульоз - протягом десяти місяців з дня втрати працездатності. При цьому **огляд потерпілого від нещасного випадку проводиться МСЕК за наявності:**

- акта про нещасний випадок на виробництві або професійне захворювання (ф.Н-1, ф.Н-5, ф.П-4);

- висновку спеціалізованого медичного закладу про професійний характер захворювання;

- направлення власника (керівника) або профспілкового органу підприємства, установи, організації, на якому потерпілий одержав травму;

- вироку, рішення суду, постанови або направлення прокурора, слідчого органу дізнання.

МСЕК оглядає хворого і робить висновок:

➤ про ступінь обмеження життєдіяльності людини, стан працездатності, групу інвалідності, причину і час настання інвалідності внаслідок загального захворювання, трудового каліцтва або професійного захворювання;

➤ про ступінь втрати працездатності (у відсотках);

➤ про необхідність додаткових видів відшкодування потерпілому (догляд, харчування, протезування, санаторно-курортне лікування)

➤ про медичні показання на право одержання інвалідами автомобілів з ручним керуванням і протипоказання до керування ними;

➤ про причинний зв'язок смерті інвалідів з наслідками раніше одержаного каліцтва або професійним захворюванням.

МСЕК встановлює дату, з якої ФСС НВВ повинен почати страхові виплати, при цьому потерпілий повинен надати такі документи:

➤ акт розслідування нещасного випадку (ф. Н-1, ф. Н-5, ф. П-4);

➤ заяву потерпілого встановленої форми;

➤ довідку про заробітну плату;

➤ копію трудової книжки, завірену роботодавцем або нотаріусом.

ФСС НВВ зобов'язаний прийняти рішення про призначення страхових виплат у десятиденний строк з дня подання документів, не враховуючи дня коли ці документи надійшли.

Відразу всі документи про нещасний випадок не можуть бути надані ФСС НВВ, тому спочатку працівник йде на лікарняний. При цьому працівник має право на оплату лікарняного листка за рахунок коштів ФСС НВВ.

Оплачують його в розмірі 100% середнього заробітку (оподатковованого доходу), а перші п'ять днів тимчасової непрацездатності оплачує власник або уповноважений ним орган за рахунок коштів підприємства.

Розрахунковим періодом для застрахованих осіб є останні 12 календарних місяців (з 1-го по 1-е число), що передують місяцю, в якому настав страховий випадок. Якщо застрахована особа працювала та сплачувала страхові внески або за неї сплачувались страхові внески менш як 12 календарних місяців, середня заробітна плата обчислюється за фактично відпрацьовані календарні місяці, за які сплачено страхові внески.

Приклад. МСЕК установила застрахованій особі ступінь втрати професійної працездатності 13 вересня 2011р. унаслідок нещасного випадку на виробництві, який стався 26 серпня 2010 року. Розрахунковим для призначення страхових виплат є період з 1 лютого по 31 липня 2010 року.

Середньоденна заробітна плата (дохід) обчислюється шляхом ділення нарахованої за розрахунковий період заробітної плати (оподатковуваного доходу), з якої сплачувалися страхові внески на кількість календарних днів за розрахунковий період (без урахування календарних днів, не відпрацьованих з поважних причин).

У разі коли на дату встановлення медико-соціальною експертною комісією ступеня втрати застрахованою особою професійної працездатності минуло більше року з дня настання страхового випадку, середня заробітна плата обчислюється виходячи з розміру заробітної плати перед настанням нещасного випадку на виробництві за формулою

$$З = Зн \square С \square М ,$$

де З - середньомісячна заробітна плата застрахованої особи, у гривнях;

Z_n - середньомісячна заробітна плата найманих працівників, зайнятих в економіці України, за календарний рік, що передує року, з якого призначається страхова виплата;

C - сума коефіцієнтів заробітної плати застрахованої особи за кожний місяць розрахункового періоду ($K_1 + K_2 + K_3 + K_4 + K_5 + K_6$);

M - кількість календарних місяців у розрахунковому періоді.

Коефіцієнт заробітної плати застрахованої особи за кожний місяць у розрахунковому періоді, який враховується при призначенні страхових виплат, визначається за формулою

$$K = Z_v \square Z_c ,$$

де K - коефіцієнт заробітної плати застрахованої особи;

Z_v - заробітна плата застрахованої особи, з якої сплачено страхові внески та яка враховується при призначенні страхових виплат за місяць, за який розраховується коефіцієнт заробітної плати;

Z_c - середньомісячна заробітна плата працівників, зайнятих в економіці України, за місяць, за який розраховується коефіцієнт заробітної плати.

Приклад. Потерпілий на виробництві звернувся до робочого органу виконавчої дирекції Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань для призначення страхових виплат у зв'язку з професійним захворюванням у грудні 2020 року.

Розрахунковий період у 2019 році	Нарахована заробітна плата (Зв), грн.	Середня заробітна плата найманих працівників, зайнятих в економіці України (Зс), грн.	Коефіцієнт заробітної плати застрахованої особи (К)
Січень	6205,4	4133,63	1,5012
Лютий	6210,5	4067,13	1,5270
Березень	6260,3	3601,81	1,7381
Квітень	6205,2	4426,91	1,4017
Травень	6270,3	3447,30	1,8189
Червень	6201,1	4872,40	1,2727

У липні 2019 р. потерпілий звільнився з роботи, з якою пов'язане професійне захворювання. Розрахунковим є період з січня по червень 2019 року для призначення страхових виплат за страхуванням від нещасних випадків береться середньомісячна заробітна плата, що розраховується за формулою

$$З = Зн \cdot С : М ,$$

де $Зн$ - 4589,63 гривні (середньомісячна заробітна плата найманих працівників, зайнятих в економіці України, за 2019 рік);

$С$ - 9,2596;

$М$ - 6 місяців;

$$З = 4589,63 \times 9,2596 : 6 = 7083,02 \text{ (гривні)}.$$

Середньоденний дохід добровільно застрахованої особи за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності, обчислюється за формулою

$$Д = СВ \cdot К \cdot Т \cdot 100\% ,$$

де $Д$ - середньоденний дохід;

$СВ$ - сума страхових внесків за розрахунковий період;

К - кількість календарних днів за розрахунковий період;

Т - страховий тариф класу професійного ризику, до якого належить вид діяльності застрахованої особи.

Приклад. З добровільно застрахованою особою 6 липня 2019 р. трапився нещасний випадок. У грудні 2019 р. МСЕК встановила 30% втрати нею професійної працездатності, а до грудня особа хворіла.

Розрахунковим для призначення страхових виплат є період з 1 липня 2018 до 30 червня 2019 року. За цей період застрахованою особою сплачено страхові внески в розмірі 14568 гривень ЄСВ, при розподілі на ФСС НВВ 14,2464%. Діяльність застрахованої особи відноситься до 7 класу професійного ризику виробництва, страховий тариф для 7 класу - 0,93 відсотка.

Середньомісячний дохід добровільно застрахованої особи для призначення страхових виплат становить (14568 гривень * 0,142464 : 12 місяців : 0,93 відсотка * 100 відсотків). 18596,91 гривні

Середньоденний дохід за один календарний день становить (18596,91:30,44, де 30,44 - середньомісячна кількість календарних днів у році) 610,94 гривні).

Ураховуючи, що робочий час добровільно застрахованої особи не піддається точному обліку, допомога по тимчасовій непрацездатності призначається Фондом соціального страхування від нещасних випадків та професійних захворювань за календарні дні тимчасової непрацездатності, виходячи з розміру середньоденної заробітної плати за один календарний день - 610,94 гривні і становить 56206,48 гривень ($610,94 \cdot 92$, де 92 - календарні дні тимчасової непрацездатності, що оплачуються Фондом).

Застрахована особа може працювати за сумісництвом. У такому випадку страхові виплати призначаються з урахуванням нарахованої заробітної плати за іншим місцем роботи на підставі довідки про середню заробітну плату.

Приклад. Працівник Н. одержав виробничу травму на підприємстві А (неосновне місце роботи).

Листок непрацездатності виданий на період з 11 по 26 березня 2018 р. Дані про зарплату наведено в таблиці:

Розрахунковий період	Кількість робочих днів за графіком	Зарплата за основним місцем роботи, грн.	Зарплата за сумісництвом, грн.	Сумарний зарбіток, грн.	Суми, що враховуються при розрахунках, грн. (граничний фонд оплати праці)
Вересень	30	8700	1900	10600	10035
Жовтень	31	8300	1700	10000	10000
Листопад	30	8400	1800	10200	10200
Грудень	31	9000	2165	11165	11160
Січень	31	8700	1500	10200	10200
Лютий	28	8700	1400	10100	10100
Всього	181	10200	9200	19400	51670,35

Визначаємо:

1) середньоденну заробітну плату працівника Н.:
 $51670,35/181 = 285,47$ грн.;

2) кількість календарних днів тимчасової непрацездатності: 16дн. ;

3) оплата листка непрацездатності за рахунок підприємства: $285,47 \times 5 = 1427,35$ (грн.);

4) сума допомоги з тимчасової непрацездатності за рахунок ФСС НВВ: $285,47 \times 11 = 3140,17$ (грн.);

5) загальна сума допомоги становитиме:
 $1427,35 + 3140,17 = 4567,52$ (грн).

ФСС НВВ може відмовити у страховій виплаті застрахованому, якщо мали місце:

➤ навмисні дії потерпілого, спрямовані на створення умов для

настання страхового випадку, якщо це встановлено комісією з розслідування страхового випадку;

➤ подання роботодавцем або потерпілим свідомо неправдивих відомостей про страховий випадок;

➤ вчинення застрахованим умисною злочину, що призвів до настання страхового випадку.

Відділення може відмовити у виплаті застрахованому, якщо нещасний випадок згідно із законодавством не визнаний пов'язаним з виробництвом, і це встановлено комісією з розслідування страхового випадку.

Страхова виплата може бути припинена:

➤ на весь час проживання потерпілого за кордоном, якщо інше не передбачено міжнародним договором

України, в разі неподання ним щороку в грудні документів, якими засвідчується факт перебування в живих:

- на весь час, протягом якого потерпілий перебуває на державному утриманні, за умови, що частка виплати, яка перевищує вартість такого утримання, надається особам, які перебувають на утриманні потерпілого;

- якщо з'ясувалося, що виплати призначено на основі неправдивих відомостей;

- якщо страховий випадок настав внаслідок навмисного наміру заподіяння собі травми;

- якщо потерпілий ухиляється від медичної чи професійної реабілітації або не виконує правил, пов'язаних з установами чи переглядом обставин страхового випадку тощо.

Потерпілим, які проживають у будинках-інтернатах для громадян похилого віку та інвалідів, пансіонатах для ветеранів війни та праці, щомісячні суми страхових виплат перераховуються на рахунок зазначених установ з виплатою різниці між сумою страхової виплати та вартістю утримання в них, але не менш як 25% призначеної суми страхової виплати.

Контрольні запитання

1. *Сутність загальнообов'язкового державного соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійного захворювання.*
2. *Законодавство України про страхування від нещасних випадків на виробництві та професійного захворювання.*
3. *Принципи соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійного захворювання.*
4. *Суб'єкти соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійного захворювання.*
5. *Хто підлягає соціальному страхуванню від нещасних випадків на виробництві та професійного захворювання в Україні?*
6. *Що таке нещасний випадок на виробництві?*

РОЗДІЛ 7

СТРАХУВАННЯ НА ВИПАДОК БЕЗРОБІТТЯ

7.1.ЗАГАЛЬНООБОВ'ЯЗКОВЕ ДЕРЖАВНЕ СОЦІАЛЬНЕ СТРАХУВАННЯ НА ВИПАДОК БЕЗРОБІТТЯ: НЕОБХІДНІСТЬ, ЕКОНОМІЧНИЙ ЗМІСТ ТА ОСНОВНІ ПОНЯТТЯ

Соціальне страхування на випадок безробіття розвивається у складному інституційному середовищі. При обмежених можливостях працевлаштування та низькій заробітній платі близько 2 млн. економічно активних громадян у віці 20 - 49 років працюють за кордоном. І хоча дані Держкомстату свідчать про те, що рівень безробіття в Україні знижується, ситуація на ринку праці критична.

Станом на 1 лютого 2019 року кількість зареєстрованих безробітних в Україні становила 564,5 тис. осіб. Найбільша чисельність безробітних зареєстрована у Донецькій області (27,7 тис. осіб, 6,5 % у загальному обсязі). Найменший рівень безробіття у м. Києві (0,4% кількості населення працездатного віку).

Проте показник щодо рівня зареєстрованого безробіття не дає повного уявлення про загальну ситуацію з безробіттям у державі. Для визначення реальних масштабів

зайнятості і безробіття використовуються дані вибіркового обстеження населення з питань економічної активності, в основу яких покладена методологія Міжнародної організації праці (МОП).

Показник «рівень безробіття (за методологією МОП)» визначається у відсотках як співвідношення чисельності безробітних віком 15–70 років до економічно активного населення відповідного віку. В Україні такі обстеження з 1995 року проводить Державна служба статистики.

Рівень безробіття в країнах зони у 2018 р. становив в середньому 11,7%. Найвищий рівень безробіття зафіксований в Іспанії - 26,1%, низький рівень безробіття - в Австрії (4,3%), Люксембургу (5,3%), Німеччині (5,3%).

Загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття - система прав, обов'язків і гарантій, яка передбачає матеріальне забезпечення на випадок безробіття з незалежних від застрахованих осіб обставин та надання соціальних послуг.

Для управління соціальним страхуванням на випадок безробіття, збору та акумуляції страхових внесків, контролю за використанням коштів, здійснення виплат матеріального забезпечення та надання соціальних послуг з

1 січня 2001р. запроваджена система загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття, почав функціонувати Фонд загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття (ФСС ВБ), який є правонаступником Державного фонду сприяння зайнятості населення. Він є цільовим централізованим страховим фондом, некомерційною самоврядною організацією.

Основними напрямками діяльності є управління соціальним страхуванням на випадок безробіття, збір і акумуляція страхових внесків, контроль за використанням коштів, виплата матеріального забезпечення та надання соціальних послуг, виконання інших функцій згідно з статутом. Держава є гарантом забезпечення застрахованих осіб та надання їм відповідних соціальних послуг.

Управління ФСС ВБ здійснюється його правлінням, виконавчою дирекцією та її робочими органами. Функції виконавчої дирекції покладаються на Державний центр зайнятості, а її робочих органів - на центр зайнятості Автономної Республіки Крим, обласні, Київський і Севастопольський, міські, районні, міжрайонні, міські та районні в містах центри зайнятості.

Законодавство про страхування на випадок безробіття складається з Основ законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування, Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття» (визначає правові, фінансові та організаційні засади загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття), Закону України «Про зайнятість населення» та інших нормативно-правових актів, що регулюють відносини у сфері страхування на випадок безробіття згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, встановлено інші норми, ніж ті, що передбачені законодавством України про страхування на випадок безробіття, то застосовуються норми міжнародного договору.

***7.2. ДОХОДИ БЮДЖЕТУ ФОНДУ
ЗАГАЛЬНООБОВ'ЯЗКОВОГО ДЕРЖАВНОГО
СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ НА ВИПАДОК
БЕЗРОБІТТЯ***

Згідно із Законом України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття» джерелами формування коштів ФСС ВБ є:

1. страхові внески страхувальників - роботодавців, застрахованих осіб, що сплачують на умовах і в порядку, передбачених законодавчими актами;

2. асигнування державного бюджету України;

3. суми фінансових санкцій, застосованих відповідно до Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття», Закону України «Про зайнятість населення», інших законів до підприємств, установ, організацій та фізичних осіб за порушення встановленого порядку сплати страхових внесків та використання коштів ФСС ВБ, недотримання законодавства про зайнятість населення, а також суми адміністративних штрафів, накладених на посадових осіб та громадян за такі порушення;

4. прибуток, одержаний від тимчасово вільних коштів ФСС ВБ, у тому числі резерву коштів, на депозитному рахунку;

5. благодійні внески підприємств, установ, організацій та фізичних осіб;

6. інші надходження відповідно до законодавства України.

Рішення про перерахування тимчасово вільних коштів, у тому числі резерву коштів ФСС ВБ, на депозитний

рахунок приймає правління. Порядок розміщення зазначених коштів визначається Кабінетом Міністрів України, а умови, порядок обслуговування та збереження цих коштів визначаються договором між банком і виконавчою дирекцією ФСС ВБ за погодженням з правлінням. Прибуток, одержаний від тимчасово вільних коштів, у тому числі резерву коштів, на депозитному рахунку, використовується в порядку, визначеному Фондом.

7.3.ВИДАТКИ БЮДЖЕТУ ФОНДУ ЗАГАЛЬНООБОВ'ЯЗКОВОГО ДЕРЖАВНОГО СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ НА ВИПАДОК БЕЗРОБІТТЯ

Характеристика матеріального забезпечення та соціальних послуг.

З метою забезпечення фінансової стабільності утворюється резерв коштів, який не може перевищувати суму, необхідну для виплати допомоги із безробіття в розрахунку на 5 календарних днів.

Резерв коштів зберігається на спеціальному рахунку в уповноваженому банку України й використовується за цільовим призначенням за рішенням правління.

Згідно із Законом України «Про загальнообов’язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття» **право на матеріальне забезпечення на випадок безробіття та соціальні послуги** мають застраховані особи, а також незастраховані особи - військовослужбовці Збройних Сил України, Прикордонних військ України, внутрішніх військ, військ цивільної оборони, інших військових формувань, утворених відповідно до Законів України, Служби безпеки України, органів внутрішніх справ України, звільнені з військової служби у зв’язку із скороченням чисельності або штату без права на пенсію, та особи, які вперше шукають роботу, інші незастраховані особи у разі їх реєстрації в установленому порядку як безробітних.

Громадяни України, які працюють за межами України та не застраховані в системі соціального страхування на випадок безробіття країни, в якій вони перебувають, мають право на матеріальне забезпечення за умови сплати страховику страхових внесків, якщо інше не передбачено міжнародним договором України, згода на обов’язковість якого надана Верховною Радою України.

Особи, які забезпечують себе роботою самостійно, фізичні особи суб’єкти підприємницької діяльності, особи,

які виконують роботи (послуги) згідно з цивільно-правовими угодами, мають право на матеріальне забезпечення за умови сплати страховику страхових внесків.

Види матеріального забезпечення та соціальні послуги:

1) **допомога з безробіття** (проводиться з 8-го дня після реєстрації протягом не більш як 360 календарних днів за два роки (для осіб перед пенсійного віку - не більше 720 днів), у тому числі **одноразова її виплата для організації безробітним підприємницької діяльності** (виплачується за бажанням безробітного у розмірі допомоги з безробіття в розрахунку за рік)

2) **допомога з часткового безробіття** (майже не проводиться). Часткове безробіття - вимушене тимчасове скорочення нормальної або встановленої законодавством України тривалості робочого часу, перерва в одержанні заробітку або скорочення його розміру через тимчасове припинення виробництва без припинення трудових відносин з причин економічного, технологічного, структурного характеру;

3) **матеріальна допомога у період професійної підготовки, перепідготовки або підвищення кваліфікації**

безробітного (виплата здійснюється з першого дня навчання за направленням служби зайнятості. Тривалість такої виплати зараховується до загальної тривалості виплати допомоги п.1 і не може її перевищувати)

4) допомога на поховання у разі смерті безробітного або особи, яка перебувала на його утриманні. Відповідно до Закону України «Про зайнятість населення» та Закону України «Про загальнообов’язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття» **видами соціальних послуг є:**

- професійна підготовка або перепідготовка, підвищення кваліфікації у навчальних закладах державної служби зайнятості або на договірній основі в інших навчальних закладах, на підприємствах, в установах і організаціях;

- профорієнтація;

- пошук підходящої роботи та сприяння у працевлаштуванні, у тому числі шляхом надання роботодавцю **дотації для працевлаштування безробітних**, у тому числі молоді на перше робоче місце, та фінансування оплачуваних громадських робіт для безробітних у порядку (розмірах), встановленому спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади у сфері праці та

соціальної політики за погодженням з центральним органом виконавчої влади у сфері фінансів та правлінням Фонду;

- інформаційні та консультаційні послуги, пов'язані з працевлаштуванням.

Починаючи з 2001 р., в Україні було запроваджено працевлаштування на додаткові робочі місця, що створені за рахунок **дотацій роботодавцям**, здійснення одноразової виплати допомоги з безробіття для організації безробітними підприємницької діяльності. Проте, працевлаштування безробітних шляхом надання дотації роботодавцям відбувалося в основному на низькооплачувані місця, що не сприяло закріпленню працівників на підприємствах.

Видатки бюджету ФСС ВБ щодо забезпечення виплати допомоги у зв'язку з безробіттям є захищеними і їх фінансування проводиться у першочерговому порядку.

Умови, розмір і тривалість виплати допомоги з безробіття застрахованим особам.

Згідно з Порядком надання допомоги з безробіття, у тому числі одноразової її виплати для організації безробітними підприємницької діяльності, затвердженого Наказом від 20 листопада 2000 р.

№ 307 Міністерства праці та соціальної політики України, який набрав чинності з 1 січня 2001р. допомога із

безробіття призначається центрами зайнятості, на які покладено функції робочих органів виконавчої дирекції ФСС ВБ, за місцем перебування безробітного на обліку і виплачується в установленому порядку через банківські установи.

Порядок надання допомоги з безробіття, у тому числі одноразової її виплати для організації безробітним підприємницької діяльності, встановлюється спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади у сфері праці та соціальної політики за погодженням з правлінням ФСС ВБ.

Допомога з безробіття виплачується з **8-го дня** після реєстрації застрахованої особи в установленому порядку в державній службі зайнятості. Загальна тривалість її виплати не може перевищувати **360 календарних днів протягом двох років**. Для осіб передпенсійного віку (за два роки до настання права на пенсію) - **720 календарних днів**.

У разі чергового визнання в установленому порядку застрахованої особи безробітною у межах двох років, протягом яких виплачується допомога з безробіття, тривалість її виплати рахується сумарно.

У разі зміни застрахованою особою місця постійного проживання виплата допомоги з безробіття продовжується

після реєстрації в установленому порядку як безробітної за новим місцем проживання.

1) Застрахованим особам, які втратили роботу з незалежних від них обставин і визнані в установленому порядку безробітними та протягом 12 місяців, що передували початку безробіття, працювали на умовах повного або неповного робочого дня (тижня) не менше 26 календарних тижнів та сплачували страхові внески, мають право на допомогу з безробіття залежно від страхового стажу. **Право на допомогу з безробіття** зберігається у разі настання перерви страхового стажу з поважних причин, якщо особа протягом місяця після закінчення цієї перерви зареєструвалася в установленому порядку в державній службі зайнятості як безробітна.

Поважними причинами є:

- навчання в професійно-технічних та вищих навчальних закладах, клінічній ординатурі, аспірантурі, докторантурі з денною формою навчання;
- строкова військова служба;
- здійснення догляду непрацюючою працездатною особою за інвалідом I групи або дитиною-інвалідом віком до 18 років, а також за пенсіонером, який за експертним медичним висновком потребує постійного

стороннього догляду, а також за перестарілим, який досяг 80-річного віку;

- інші поважні причини, передбачені законодавством України.

Застрахованим особам, які втратили роботу з незалежних від них обставин і визначені в установленому порядку безробітними та протягом 12 місяців, що передували початку безробіття, працювали на умовах повного або неповного робочого дня (тижня) не менше 26 календарних тижнів та сплачували страхові внески, **допомога з безробіття визначається у відсотках до їх середньої заробітної плати (доходу) залежно від страхового стажу:**

- до 2 років - 50%;
- від 2 до 6 років - 55%;
- від 6 до 10 років - 60%;
- понад 10 років - 70%.

Залежно від тривалості безробіття допомога з безробіття зменшується і виплачується у відсотках до визначеного розміру:

- перші 90 календарних днів - 100%,
- протягом наступних 90 календарних днів - 80%,

- у подальшому - 70%.

Розрахунковим періодом для застрахованих осіб є останні **6 календарних місяців** (з 1 по 1-ше число), що передують місяцю, в якому настав страховий випадок. Якщо застрахована особа працювала та сплачувала страхові внески або за неї сплачувалися страхові внески менш, як 6 календарних місяців, середня заробітна плата (дохід) обчислюється за фактично відпрацьовані календарні місяці, за які сплачено страхові внески. У разі, коли застрахована особа працювала та сплачувала страхові внески або за неї сплачувались страхові внески менше, ніж календарний місяць, середня заробітна плата (дохід) обчислюється за фактично відпрацьований час перед настанням страхового випадку. Середньоденна заробітна плата (дохід) обчислюється шляхом ділення нарахованої за розрахунковий період заробітної плати (оподатковуваного доходу), з якої сплачувались страхові внески, на кількість календарних днів за розрахунковий період (без урахування календарних днів, не відпрацьованих з поважних причин, - тимчасова непрацездатність, відпустка у зв'язку з вагітністю та пологами, відпустка по догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку та шестирічного віку за медичним висновком) **Допомога з безробіття не може бути**

вищою за середню заробітну плату, що склалася в галузях національної економіки відповідної області за минулий місяць і нижчою за встановлений прожитковий мінімум.

2) Особи, визнані в установленому порядку безробітними, які протягом 12 місяців, що передували початку безробіття, працювали менше 26 календарних тижнів; особи, які бажають відновити трудову діяльність після тривалої (більше 6 місяців) перерви; застраховані особи, які були звільнені з останнього місця роботи на підставах, передбачених пунктами 3,4,7,8 статті 40, статтями 41 та 45 КЗпП (систематичне невиконання обов'язків, прогул, поява у нетверезому стані, вчинення розкрадання і т.п.) мають право на допомогу з безробіття без урахування страхового стажу - у розмірі, визначеному Фондом, але не нижче прожиткового мінімуму для працездатної особи.

3) Особам, які звільнилися з останнього місця роботи за власним бажанням без поважних причин і визнані в установленому порядку безробітними та протягом 12 місяців, що передували початку безробіття, працювали на умовах повного або неповного робочого дня (тижня) не менше 26 календарних тижнів і сплачували страхові внески виплата допомоги з безробіття у перші 90 календарних днів

не здійснюється. **Виплата допомоги починається з 91 календарного дня у розмірі 80% до визначеного розміру.**

4) Особи, які шукають роботу вперше, та інші незастраховані особи, визнані в установленому порядку безробітними мають право на допомогу з безробіття без урахування страхового стажу

у розмірі, визначеному Фондом, але не нижче прожиткового мінімуму для працездатної особи. Тривалість виплати не перевищує 180 к.дн.

5) Одноразова виплата допомоги з безробіття для організації безробітними підприємницької діяльності здійснюється у розмірі допомоги з безробіття у розрахунку на рік.

Допомога з безробіття може виплачуватися одноразово для організації підприємницької діяльності безробітним, які не можуть бути працевлаштовані у зв'язку з відсутністю на ринку праці підходящої роботи. Ця допомога виплачується особам, яким виповнилося 18 років, за їх бажанням. При цьому, одержувач повинен зареєструвати підприємство (юридичну особу) до 6 місяців з дня одержання допомоги і мати затверджені установчі документи або як фізособа здійснювати підприємницьку діяльність. *Якщо застрахована особа не здійснювала*

підприємницьку діяльність протягом шести календарних місяців з дня отримання допомоги по безробіттю одноразово для організації підприємницької діяльності (за винятком обставин, що унеможливають провадження підприємницької діяльності), *виплачена сума коштів вважається використаною нею не за призначенням та підлягає поверненню* в порядку, установленому спеціально уповноваженими центральними органами виконавчої влади у сфері праці та соціальної політики, державної податкової політики за погодженням з правлінням Фонду.

Одноразова виплата допомоги з безробіття здійснюється у розмірі річної суми допомоги з безробіття, визначеної конкретному безробітному. Якщо безробітний вже отримує частину призначеної допомоги з безробіття, то виплачується її залишок.

Для розгляду питань щодо отримання допомоги безробітний подає до центру зайнятості такі документи:

- заяву про надання допомоги;
- бізнес-план.

Рішення про одноразову виплату допомоги з безробіття приймається директором центру зайнятості на підставі висновку комісії з питань одноразової виплати

допомоги з безробіття для організації підприємницької діяльності, створеної центром зайнятості, щодо здатності безробітного до підприємницької діяльності. Прийняття рішення про одноразову виплату допомоги з безробіття оформляється наказом, з яким безробітний повинен бути ознайомлений під особистий підпис.

Рішення про одноразову виплату допомоги з безробіття приймається протягом 10 календарних днів з дня подання всіх необхідних документів для її призначення.

Одноразова виплата допомоги з безробіття здійснюється через установи банків у встановленому порядку за умови подання безробітним до центру зайнятості протягом 10 календарних днів після прийняття рішення про одноразову виплату допомоги з безробіття засвідченої в установленому порядку копії свідоцтва про державну реєстрацію його як суб'єкта підприємницької діяльності, а в разі створення юридичної особи - суб'єкта підприємницької діяльності,

- також копії установчих документів.

У трудовій книжці безробітного працівник державної служби зайнятості робить запис про одноразову виплату допомоги з безробіття та зазначає період, за який вона була нарахована.

Особам, яким допомога з безробіття виплачена одноразово, у разі їх повторної реєстрації в державній службі зайнятості як безробітних у період двох років, у межах якого вона мала сплачуватись, допомога з безробіття не призначається.

б) Допомога з безробіття виплачується особам, які брали участь у загальнообов'язковому державному соціальному страхуванні на випадок безробіття на добровільних засадах та протягом 12 місяців, що передували початку безробіття, працювали або займалися підприємницькою діяльністю не менше 26 календарних тижнів і сплачували страхові внески до ФСС ВБ.

7.4.ХАРАКТЕРИСТИКА ІНШИХ ВИПЛАТ МАТЕРІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НА ВИПАДОК БЕЗРОБІТТЯ

Допомога із часткового безробіття: умови надання, розмір та тривалість виплати. Допомога із часткового безробіттю надається застрахованим особам у разі втрати частини заробітної плати внаслідок вимушеного тимчасового скорочення нормальної чи встановленої на підприємстві відповідно до законодавства України тривалості робочого часу або перерви в отриманні

заробітної плати чи скороченні її розмірів у зв'язку з тимчасовим припиненням виробництва без переривання трудових відносин з причин економічного, технологічного та структурного характеру.

Право на допомогу із часткового безробіття мають застраховані особи, які протягом 12 місяців, що передували місяцю, в якому почався простій, працювали не менше 26 календарних тижнів, сплачували страхові внески та в яких ці простой становлять 20% і більше робочого часу.

Допомога із часткового безробіття не надається у разі, якщо працівник:

- відмовився від підходящої роботи на цьому або іншому підприємстві з повним робочим днем (тижнем);
- працює на даному підприємстві за сумісництвом;
- проходить альтернативну (невійськову службу).

Умовами надання допомоги із часткового безробіття є:

1) простій на підприємстві або в цеху, дільниці із замкнутим циклом виробництва, що має невідворотний та тимчасовий характер, який триває не менше одного місяця,

не перевищує шести місяців і не залежить від працівника та роботодавця;

2) простій протягом місяця, що охопив не менш як 30% чисельності працівників підприємства або цеху, дільниці, в яких простої становлять 20 і більше відсотків робочого часу.

Про можливий простій роботодавець зобов'язаний повідомити державну службу зайнятості.

У разі, якщо простій носить сезонний характер або виникає виключно з організаційно-виробничих причин, а також у разі можливості працевлаштування працівників на інших дільницях, у цехах, на підприємствах, допомога з часткового безробіття не надається.

Перелік причин тимчасового припинення виробництва встановлюється спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади у сфері праці та соціальної політики за погодженням з правлінням ФСС ВБ.

Допомога з часткового безробіття працівнику встановлюється за кожну годину простою із розрахунку двох третин тарифної ставки. Допомога з часткового безробіття надається з першого дня простою, тривалість її виплати не може перевищувати 180 календарних днів протягом року.

Виплата працівникам допомоги з часткового безробіття здійснюється підприємством за рахунок коштів ФСС ВБ. Підприємство не може звернутися за наступним одержанням коштів для виплати працівникам допомоги з часткового безробіття раніше, ніж через рік після закінчення терміну виплати допомоги з часткового безробіття.

Порядок фінансування виплат з часткового безробіття та надання допомоги з часткового безробіття встановлюється спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади у сфері праці та соціальної політики та погодженням з правлінням ФСС ВБ.

Матеріальна допомога у період професійної підготовки, перепідготовки або підвищення кваліфікації безробітного. Згідно з Порядком надання матеріальної допомоги у період професійної підготовки, перепідготовки або підвищення кваліфікації безробітного, затвердженого Наказом Міністерства праці та соціальної політики України від 20 листопада 2000 р. № 308, матеріальна допомога надається у період професійної підготовки, перепідготовки або підвищення кваліфікації безробітного застрахованим та незастрахованим особам, визнаним відповідно до Закону України «Про зайнятість населення» безробітними, які за направленням державної служби зайнятості проходять

професійне навчання в навчальних закладах, на підприємствах, в установах і організаціях незалежно від форм власності та їх підпорядкування, та оплачується вартість проїзду безробітного до місця проведення професійного навчання, якщо воно здійснюється в іншій місцевості, та у зворотному напрямку, а також проживання в період професійного навчання.

Виплата допомоги по безробіттю та матеріальної допомоги у період професійної підготовки, перепідготовки або підвищення кваліфікації **відкладається на строк, що дорівнює періоду, протягом якого застрахованій особі відповідно до законів надається вихідна допомога** або інші виплати при звільненні з підприємств, установ і організацій або закінченні строку повноважень за виборною посадою, що забезпечують часткову або тимчасову компенсацію втраченого заробітку (починаючи з 2008 р.).

Матеріальна допомога у період професійного навчання не надається:

- особам, які не мають статусу безробітного;
- безробітним, у яких закінчився строк виплати допомоги з безробіття;

- громадянам України, іноземцям, особам без громадянства, які постійно проживають в Україні, що працювали за межами України й не застраховані в системі соціального страхування на випадок безробіття країни, у якій вони перебували, у разі відсутності раніше набутого трудового, що прирівнюється до страхового, або страхового стажу;

- особам, які забезпечували себе роботою самостійно, фізичним особам, які були суб'єктами підприємницької діяльності або виконували роботи (послуги) згідно з цивільно-правовими угодами й не застраховані в системі загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття, у разі відсутності раніше набутого трудового, що прирівнюється до страхового, або страхового стажу.

Матеріальна допомога у період професійного навчання встановлюється відповідно до умов надання допомоги з безробіття у розмірі допомоги з безробіття, визначеному для відповідної категорії безробітних.

Матеріальна допомога у період професійного навчання встановлюється залежно від страхового стажу у відсотках до розміру середньої заробітної плати (доходу):

1) застрахованим особам, які втратили роботу з незалежних від них обставин та протягом 12 місяців, що передували початку безробіття, працювали на умовах повного або неповного робочого дня (тижня) не менше 26 календарних тижнів і сплачували страхові внески;

2) військовослужбовцям, звільненим з військової служби у зв'язку зі скороченням чисельності або штату без права на пенсію, а також звільненим за станом здоров'я, за умови їх реєстрації в державній службі зайнятості як безробітних протягом місяця з дня взяття на облік у військовому комісаріаті;

3) особам, які проходили державну службу в підрозділах міліції та були звільнені у зв'язку із скороченням чисельності або штату без права на пенсію, а також звільненим за станом здоров'я, за умови їх реєстрації в державній службі зайнятості як безробітних протягом місяця з дня звільнення;

4) особам, які звільнилися з останнього місця роботи за власним бажанням без поважних причин і визнані в установленому порядку безробітними та протягом 12 місяців, що передували початку безробіття, працювали на умовах повного або неповного робочого дня (тижня) не

менше 26 календарних тижнів та сплачували страхові внески.

Виплата цієї допомоги у перші 90 календарних днів зазначеним особам не здійснюється. Виплата починається з 91 календарного дня у розмірі 80% до визначеного розміру.

5) особам, які брали участь у загальнообов'язковому державному соціальному страхуванні на випадок безробіття на добровільних засадах та протягом 12 місяців, що передували початку безробіття, працювали або займалися підприємницькою діяльністю не менше 26 календарних тижнів і сплачували страхові внески до ФСС ВБ, а саме:

- громадянам України, іноземцям, особам без громадянства, які постійно проживають в Україні, що працювали за межами України й не були застраховані в системі соціального страхування на випадок безробіття країни, в якій вони перебували, якщо інше не передбачено міжнародним договором України, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України;

- особам, які забезпечували себе роботою самостійно;

- фізичним особам, які були суб'єктами підприємницької діяльності, особам, які виконували роботи (послуги) згідно з цивільноправовими угодами.

- особам, які протягом 12 місяців, що передували початку безробіття, працювали менше 26 календарних тижнів;

- особам, які бажають відновити трудову діяльність після тривалої (більше 6 місяців) перерви;

- особам, які шукають роботу вперше, у тому числі випускникам загальноосвітніх шкіл, а також особам, які закінчили навчання у професійно-технічних та вищих навчальних закладах або звільнилися зі строкової військової служби і не мали страхового стажу;

- особам, які брали участь у загальнообов'язковому державному соціальному страхуванні на випадок безробіття на добровільних засадах та протягом 12 місяців, що передували початку безробіття, працювали або займалися підприємницькою діяльністю і сплачували страхові внески менше 26 календарних тижнів;

- військовослужбовцям, звільненим з військової служби у зв'язку із скороченням чисельності або штату без права на пенсію, а також звільненим за станом

здоров'я, у разі порушення строку реєстрації в державній службі зайнятості як безробітних.

Без урахування страхового стажу в розмірі, установленому законодавством, визначається матеріальна допомога у період професійного навчання для таких категорій безробітних:

Розмір матеріальної допомоги у період професійного навчання не може бути вищим за середню заробітну плату, що склалася в галузях національної економіки відповідної області за минулий місяць, та нижчим за рівень, встановлений законодавством.

Тривалість виплати матеріальної допомоги у період професійного навчання зараховується до загальної тривалості виплати допомоги з безробіття, що визначається залежно від категорії безробітного, і не може її перевищувати.

Тривалість виплати матеріальної допомоги у період професійного навчання скорочується на строк до 90 календарних днів у разі:

1) приховування відомостей про влаштування на тимчасову роботу в період одержання матеріальної допомоги у період професійного навчання - на строк не менше кількості календарних днів тимчасової роботи;

2) порушення умов і строку реєстрації та перереєстрації як безробітного - на строк не менше ніж 30 календарних днів;

3) недотримання рекомендацій щодо сприяння працевлаштуванню відповідно до Закону України «Про зайнятість населення», які надані безробітному в письмовій формі, - на строк не менше ніж 15 календарних днів;

4) пропусків занять більше трьох годин протягом навчального дня без поважних причин - на строк не менше ніж 30 календарних днів.

Якщо безробітного направлено на професійне навчання під час отримання допомоги з безробіття, строк виплати якої відкладено або скорочено, то виплата матеріальної допомоги у період професійного навчання відкладається або скорочується на кількість календарних днів, що залишилася.

Виплата матеріальної допомоги у період професійного навчання припиняється у разі:

1) працевлаштування безробітного (з дня працевлаштування);

2) поновлення безробітного на роботі за рішенням суду (з дня поновлення на роботі);

3) вступу до навчального закладу на навчання з відривом від виробництва (з дня зарахування до навчального закладу);

4) призову на строкову військову або альтернативну (невійськову) службу (з дня початку проходження служби);

5) набрання законної сили вироком суду про позбавлення волі безробітного або направлення його за рішенням суду на примусове лікування (з дня набрання законної сили вироком суду або рішення суду);

6) призначення виплати на підставі документів, що містять неправдиві відомості (з дня встановлення порушення);

7) отримання права на пенсію відповідно до законодавства України (з дня настання такого права);

8) подання письмової заяви про відмову від послуг державної служби зайнятості (з дня подання заяви або з дати, вказаної в заяві);

9) призначення безробітній жінці допомоги з вагітності та пологів (на період призначення цієї допомоги);

10) подання безробітним письмової заяви про бажання здійснювати догляд за дитиною до досягнення нею трирічного віку (з дня подання заяви або з дати, вказаної в заяві);

11) переїзду на постійне місце проживання в іншу місцевість (з наступного дня після виписки);

12) відрахування з навчального закладу (з дня відрахування);

13) закінчення строку її виплати (з наступного дня після закінчення строку виплати);

14) смерті безробітного (з дня смерті).

Виплата матеріальної допомоги у період професійного навчання здійснюється з першого дня професійного навчання.

Виплата матеріальної допомоги у період професійного навчання, оплата проїзду до місця професійного навчання та у зворотному напрямку, проживання здійснюються за рахунок коштів ФСС ВБ.

Матеріальна допомога у період професійного навчання призначається центрами зайнятості, на які покладено функції робочих органів виконавчої дирекції ФСС ВБ, за місцем перебування безробітного на обліку і виплачується два рази на місяць, а за згодою безробітного - один раз на місяць у встановленому порядку через банківські установи.

Матеріальна допомога з безробіття. Матеріальна допомога з безробіття надається безробітним, у яких

закінчився строк виплати допомоги з безробіття, за умови, що середньомісячний сукупний дохід на члена сім'ї не перевищує розмір, установлений законодавством, що дає право на отримання державної соціальної допомоги малозабезпеченим сім'ям. Матеріальна допомога з безробіття надається у розмірі, встановленому законодавством: протягом 180 календарних днів у розмірі 75% від прожиткового мінімуму, встановленого законом.

Матеріальна допомога з безробіття призначається з наступного дня після закінчення виплати допомоги з безробіття на підставі заяви безробітного, довідок про склад сім'ї та доходи кожного її члена за 6 місяців, що передують місяцю подання заяви про надання матеріальної допомоги з безробіття, які безробітні надають особисто, у разі подання всіх необхідних документів протягом місяця з дня подання заяви.

У разі подання зазначених довідок після місячного терміну матеріальна допомога з безробіття призначається з дня їх надання.

Якщо зазначені довідки отримані пізніше шести місяців з дня подання заяви без поважних причин, то матеріальна допомога з безробіття не призначається.

Якщо умови про одержання матеріальної допомоги з безробіття виникли пізніше від дня припинення виплати допомоги з безробіття, то вона призначається з дня подання безробітним заяви.

Тривалість виплати матеріальної допомоги з безробіття скорочується на строк до 90 календарних днів у разі:

1) відмови безробітного від двох пропозицій підходящої роботи - на строк не менше ніж 60 календарних днів;

2) відмови від роботи за спеціальністю, професією, набутою після професійної підготовки або підвищення кваліфікації за направленням державної служби зайнятості - на строк не менше ніж 60 календарних днів;

3) припинення без поважних причин професійної підготовки або підвищення кваліфікації за направленням державної служби зайнятості - на строк не менше ніж 60 календарних днів;

4) приховування відомостей про працевлаштування на тимчасову роботу в період одержання матеріальної допомоги з безробіття - на строк не менше кількості календарних днів тимчасової роботи;

5) порушення умов і строку реєстрації та перереєстрації як безробітного - на строк не менше ніж 30 календарних днів;

6) недотримання рекомендацій щодо сприяння працевлаштуванню відповідно до Закону України «Про зайнятість населення», які надані безробітному в письмовій формі, - на строк не менше ніж 15 календарних днів.

Виплата матеріальної допомоги з безробіття припиняється у разі:

- працевлаштування безробітного (з дня працевлаштування);
- поновлення безробітного на роботі за рішенням суду (з дня поновлення);
- вступу до навчального закладу на навчання з відривом від виробництва (з дня зарахування);
- призову на строкову військову або альтернативну (не військову) службу (з дня проходження служби);
- набрання законної сили вироком суду про позбавлення волі безробітного або направлення його за рішенням суду на примусове лікування (з дня набрання законної сили вироку суду або рішення суду);

- отримання права на пенсію відповідно до законодавства України (з дня настання такого права);
- призначення виплати на підставі документів, що містять неправдиві відомості (з дня встановлення порушення);
- подання письмової заяви про бажання здійснювати догляд за дитиною до досягнення нею трирічного віку (з дня подання заяви або з дати, вказаної у заяві);
- подання письмової заяви про відмову від послуг державної служби зайнятості (з дня подання заяви або з дати, вказаної у заяві);
- переїзду на постійне місце проживання в іншу місцевість;
- закінчення строку її виплат (з наступного дня після закінчення строку виплати);
- зняття з обліку за невідвідування без поважних причин державної служби зайнятості 30 і більше календарних днів (з наступного дня після останнього відвідування безробітним центру зайнятості);
- смерті безробітного (з дня смерті).

Матеріальна допомога з безробіття виплачується один раз на місяць. Якщо під час одержання матеріальної допомоги з безробіття безробітний своєчасно не подав відомості про обставини, що впливають на умови її виплати, з безробітного стягується сума виплаченої матеріальної допомоги з безробіття з дня виникнення цих обставин.

У разі відмови добровільно повернути зазначені кошти питання щодо їх повернення вирішується в судовому порядку.

У трудовій книжці безробітного посадова особа центру зайнятості робить запис про початок, скорочення, відкладення та припинення виплати матеріальної допомоги з безробіття.

Одноразова матеріальна допомога. Безробітним, у яких закінчився строк виплати матеріальної допомоги з безробіття, або непрацездатним особам, які перебувають на їх утриманні, може надаватися одноразова матеріальна допомога (в розмірі 50% прожиткового мінімуму, встановленого законодавством) за умови, що середньомісячний сукупний дохід на члена сім'ї не перевищує розміру, встановленого законодавством, що дає право на отримання державної соціальної допомоги малозабезпеченим сім'ям.

До непрацездатних осіб, які перебувають на утриманні безробітного, належать:

- діти, які не досягли 18 років, учні та студенти (курсанти, слухачі, стажисти) денної форми навчання - до закінчення навчання, але не більш як до досягнення ними 23 років;
- непрацюючий член сім'ї, який доглядає дитину до досягнення нею трирічного або шестирічного віку (за медичним висновком);
- непрацюючі матері (батьки, опікуни), які мають трьох і більше дітей до 18 років і доглядають їх;
- непрацюючі працездатні особи, які доглядають інваліда I групи або дитину-інваліда віком до 18 років, пенсіонера, який за експертним медичним висновком потребує постійного стороннього догляду, а також літнього, який досяг 80-річного віку;
- неповнолітні діти, на утримання яких безробітний виплачує або зобов'язаний виплачувати аліменти.

Одноразова матеріальна допомога надається у розмірі, визначеному законодавством, і виплачується раз на рік. За одержанням цієї допомоги непрацездатна особа може звернутися протягом усього періоду перебування на обліку

в центрі зайнятості, а безробітний - після закінчення періоду одержання матеріальної допомоги з безробіття.

Допомога на поховання у разі смерті безробітного або особи, яка перебувала на його утриманні, та виплата недоодержаної суми матеріального забезпечення на випадок безробіття у разі смерті безробітного

У разі смерті безробітного або особи, яка перебувала на його утриманні, допомога на поховання виплачується особам, які здійснили поховання, у розмірі прожиткового мінімуму для працездатної особи, встановленого законодавством (*станом на 01.01.2013 р. - 1147, на 01.12.2013 р. - 1218 грн.*)

Допомога на поховання виплачується на підставі заяви та документів, які:

- підтверджують факт смерті безробітного чи особи, яка перебувала на його утриманні (довідка про смерть);
- засвідчують факт перебування особи на утриманні безробітного;
- засвідчують особу, яка здійснила поховання (паспорт або інший документ, що засвідчує особу).

Останнім днем періоду, за який нараховується матеріальне забезпечення, у разі збереження права на його

отримання є останній день перебування безробітного на обліку в центрі зайнятості.

Допомога на поховання та недоодержана сума матеріального забезпечення на випадок безробіття у разі смерті безробітного виплачуються, якщо звернення щодо їх отримання надійшло не пізніше шести місяців після смерті безробітного.

Соціальні послуги. *Надання роботодавцю дотації на створення додаткових робочих місць для працевлаштування безробітних.*

Порядок надання роботодавцю дотації для створення додаткових робочих місць для працевлаштування безробітних, затверджений Наказом Міністерства праці та соціальної політики України працевлаштування безробітних та відповідальність за порушення умов порядку її надання та використання. Дотація - це кошти ФСС ВБ, надані роботодавцю, що створює додаткові робочі місця для працевлаштування безробітних за направленням державної служби зайнятості, на покриття витрат на заробітну плату прийнятих на них осіб.

Додаткове робоче місце - це робоче місце, на яке прийнята на постійну роботу особа за направленням державної служби зайнятості з числа зареєстрованих

безробітних за умови відсутності на підприємстві скорочення чисельності працюючих за професією (спеціальністю), за якою працевлаштовується безробітний, протягом останніх 12 місяців.

Дотація надається роботодавцю за умови працевлаштування за направленням державної служби зайнятості на строк понад 2 роки безробітних, які знаходилися на обліку в державній службі зайнятості як безробітні не менше шести місяців, в першу чергу:

- жінок, які мають дітей віком до шести років;
- одиноких матерів, які мають дітей віком до 14 років або дітей-інвалідів;
- молоді, яка закінчила або припинила навчання у середніх загальноосвітніх школах, професійно-технічних та вищих навчальних закладах різних рівнів акредитації, звільнилася зі строкової, військової або альтернативної (невійськової) служби і якій надається перше робоче місце;
- дітей (сиріт), які залишилися без піклування батьків, а також осіб, яким виповнилося 15 років і які за згодою одного із батьків, або особи, яка їх замінює, можуть, як виняток, прийматися на роботу;
- осіб передпенсійного віку;

- осіб, звільнених після відбуття покарання або примусового лікування.

Перевага в наданні дотації надається роботодавцям, що створюють додаткові робочі місця для працевлаштування безробітних, які не здатні на рівних конкурувати на ринку праці, понад встановлену квоту.

Дотація надається в межах коштів ФСС ВБ, передбачених бюджетом та кошторисами на цю мету.

Дотація не надається роботодавцям, які не зареєстровані як платники внесків на загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття, мають заборгованість за страховими внесками, та якщо до них застосовувалися фінансові санкції за недотримання Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття» та Закону України «Про зайнятість населення» протягом 12 місяців, що передували місяцю розгляду питання про надання дотації.

Дотація надається щомісяця протягом року в розмірі фактичних витрат на заробітну плату прийнятих за направленням державної служби зайнятості безробітних, що включають встановлену їм тарифну ставку (посадовий оклад) з доплатами за умови праці, але не вище за середній

рівень заробітної плати в галузях національної економіки відповідної області за минулий місяць за умови, що трудовий договір з цим працівником **не буде розірвано у зв'язку із скороченням чисельності або штату працівників протягом двох років.**

7.5 ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НЕЗАСТРАХОВАНИХ ОСІБ

У разі розірвання трудового договору з працівником, працевлаштованим за направленням державної служби зайнятості, у зв'язку із скороченням чисельності або штату працівників, невиконанням роботодавцем законодавства про працю, умов колективного чи трудового договору надана дотація має бути повернена в повному обсязі з урахуванням індексації на рівень інфляції.

Можливості та обсяги надання дотацій визначаються правлінням ФСС ВБ, виходячи з його фінансового стану. Порядок надання роботодавцю дотацій на створення додаткових робочих місць для працевлаштування безробітних встановлюється спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади у сфері праці та соціальної політики за погодженням з правлінням ФСС ВБ.

Особам, які шукають роботу вперше, та іншим незастрахованим особам, визнаним в установленому

порядку безробітними, допомога з безробіття встановлюється у розмірі встановленого прожиткового мінімуму.

Допомога з безробіття виплачується з 8-го дня після реєстрації особи у встановленому порядку в державній службі зайнятості. Тривалість виплати допомоги з безробіття не перевищує 180 календарних днів.

Матеріальна допомога у період професійної підготовки, перепідготовки або підвищення кваліфікації незастрахованим особам, зареєстрованим у встановленому порядку в державній службі зайнятості, виплачується у розмірі допомоги з безробіття. Тривалість виплати цієї матеріальної допомоги зараховується до загальної тривалості виплати допомоги з безробіття і не може її перевищувати.

Контрольні запитання

1. *У чому проявляється економічна сутність безробіття?*
2. *Назвіть суб'єктів та об'єкт страхування загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття.*
3. *Які види матеріального забезпечення передбачені загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням на випадок безробіття?*

4. Назвіть соціальні послуги, які надаються у сфері загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття.

5. Які функції виконує Фонд загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття?

6. Які джерела формування бюджету Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття Ви знаєте?

РОЗДІЛ 8 ПЕНСІЙНЕ СТРАХУВАННЯ

8.1. СТРУКТУРА СИСТЕМИ ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УКРАЇНІ

За статтею 2 закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» від 09.07.2003 р., № 1058-IV **система пенсійного забезпечення в Україні складається з трьох рівнів:**

- перший рівень – солідарна система загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, що базується на засадах солідарності й субсидування та здійснення виплати пенсій і надання соціальних послуг за рахунок коштів Пенсійного фонду на визначених умовах та в певному порядку;

- другий рівень – накопичувальна система загальнообов’язкового державного пенсійного страхування, що базується на засадах накопичення коштів застрахованих осіб у Накопичувальному фонді та здійснення фінансування витрат на оплату договорів страхування довічних пенсій і одноразових виплат на визначених умовах та в певному порядку;

- третій рівень – система недержавного пенсійного забезпечення, що базується на засадах добровільної участі громадян, роботодавців та їх об’єднань у формуванні пенсійних накопичень з метою отримання громадянами пенсійних виплат на умовах та в порядку, передбачених законодавством про недержавне пенсійне забезпечення.

Громадяни України можуть бути учасниками та отримувати пенсійні виплати одночасно з різних рівнів системи пенсійного забезпечення в Україні.

8.2. СУБ’ЄКТИ СИСТЕМИ ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УКРАЇНІ

За статтею 3 Закону України «Про загальнообов’язкове державне пенсійне страхування» суб’єктами солідарної системи є:

- застраховані особи, а в окремих випадках, члени їхніх сімей та інші особи;

- страхувальники;

- Пенсійний фонд;

- уповноважений банк – банк, який здійснює свою діяльність відповідно до законодавства про банки і банківську діяльність та провадить розрахунково-касові операції з коштами Пенсійного фонду;

- підприємства, установи, організації, що здійснюють виплату та доставку пенсій.

Суб'єктами системи накопичувального пенсійного забезпечення є:

- особи, від імені та на користь яких здійснюється накопичення та інвестування коштів;

- підприємства, установи, організації та фізичні особи, що здійснюють перерахування внесків до системи накопичувального пенсійного забезпечення;

- Накопичувальний фонд;

- недержавні пенсійні фонди – фонди, які створені та діють відповідно до законодавства про недержавне пенсійне забезпечення;

- юридичні особи, які здійснюють адміністративне управління Накопичувальним фондом і недержавними пенсійними фондами та управління їх пенсійними активами;

- зберігач – банк, який здійснює свою діяльність відповідно до законодавства про банки і банківську діяльність та відповідає вимогам законодавства щодо зберігання та обслуговування коштів Накопичувального фонду;

- страхові організації – юридичні особи, виключним видом діяльності яких є страхування життя, мають відповідну ліцензію, видану в порядку, встановленому законодавством, та здійснюють страхування та виплату довічних пенсій.

Інші суб'єкти системи накопичувального пенсійного забезпечення можуть бути визначені законами України.

8.3. ОСОБИ, ЯКІ ПІДЛЯГАЮТЬ ПЕНСІЙНОМУ СТРАХУВАННЮ

Загальнообов'язковому державному пенсійному страхуванню підлягають громадяни України, іноземці та особи без громадянства, які працюють на підприємствах, в установах, організаціях, створених відповідно до законодавства України, незалежно від форми власності,

виду діяльності та господарювання, у філіях, представництвах, відділеннях та інших відокремлених підрозділах цих підприємств та організацій, в об'єднаннях громадян, у фізичних осіб – суб'єктів підприємницької діяльності, а також інші особи, які передбачені статтею 11 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування».

8.4. ВИДИ ПЕНСІЙНИХ ВИПЛАТ І СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ

Стаття 9 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» передбачає, що **за рахунок коштів Пенсійного фонду в солідарній системі призначаються такі пенсійні виплати:** пенсія за віком; пенсія по інвалідності внаслідок загального захворювання (у тому числі каліцтва, не пов'язаного з роботою, інвалідності з дитинства); пенсія у зв'язку з втратою годувальника.

У солідарній системі надаються соціальні послуги за рахунок коштів Пенсійного фонду. До соціальних послуг належить допомога на поховання пенсіонера.

За рахунок коштів Накопичувального фонду, що обліковуються на накопичувальних пенсійних

рахунках, здійснюються такі пенсійні виплати: довічна пенсія з установленим періодом; довічна обумовлена пенсія; довічна пенсія подружжя; одноразова виплата.

Особі, яка має одночасно право на різні види пенсії (за віком, по інвалідності, у зв'язку з втратою годувальника), призначається один із цих видів пенсії за її вибором.

Особі, яка має право на довічну пенсію, призначається один з видів довічної пенсії за її вибором.

8.5. ПЕНСІЇ ЗА ВІКОМ У СОЛІДАРНИЙ СИСТЕМІ

Особи мають право на призначення пенсії за віком після досягнення чоловіками 60 років, жінками – 60 років та наявності страхового стажу не менше 15 років.

Максимальний розмір пенсії (з урахуванням надбавок, підвищень, додаткової пенсії, цільової грошової допомоги, пенсії за особливі заслуги перед Україною та інших доплат до пенсії, встановлених законодавством) не може перевищувати дванадцяти мінімальних розмірів пенсії за віком.

Мінімальний розмір пенсії за віком за наявності у чоловіків 25 років, а у жінок – 20 років страхового стажу

встановлюється у розмірі прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність, визначеного законом.

За кожний повний рік страхового стажу понад 25 років чоловікам і 20 років жінкам пенсія за віком збільшується на 1 % розміру пенсії, обчисленої за вище наведеною формулою, але не більше ніж на 1 % мінімального розміру пенсії за віком.

8.6. ПЕНСІЇ ПО ІНВАЛІДНОСТІ В СОЛІДАРНІЙ СИСТЕМІ

Пенсія по інвалідності призначається в разі настання інвалідності, що спричинила повну або часткову втрату працездатності внаслідок загального захворювання (в тому числі каліцтва, не пов'язаного з роботою, інвалідності з дитинства) за наявності відповідного страхового стажу.

Пенсія по інвалідності призначається незалежно від того, коли настала інвалідність: у період роботи, до влаштування на роботу чи після припинення роботи.

Залежно від ступеня втрати працездатності визначено три групи інвалідності. Причина, група, час настання інвалідності, строк, на який встановлюється інвалідність, визначаються органом медико-соціальної експертизи згідно із законодавством.

Пенсія по інвалідності залежно від групи інвалідності призначається в таких розмірах:

- інвалідам I групи – 100 % пенсії за віком;
- інвалідам II групи – 90 % пенсії за віком;
- інвалідам III групи – 50 відсотків пенсії за віком.

8.7. ПЕНСІЯ У ЗВ'ЯЗКУ З ВТРАТОЮ ГОДУВАЛЬНИКА У СОЛІДАРНІЙ СИСТЕМІ

Пенсія у зв'язку з втратою годувальника призначається непрацездатним членам сім'ї померлого годувальника, які були на його утриманні, за наявності в годувальника на день смерті страхового стажу, який був би необхідний йому для призначення пенсії по інвалідності, а в разі смерті пенсіонера – незалежно від тривалості страхового стажу. При цьому дітям пенсія у зв'язку з втратою годувальника призначається незалежно від того, чи були вони на утриманні годувальника.

Батьки та чоловік (дружина) померлого, які не були на його утриманні, мають право на пенсію у зв'язку з втратою годувальника, якщо втратили джерело засобів до існування.

Непрацездатними членами сім'ї вважаються:

1) чоловік (дружина), батько, мати, якщо вони є інвалідами або досягли пенсійного віку;

2) діти (у тому числі діти, які народилися до спливу 10 місяців з дня смерті годувальника) померлого годувальника, які не досягли 18 років або старші цього віку, якщо вони стали інвалідами до досягнення 18 років;

3) чоловік (дружина), а в разі їх відсутності – один з батьків або брат чи сестра, дідусь чи бабуся померлого годувальника незалежно від віку і працездатності, якщо він (вона) не працюють і зайняті доглядом за дитиною (дітьми) померлого годувальника до досягнення нею (ними) 8 років.

Пенсія у зв'язку з втратою годувальника **призначається в розмірі:**

- на одного непрацездатного члена сім'ї – 50 відсотків пенсії за віком померлого годувальника;

- на двох та більше непрацездатних членів сім'ї – 100 відсотків пенсії за віком померлого годувальника, що розподіляється між ними рівними частками.

Пенсія у зв'язку з втратою годувальника призначається на весь період, протягом якого член сім'ї померлого годувальника вважається непрацездатним, а членам сім'ї, які досягли пенсійного віку – довічно.

8.8. ПОРЯДОК ВИЗНАЧЕННЯ ЗАРОБІТНОЇ ПЛАТИ (ДОХОДУ) ДЛЯ ОБЧИСЛЕННЯ ПЕНСІЇ

Для обчислення пенсії враховується заробітна плата (дохід) за будь-які 60 календарних місяців страхового стажу підряд до 1 липня 2000 року, незалежно від перерв, та за весь період страхового стажу починаючи з 1 липня 2000 року.

У разі якщо страховий стаж становить менший період, ніж вказаний вище, враховується заробітна плата (дохід) за фактичний страховий стаж.

Заробітна плата (дохід) за період страхового стажу до 1 липня 2000 року враховується для обчислення пенсії на підставі документів про нараховану заробітну плату (дохід), виданих у порядку, встановленому законодавством, а за період страхового стажу починаючи з 1 липня 2000 року – за даними, що містяться в системі персоніфікованого обліку. У разі відсутності на момент призначення пенсії даних про заробітну плату (дохід) в середньому на одну застраховану особу в цілому по Україні, враховується наявна заробітна плата (дохід) в середньому на одну застраховану особу в цілому по Україні, а пізніше з появою заробітної плати пенсія перераховується.

У разі подання застрахованою особою для обчислення розміру пенсії даних про заробітну плату (дохід)

за період до 1 січня 1992 року при визначенні коефіцієнта заробітної плати (доходу) середня заробітна плата за рік (квартал) у відповідному періоді вважається щомісячною середньою заробітною платою працівників, зайнятих у галузях економіки України, відповідного року (кварталу).

8.9. ПЕНСІЙНІ ВИПЛАТИ ЗА РАХУНОК КОШТІВ НАКОПИЧУВАЛЬНОГО ФОНДУ

**Види пенсійних виплат з коштів
Накопичувального фонду:**

1. Застрахована особа в разі досягнення пенсійного віку має право на отримання довічної пенсії або одноразової виплати за рахунок коштів Накопичувального фонду, облікованих на її накопичувальному пенсійному рахунку.

2. Страхування і виплата довічної пенсії здійснюється згідно із Законом України «Про страхування» страховою організацією, обраною застрахованою особою. Розмір довічної пенсії розраховується страховою організацією актуарно, виходячи з вартості оплаченого договору страхування довічної пенсії, з урахуванням майбутнього інвестиційного доходу, забезпечуваного страховою організацією, видатків, пов'язаних з подальшим інвестуванням зазначених сум, та з урахуванням середньої

для чоловіків і жінок величини тривалості життя. Виплата довічної пенсії здійснюється у строки та в порядку, що визначені договором страхування довічної пенсії.

3. Страхові організації, що здійснюють страхування і виплату довічної пенсії, створюють Централізований страховий фонд та забезпечують свою платоспроможність відповідно до законодавства про страхову діяльність.

4. Одноразова виплата застрахованій особі з коштів Накопичувального фонду здійснюється територіальним органом Пенсійного фонду.

5. Пенсійні виплати, що здійснюються застрахованим особам за рахунок коштів Накопичувального фонду, підлягають оподаткуванню відповідно до законів України про оподаткування.

6. Страхові організації, які виплачують довічні пенсії за договорами страхування довічних пенсій, вартість яких була сплачена за рахунок коштів Накопичувального фонду, зобов'язані розрахувати, утримати та перерахувати до бюджету податок з місячних сум цих пенсій у порядку, встановленому законами України про оподаткування.

8.10. ОРГАНІЗАЦІЯ ТА ПОРЯДОК ЗДІЙСНЕННЯ УПРАВЛІННЯ В СОЛІДАРНІЙ СИСТЕМІ

Пенсійний фонд є органом, який здійснює керівництво та управління солідарною системою, провадить збір, акумуляцію та облік страхових внесків, призначає пенсії та підготовляє документи для її виплати, забезпечує своєчасне та в повному обсязі фінансування та виплату пенсій, допомоги на поховання, здійснює контроль за цільовим використанням коштів Пенсійного фонду, вирішує питання, пов'язані з веденням обліку пенсійних активів застрахованих осіб на накопичувальних пенсійних рахунках, здійснює адміністративне управління Накопичувальним фондом та інші функції, передбачені законодавством і статутом Пенсійного фонду.

Пенсійний фонд є самоврядною неприбутковою організацією і здійснює свою діяльність на підставі статуту, який затверджується його правлінням.

Пенсійний фонд набуває статусу юридичної особи з дня реєстрації статуту в спеціально уповноваженому органі виконавчої влади.

Управління Пенсійним фондом здійснюється на основі паритетності представниками держави, застрахованих осіб і роботодавців.

Органами управління Пенсійного фонду є правління та виконавча дирекція Пенсійного фонду.

8.11. СТРАХОВІ ВНЕСКИ НА ЗАГАЛЬНООБОВ'ЯЗКОВЕ ДЕРЖАВНЕ ПЕНСІЙНЕ СТРАХУВАННЯ

Страхові внески – кошти відрахувань на соціальне страхування та збір на обов'язкове державне пенсійне страхування, сплачені згідно із законодавством.

Пропозиції про розмір страхових внесків вносить Кабінет Міністрів України разом із проектом закону про Державний бюджет України на наступний рік. Страхові внески є цільовим загальнообов'язковим платежем, який справляється на всій території України в певному порядку. Страхові внески не включаються до складу податків, інших обов'язкових платежів, що складають систему оподаткування. На ці внески не поширюється податкове законодавство. Страхові внески не можуть зараховуватися до Державного бюджету України, бюджетів інших рівнів, не

підлягають вилученню з Пенсійного фонду або з Накопичувального фонду і не можуть використовуватися на не передбачені цілі. Законодавством не можуть встановлюватися пільги з нарахування та сплати страхових внесків або звільнення від їх сплати.

Мінімальний розмір пенсії за віком. Мінімальний розмір пенсії за віком, згідно з статтею 28 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» від 09.07.2003р. №1058 (далі – Закон № 1058) встановлюється при наявності страхового стажу не менше у чоловіків – 35 років, у жінок – 30 років (для призначених до 01.10.2019 року відповідно 25 і 20 років), на рівні прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність:

з 1 січня – 1497,00 грн,

з 1 липня – 1564,00 грн,

з 1 грудня – 1638,00 грн.

з 1 липня 2021 року – 2500, 00 грн,

з 1 грудня 2021 року- 2600, 00 грн.

Особам, які досягли віку 65 років, за наявності у чоловіків 35 років, а у жінок 30 років страхового стажу, згідно з частиною другою статті 28 Закону №1058, мінімальний розмір пенсії за віком встановлюється в розмірі

40% мінімальної заробітної плати, визначеної законом про Державний бюджет України на відповідний рік, але не менше прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність, визначеного законом. Оскільки, мінімальний розмір заробітної плати з 1 січня 2019 року становить 4173 грн., то відповідно **мінімальний розмір пенсії для зазначеної категорії пенсіонерів у 2019 році становить 1669,20 грн.**

2. Максимальний розмір пенсії. Розмір пенсії не може перевищувати десяти прожиткових мінімумів, установлених для осіб, які втратили працездатність. У 2019 році:

з 1 січня – 14 970 грн,

з 1 липня – 15 640 грн,

з 1 грудня – 16 380 грн.

з 1 січня 2021 року – 17 690, 00 грн,

з 1 липня 2021 року – 18 540, 00 грн,

з 1 грудня 2021 року- 19 340, 00 грн.

Зазначене обмеження пенсії (щомісячного довічного грошового утримання) максимальним розміром не поширюється на пенсіонерів, яким пенсія (щомісячне довічне грошове утримання) призначена до набрання

чинності Законом України «Про заходи щодо законодавчого забезпечення реформування пенсійної системи», тобто до 1 жовтня 2011 року.

3. Обчислення страхового стажу. У 2019 році при визначенні розміру пенсії застосовується оцінка вартості одного року страхового стажу на рівні 1%. Тобто, при наявності страхового стажу 35 років пенсія встановлюється у розмірі 35% заробітку, визначеного для обчислення пенсії.

Зарахування місяця роботи до страхового стажу як повного місяця здійснюється за умови сплати за відповідний місяць роботи страхових внесків у сумі не менше, ніж мінімальний страховий внесок. У 2019 році мінімальний страховий внесок становить 918,06 грн (4 173 грн (розмір мінімальної заробітної плати) x 22% (розмір єдиного соціального внеску)).

4. Обчислення заробітку. При обчисленні заробітку для визначення розміру пенсії у 2019 році застосовуватиметься усереднений показник середньої заробітної плати в країні, з якої сплачено страхові внески, за три роки, що передують зверненню за призначенням пенсії, тобто за 2016-2018 роки (зазначений показник буде відомий, як зазвичай, у лютому - березні). У період до визначення зазначеного показника при призначенні пенсій

застосовуватиметься усереднений показник середньої заробітної плати, який враховувався у попередньому, тобто 2018 році (5 377,90 грн). Після визначення показника середньої заробітної плати за 2016-2018 роки всі пенсії, призначені за зверненнями з 1 січня 2019 року, будуть автоматично перераховані з урахуванням нового показника середньої заробітної плати із проведенням доплати недоодержаного розміру пенсії з моменту її призначення. Стосовно пенсій, призначених до 1 січня 2019 року, то при їх обчисленні застосовувалися показники середньої заробітної плати, з якої обчислено пенсії: для призначених до 31.12.2017 року включно – 3764,40 грн, у 2018 році – 5377,90 грн.

5. Умови виходу на пенсію за віком. У 2019 році право на призначення пенсії за віком мають при наявності не менше 26 років: чоловіки після досягнення 60-річного віку, а жінки: у період до 31 березня 2019 року - при досягненні віку 58 років 6 місяців; з 1 квітня 2019 року - 59 років. У разі наявності на момент досягнення зазначеного пенсійного віку страхового стажу від 16 до 26 років, особи мають право на призначення пенсії за віком після досягнення 63-річного віку. При наявності починаючи з 1 січня 2019 р. у особи страхового стажу від 15 до 16 років,

правом на призначення пенсії за віком вона скористається лише після досягнення 65-річного віку.

6. Індexація пенсій з 1 березня 2019 року. З 1 березня має бути проведено автоматичне (без звернення пенсіонера) щорічне підвищення (індексація) пенсій шляхом збільшення показника середньої заробітної плати (доходу) в Україні, яка застосована для обчислення пенсії (для пенсій, призначених до 31.12.2017 року включно – 3 764,40 грн, у 2018 році - 5 377,90 грн) на коефіцієнт, що відповідає 50% показника зростання споживчих цін та 50% показника зростання середньої заробітної плати, з якої сплачено страхові внески, за 2018 рік порівняно із 2017 роком. Конкретний розмір та порядок такого збільшення визначатимуться в межах бюджету Пенсійного фонду за рішенням Кабінету Міністрів України.

7. Перерахунок пенсій працюючим пенсіонерам. Як і у попередні роки, пенсіонери, які після призначення (перерахунку) пенсій продовжували працювати та набули не менше 24 місяців страхового стажу, мають право звернутися до територіальних управлінь Пенсійного фонду України із заявою для проведення відповідного перерахунку пенсії. При цьому потрібно звернути увагу, що обчислення страхового стажу, який дає право на перерахунок пенсії,

здійснюється не раніше дня, що настає за днем, по який обчислено страховий стаж під час призначення (попереднього перерахунку) пенсії. Якщо ж 24 місяці страхового стажу після призначення (попереднього перерахунку пенсії) набуваються у лютому місяці ц.р. або до цього, пенсіонеру не обов'язково звертатися до органів Пенсійного фонду із заявою про перерахунок пенсії, оскільки його буде здійснено автоматичним способом з 1 квітня 2019 року, на підставі даних про страховий стаж, наявних у системі персоніфікованого обліку. Зазначений перерахунок провадитиметься на найбільш вигідних для пенсіонера умовах, тобто з урахуванням стажу після призначення (перерахунку) пенсії, або з урахуванням стажу та заробітної плати після призначення (перерахунку) пенсії.

8. Підвищення пенсії у зв'язку із зростанням прожиткового мінімуму. Упродовж 2019 року таке підвищення пенсій провадитиметься двічі: з 1 липня та з 1 грудня. Підвищенню підлягають пенсійні виплати, розмір яких згідно із законодавством обчислюється виходячи із прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність. Разом з тим, підвищення мінімального розміру пенсії та надбавки до пенсії за понаднормовий стаж провадиться лише непрацюючим пенсіонерам.

Пенсіонерам, які продовжують працювати, збільшення зазначених розмірів виплат здійснюватиметься після звільнення їх з роботи, виходячи з розміру прожиткового мінімуму для непрацевдатних осіб на момент звільнення.

9. Не підвищуються, а залишаються у раніше призначеному розмірі підвищення (надбавки) до пенсій, зокрема: - дітям війни (66,13 грн); - особам, які проживають у гірських населених пунктах (розмір пенсії збільшується на 20%); - на утриманців (150,00 грн – до пенсій, призначених відповідно Закону України «Про загальнообов’язкове державне пенсійне страхування»); - громадянам, які необґрунтовано зазнали політичних репресій і згодом були реабілітовані - в розмірі 54,40 грн, а членам їх сімей, яких було примусово переселено, - 43,52 грн; - громадянам, віднесеним до відповідних категорій потерпілих від Чорнобильської катастрофи: розміри додаткової пенсії, щомісячна компенсація сім’ям за втрату годувальника внаслідок Чорнобильської катастрофи (у розмірах, визначених постановою Кабінету Міністрів України від 23.11.2011 р. №1210).

8.12. СУТНІСТЬ НЕДЕРЖАВНОГО ПЕНСІЙНОГО СТРАХУВАННЯ

Громадяни України, іноземці та особи без громадянства мають право стати учасниками **системи недержавного пенсійного забезпечення**.

Відкладати кошти на **додаткову пенсію** можна через:

1) пенсійні фонди шляхом укладення пенсійних контрактів між адміністраторами пенсійних фондів та їх власниками;

2) страхові організації шляхом укладення договорів страхування довічної пенсії, страхування ризику настання інвалідності або смерті страхувальника відповідно до законодавства про страхування;

3) банківські установи відповідно до Закону України «Про недержавне пенсійне забезпечення» та законодавства про банківську діяльність.

Недержавний пенсійний фонд (далі – НПФ) - юридична особа, створена відповідно до Закону України «Про недержавне пенсійне забезпечення», яка має статус неприбуткової організації (непідприємницького товариства), функціонує та провадить діяльність виключно з метою накопичення пенсійних внесків на користь учасників пенсійного фонду з подальшим управлінням

пенсійними активами, а також здійснює пенсійні виплати учасникам зазначеного фонду у визначеному порядку.

Законом України «Про недержавне пенсійне забезпечення» передбачено створення **трьох типів НПФ**:

1. відкриті (учасниками можуть бути будь-які фізичні особи незалежно від місця та характеру їх роботи);

2. корпоративні (учасниками можуть бути виключно фізичні особи, які перебувають (перебували) у трудових відносинах з роботодавцями-засновниками та роботодавцями-платниками цього фонду; юридична особа-роботодавець як засновник повинен створювати умови для пенсійного забезпечення своїх працівників, що будуть учасниками такого фонду);

3. професійні (учасниками можуть бути виключно фізичні особи, пов'язані за родом їх професійної діяльності (занять), визначеної у статуті фонду; принцип побудови фонду - професійна незалежність, тобто об'єднання громадян або юридичних осіб будуть створювати свій фонд).

Учасником недержавного пенсійного забезпечення є фізична особа, якій відповідно до договору виплачується недержавна пенсія.

Вкладник - особа, що є стороною пенсійного договору та сплачує пенсійні внески на користь визначених ним учасників.

Учасник фонду – це фізична особа, на користь якої сплачуються пенсійні внески до недержавного пенсійного фонду та яка має право або набуде право на одержання пенсійних виплат з такого фонду.

Вкладник фонду – це особа, яка сплачує пенсійні внески на користь учасника фонду шляхом перерахування коштів до недержавного пенсійного фонду відповідно до умов пенсійного контракту. Вкладником фонду може бути сам учасник фонду, подружжя, діти, батьки, роботодавець учасника фонду або професійне об'єднання, членом якого є учасник фонду.

Засновником відкритого пенсійного фонду можуть бути будь-які одна чи декілька юридичних осіб за винятком осіб, діяльність яких фінансується за рахунок Державного бюджету України або місцевих бюджетів та є засновником корпоративного пенсійного фонду. Засновники відкритого пенсійного фонду не можуть бути зберігачем цього фонду та його аудитором.

Засновником корпоративного пенсійного фонду може бути юридична особа-роботодавець або декілька

юридичних осіб-роботодавців, що провадять свою діяльність беззбитково не менше ніж протягом одного фінансового року та до яких можуть приєднуватися роботодавці-платники.

Засновником (засновниками) професійного пенсійного фонду можуть бути об'єднання юридичних осіб-роботодавців, об'єднання фізичних осіб, включаючи професійні спілки (об'єднання професійних спілок), або фізичні особи, пов'язані за родом їх професійної діяльності (занять).

Інвестиційна декларація пенсійного фонду розробляється та затверджується радою фонду. Вона підлягає обов'язковій реєстрації в Державній комісії з регулювання ринків фінансових послуг України протягом 60 календарних днів після формування ради фонду. Примірник зареєстрованої інвестиційної декларації обов'язково подається радою фонду Державній комісії з цінних паперів та фондового ринку протягом п'яти робочих днів після її реєстрації. Інвестиційна декларація визначає інвестиційну політику фонду. В інвестиційній декларації відображаються основні напрями інвестування пенсійних активів та обмеження інвестиційної діяльності з пенсійними активами, встановлені в межах загальних вимог та

обмежень інвестиційної діяльності. Інвестиційна декларація є обов'язковою для застосування особами, що здійснюють управління активами пенсійного фонду, та зберігачем. Правила підготовки, вимоги до інвестиційної декларації, порядок її реєстрації та внесення змін до неї встановлюються Державною комісією з регулювання ринків фінансових послуг України за погодженням з Державною комісією з цінних паперів та фондового ринку.

Адміністратором недержавного пенсійного фонду може бути:

- юридична особа, яка надає професійні послуги з адміністрування недержавних пенсійних фондів (професійний адміністратор);

- юридична особа – одноосібний засновник корпоративного пенсійного фонду, який прийняв рішення про самостійне здійснення адміністрування такого фонду;

- компанія з управління активами.

Адміністратор надає послуги пенсійному фонду на підставі договору про адміністрування пенсійного фонду, який укладається з радою пенсійного фонду у письмовій формі.

Істотними умовами договору про адміністрування пенсійного фонду є: повна назва та

місцезнаходження (юридична адреса) органів управління договірних сторін; вид пенсійного фонду (відкритий, корпоративний чи професійний); предмет договору; права та обов'язки сторін; застереження щодо конфіденційності; порядок подання звітності та інформації; відповідальність сторін за невиконання або неналежне виконання умов договору та порушення конфіденційності; строк дії договору; розмір оплати послуг з адміністрування пенсійного фонду; порядок зміни умов договору; умови дострокового розірвання договору.

Управління активами недержавних пенсійних фондів може здійснюватися такими особами: компанією з управління активами – є юридичною особою, яка утворюється та діє відповідно до норм законодавства з урахуванням певних вимог; банком щодо активів створеного ним корпоративного пенсійного фонду; професійним адміністратором, який отримав ліцензію на провадження діяльності з управління активами. Управління активами пенсійного фонду здійснюється на підставі ліцензії на провадження професійної діяльності на ринку цінних паперів – діяльності з управління активами, яка видається Державною комісією з цінних паперів та фондового ринку в установленому нею порядку. Управління

активами пенсійного фонду здійснюється відповідно до умов договору про управління активами пенсійного фонду, який укладається з радою пенсійного фонду. Договір про управління активами укладається в письмовій формі.

Пенсійний контракт є договором між пенсійним фондом та його вкладником, який укладається від імені пенсійного фонду його адміністратором та згідно з яким здійснюється недержавне пенсійне забезпечення учасника або декількох учасників фонду за рахунок пенсійних внесків такого вкладника. Пенсійний контракт укладається у письмовій формі щонайменше в трьох примірниках, якщо контракт укладається з вкладником, який не є учасником відповідного пенсійного фонду, або у двох примірниках, якщо вкладник є учасником фонду. Умови та порядок недержавного пенсійного забезпечення, що здійснюється пенсійними фондами, визначаються **пенсійними схемами**, які розробляються з дотриманням вимог нормативно-правових актів з питань недержавного пенсійного забезпечення. Пенсійні схеми та зміни до них підлягають реєстрації в Державній комісії з регулювання ринків фінансових послуг України.

Пенсійні фонди можуть здійснювати такі **види пенсійних виплат**:

- *пенсія на визначений строк* – пенсійні виплати, що здійснюються періодично протягом визначеного строку у визначеному порядку та у певних випадках;

- *одноразова пенсійна виплата* – пенсійна виплата, що здійснюється одноразово у визначеному порядку та у певних випадках. Розміри пенсійних виплат визначаються виходячи з сум пенсійних коштів, що обліковуються на індивідуальному пенсійному рахунку учасника фонду, тривалості виплати та формули розрахунку величини пенсії на визначений строк згідно з методикою, затвердженою Державною комісією з регулювання ринків фінансових послуг України. Пенсійні виплати здійснюються у грошовій формі в національній валюті України.

Контрольні запитання

1. *Яке призначення загальнообов'язкового державного пенсійного страхування?*
2. *За якими принципами здійснюється пенсійне страхування?*
3. *Хто належить до суб'єктів пенсійного страхування?*
4. *Які особи підлягають загальнообов'язковому державному пенсійному страхуванню?*
5. *Які є джерела формування коштів пенсійного страхування?*
6. *Як здійснюється матеріальне забезпечення за пенсійним страхуванням?*

РОЗДІЛ 9

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД У СФЕРІ СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ

9.1. НЕОБХІДНІСТЬ ПОЯВИ СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ В СВІТІ

Необхідність появи соціального страхування у США.

Загальнонаціональна система соціального страхування в США виникла за ініціативою державної влади та організовується й управляється федеральним урядом та урядами штатів. Законодавчою основою програми соціального страхування США став Закон про соціальне забезпечення, який був прийнятий Конгресом у 1935 році. Головною особливістю загальнонаціональної системи соціального страхування в США є її спрямованість на соціальну підтримку пенсіонерів.

Необхідність появи соціального страхування в країнах Європейського союзу (ЄС). Система соціального страхування в країнах ЄС складалась історично шляхом розвитку товариств взаємного страхування й лише згодом отримали законодавчий статус загальнонаціональних систем. Воно спрямоване на забезпечення основних

життєвих потреб та недопущення суттєвого зниження доходів внаслідок дії факторів соціального ризику.

Система соціального страхування Нідерландів характеризується постійними змінами та має значний адаптаційний потенціал. Вона є найбільш розвиненою в Європі за масштабами виплат і має багато спеціальних характеристик.

Німеччина. Засновником системи державного соціального забезпечення вважається німецький канцлер Отто фон Бісмарк. Він уперше запровадив закони про медичне страхування, страхування на випадок інвалідності, страхування на випадок нещасного випадку та пенсію на старість.

Швеція. Основним принципом шведської системи соціального захисту є її універсальність, тобто охоплення всіх прошарків населення. Наступним за важливістю принципом, є принцип соціальної солідарності, який полягає в тому, що всі громадяни рівним чином і незалежно від соціального статусу беруть участь у фінансуванні системи соціального захисту, докладаючи співмірний своїм прибуткам внесок.

Велика Британія. В 1942 році британський економіст лорд Вільям Беверідж представив у парламенті

Доповідь про соціальне страхування та інші послуги. Він запропонував зобов'язати всіх громадян працездатного віку щотижнево сплачувати внесок у систему національного страхування, яка видаватиме фінансову допомогу в разі хвороби, втрати роботи, виходу на пенсію та втрати годувальника. Крім того, він запропонував створити Національну службу охорони здоров'я – державний орган, який забезпечує всім громадянам безкоштовні медичні послуги. Ще однією пропозицією Беверіджа була видача грошей молодим батькам за народження дитини.

Франція. Особливість французької системи соціального захисту - дуже складна організаційна структура та висока частка видатків на соціальні програми, яка перевищує середній рівень по ЄС. Управління соціальним захистом у Франції організовано ієрархічно в вигляді діючих на національному й регіональному рівнях страхових кас, відповідальних за той чи інший вид соціального захисту. Регіональні й місцеві каси соціального страхування є самоврядними організаціями, кожна з яких має власне правління, що складається з представників застрахованих і роботодавців.

Італія. Особливістю італійської системи соціального захисту є незадовільний захист від ризиків людей, які за

різних причин опинилися без жодних прибутків. Через цю та інші обставини італійська соціальна політика часто характеризувалася як «рудиментарна».

9.2. ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ

Перші закони для захисту промислових робітників були застосовані на українських землях під Австрією в 1854 році, але тільки в гірничій промисловості; в 1902 році подібний захист введено для залізничників. Російська Імперія у справі соціального забезпечення була відсталою країною. Лише в 1912 році створено фабричні каси хворих для обов'язкового страхування на випадок хвороби. На Україні ці каси були створені тільки на Донбасі і в деяких великих містах. 1927 року видано закон про пенсійне та інвалідне страхування службовців (також у разі безробіття); 1933 року уніфіковано закон про соціальне страхування як робітників, так і службовців. На українських землях під Румунією було чинне румунське соціальне законодавство з 1912 року. Лише 1933 року було видано уніфікаційний закон про соціальне забезпечення.

В СРСР було відкинута концепцію співдії застрахованих, а на її місце введено т. зв. державне

соціальне забезпечення. Пенсійне забезпечення декларативно введено в СРСР одразу ж після революції, насправді ж поступово в окремих галузях народного господарства: лише з 1937 року всі робітники та службовці були охоплені пенсійним забезпеченням.

Соціальний захист в Україні має такі основні цілі: забезпечення рівня життя непрацездатного населення не нижче прожиткового мінімуму встановленого державою; протидія соціальному напруженню в суспільстві, що може бути зумовлене майновою, етнічною, релігійною чи іншою нерівністю.

Основними функціями соціального захисту в Україні є наступні: реабілітаційна, покликана пом'якшувати наслідки бідності та інших негативних соціальних явищ; превентивна, яка полягає в запобіганні виникненню негативних соціальних явищ. Відповідно до статті 46 Конституції України, громадяни мають право на **соціальний захист**. Це право гарантується загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням.

Соціальний захист в Україні має такі складові частини:

соціальне страхування - захист громадян від соціальних ризиків, що впливають на їх працездатність: хвороба, каліцтво, старість, та інші випадки, передбачені законом;

соціальна допомога - різні види соціальних виплат, дотацій, пільг, субсидій, що надаються особам, які потребують соціального захисту. соціальна справедливість

(соціальна солідарність) - компенсація впливу непередбачуваних негативних явищ, таких як техногенні катастрофи чи природні стихійні лиха.

В Україні призначаються такі види державної допомоги:

- при вагітності та пологах;
- одноразова допомога при народженні дитини;
- із догляду за дитиною;
- грошові виплати матерям (батькам), зайнятим доглядом трьох і більше дітей віком до 16 років;
- із догляду за дитиною-інвалідом;
- із тимчасової непрацездатності у зв'язку з доглядом за хворою дитиною;
- на дітей віком до 16 років (учнів - до 18 років);
- на дітей одиноким матерям;
- на дітей військовослужбовців строкової служби;

- на дітей, які перебувають під опікою, піклуванням;
- тимчасова допомога на неповнолітніх дітей, батьки яких ухиляються від сплати аліментів, або коли стягнення аліментів неможливе.

Контрольні запитання

1. *Які Ви знаєте моделі соціального захисту населення?*
2. *У чому полягає сутність моделі соціального захисту О. Бісмарка?*
3. *У чому полягає сутність моделі соціального захисту Беверіджа?*
4. *У чому полягає сутність скандинавської моделі соціального захисту?*
5. *В яких країнах вперше зародилося пенсійне страхування?*
6. *Що стало поштовхом до створення пенсійних кас в зарубіжних країнах?*

ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК

Адміністратор недержавного пенсійного фонду – юридична особа, що здійснює адміністрування недержавних пенсійних фондів згідно з законодавством.

Ануїтет – періодичні пенсійні виплати, які здійснюються з установленими інтервалами часу до того моменту, поки не настане певна подія, визначена у відповідному договорі.

Безробітний – особа віком від 15 до 70 років, яка через відсутність роботи не має заробітку або інших передбачених законодавством доходів як джерела існування, зареєстрована в службі зайнятості і готова та здатна приступити до роботи.

Безробіття – соціально-економічне явище, коли частина економічно активного населення, бажуючого працювати, не може застосовувати свою робочу силу, бо пропонування робочої сили різко перевищує попит на неї.

Вакансія – вільна посада (робоче місце), на яку може бути працевлаштована особа.

Ваучер – документ встановленого зразка, що дає особі відповідно до закону право на перепідготовку, підготовку на наступному освітньо-кваліфікаційному рівні, спеціалізацію,

підвищення кваліфікації у навчальних закладах чи у роботодавця.

Відкритий пенсійний фонд – недержавний пенсійний фонд, учасниками якого можуть бути будь-які фізичні особи незалежно від місця та характеру їх роботи.

Вільно обрана зайнятість – реалізація права громадянина вільно обирати вид діяльності, не заборонений законом (зокрема такий, що не пов'язаний з виконанням оплачуваної роботи), а також професію та місце роботи відповідно до своїх здібностей і потреб.

Вкладник недержавного пенсійного фонду – особа, яка сплачує пенсійні внески на користь учасника шляхом перерахування грошових коштів до недержавного пенсійного фонду відповідно до умов пенсійного контракту.

Державне регулювання зайнятості – формування і реалізація державної політики у сфері зайнятості населення з метою створення умов для забезпечення повної та продуктивної вільно обраної зайнятості і соціального захисту в разі настання безробіття.

Державний реєстр загальнообов'язкового державного соціального страхування – організаційно-технічна система, призначена для накопичення, зберігання та використання інформації про збір та ведення обліку

єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, його платників та застрахованих осіб, що складається з реєстру страхувальників та реєстру застрахованих осіб.

Добровільне медичне страхування – це вид особистого страхування, в процесі якого страхові організації укладають із постачальниками медичних послуг договори про співпрацю щодо надання відповідних послуг застрахованим особам; застраховані забезпечуються повною або частковою компенсацією витрат, які виникають у процесі звернення за медичною послугою відповідно до умов договору.

Довічна пенсія (довічний анuitет) – пенсійні виплати, які здійснюються страховою організацією на підставі договору страхування довічної пенсії протягом життя фізичної особи періодично після досягнення нею пенсійного віку відповідно до законодавства про страхування.

Електронний реєстр листків непрацездатності – система накопичення, зберігання та використання інформації про видані, продовжені та обліковані листки непрацездатності.

Загальнообов'язкове державне медичне страхування – це державна система соціального захисту громадян у сфері охорони здоров'я.

Загальнообов'язкове державне соціальне страхування – це система прав, обов'язків і гарантій, яка передбачає надання соціального захисту, що включає матеріальне забезпечення громадян у разі хвороби, повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом, за рахунок грошових фондів, що формуються шляхом сплати страхових внесків власником або уповноваженим ним органом, громадянами, а також з бюджетних та інших джерел, передбачених законом.

Загальнообов'язкове державне соціальне страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими похованням, передбачає матеріальне забезпечення громадян у зв'язку з втратою заробітної плати (доходу) через тимчасову втрату працездатності (включаючи догляд за хворою дитиною, дитиною-інвалідом, хворим членом сім'ї), вагітність та пологи, часткову компенсацію

витрат, пов'язаних із смертю застрахованої особи або членів її сім'ї, а також надання соціальних послуг.

Зайнятість – не заборонена законодавством діяльність осіб, пов'язана із задоволенням їх особистих та суспільних потреб з метою одержання доходу (заробітної плати) у грошовій або іншій формі, а також діяльність членів однієї сім'ї, які здійснюють господарську діяльність або працюють у суб'єктів господарювання, заснованих на їх власності, у тому числі безоплатно.

Зареєстрований безробітний – особа працездатного віку, яка зареєстрована в територіальному органі центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері зайнятості населення та трудової міграції, як безробітна і готова та здатна приступити до роботи.

Застрахована особа – фізична особа, яка відповідно до чинного законодавства підлягає загальнообов'язковому державному соціальному страхуванню і сплачує або за яку сплачують в установленому законом порядку страхові внески, або уклала договір про добровільну участь та сплачує внески на загальнообов'язкове державне соціальне страхування.

Зберігач – банк, який здійснює свою діяльність відповідно до законодавства про банки і банківську діяльність та відповідає вимогам закону щодо зберігання та обслуговування коштів Накопичувального фонду.

Зберігач пенсійного фонду – Національний банк України або банк, який на підставі відповідної ліцензії провадить діяльність із зберігання активів пенсійних фондів.

Інвалідність – соціальна недостатність внаслідок обмеження життєдіяльності людини, яка викликана порушенням здоров'я зі стійким розладом функцій організму, що призводить до необхідності соціального захисту і допомоги.

Інвестиційна декларація – документ, який визначає інвестиційну політику недержавного пенсійного фонду, основні напрями та обмеження інвестування активів недержавних пенсійних фондів відповідно до закону.

Індивідуальний пенсійний рахунок – персоніфікований рахунок учасника пенсійного фонду, який ведеться в системі персоніфікованого обліку з метою обліку накопичених на користь учасника пенсійних коштів.

Коефіцієнт страхового стажу – величина, що визначається для обрахунку страхового стажу при

обчисленні розміру пенсії у солідарній системі загальнообов'язкового державного пенсійного страхування.

Компанія з управління активами – юридична особа, яка здійснює управління активами на підставі ліцензії на провадження професійної діяльності з управління активами в частині управління пенсійними активами та обирається за результатами тендера.

Конкурентоспроможність працівника – сукупність якостей особи, що характеризують її здатність працювати, рівень володіння знаннями, уміннями та навичками.

Корпоративний пенсійний фонд – недержавний пенсійний фонд, засновником якого є юридична особа-роботодавець або декілька юридичних осіб-роботодавців та до якого можуть приєднуватися роботодавці-платники. Учасниками цього фонду можуть бути винятково фізичні особи, які перебувають у трудових відносинах з роботодавцями-засновниками та роботодавцями – платниками цього фонду.

Медичне страхування – це система економічних відносин, що виникають між учасниками формування фондів грошових коштів, призначених для страхового

захисту громадян у разі втрати здоров'я від хвороби або внаслідок нещасного випадку.

Мігрант – це людина, що свідомо та з власної волі перетинає державні або адміністративно-територіальні кордони з метою зміни місця проживання або без такої зміни.

Мінімальна пенсія – державна соціальна гарантія, розмір якої визначається законом.

Мінімальний страховий внесок – сума єдиного внеску, що визначається розрахунково як добуток мінімального розміру заробітної плати на розмір внеску, встановлений законом на місяць, за який нараховується заробітна плата (дохід), та підлягає сплаті щомісяця.

Молодий працівник – громадянин України віком до 35 років, випускник професійно-технічного або вищого навчального закладу, який у шестимісячний строк після закінчення навчання працевлаштувався самостійно або за направленням навчального закладу чи територіального органу центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері зайнятості населення та трудової міграції, та продовжує працювати протягом трьох років за кваліфікацією, яку він набув під час навчання,

в тому числі незалежно від місяця першого працевлаштування.

Накопичувальний пенсійний рахунок – частина персональної облікової картки в системі персоніфікованого обліку, яка відображає стан пенсійних активів застрахованої особи в накопичувальній системі загальнообов'язкового державного пенсійного страхування.

Недержавний пенсійний фонд – юридична особа, яка має статус неприбуткової організації (непідприємницького товариства), функціонує та провадить діяльність винятково з метою накопичення пенсійних внесків на користь учасників пенсійного фонду з подальшим управлінням пенсійними активами, а також здійснює пенсійні виплати учасникам зазначеного фонду у визначеному порядку.

Неповна зайнятість – зайнятість працівника на умовах робочого часу, що менший від норми часу, передбаченої законодавством, і може встановлюватися за договором між працівником і роботодавцем з оплатою праці пропорційно до відпрацьованого часу або залежно від виробітку.

Непрацездатні громадяни – особи, які досягли встановленого законом пенсійного віку або визнані

інвалідами, у тому числі діти-інваліди, а також особи, які мають право на пенсію у зв'язку з втратою годувальника.

Нещасний випадок – обмежена в часі подія або раптовий вплив на працівника небезпечного виробничого фактора чи середовища, що сталися у процесі виконання ним трудових обов'язків, внаслідок яких заподіяно шкоду здоров'ю або настала смерть.

Нове робоче місце – робоче місце, яке створене у зв'язку із створенням нового суб'єкта господарювання (крім того, що створений шляхом припинення) або збільшення штатної чисельності працівників за умови відсутності скорочення (зменшення) середньомісячної чисельності за попередні 12 місяців, а також створене шляхом модернізації або зміни технології виробництва, що потребують нових знань, навичок та вмінь працівника.

Об'єкт соціального страхування – страховий ризик та страховий випадок, із настанням яких у застрахованих осіб (членів їх сімей, інших осіб) виникає право на матеріальне забезпечення та соціальні послуги відповідно до Закону залежно від видів соціального страхування.

Особи працездатного віку – особи віком від 16 років, які не досягли встановленого ст. 26 Закону України «Про

загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» пенсійного віку.

Пенсійна виплата – грошова виплата учаснику недержавного пенсійного фонду або його спадкоємцям, що здійснюється за рахунок накопчених у недержавному пенсійному фонді та облікованих на індивідуальному пенсійному рахунку грошових коштів у випадках, передбачених законодавчо при настанні пенсійних підстав.

Пенсійна система України включає в себе солідарну систему державного пенсійного страхування (1 рівень); накопичувальну систему державного пенсійного страхування (2 рівень); недержавне пенсійне забезпечення (3 рівень). Перший та другий рівні є загальнообов'язковими для участі громадянами України, третій має за основу добровільну їхню участь. Другий та третій рівні становлять систему накопичувального пенсійного забезпечення. Другий рівень в Україні на даний момент не запроваджений.

Пенсійна схема – документ, який визначає умови та порядок недержавного пенсійного забезпечення учасників фонду.

Пенсійне страхування розглядається як гарантована державою система заходів щодо матеріального

забезпечення населення при настанні визначених страхових випадків, до яких належать старість, інвалідність, втрата годувальника.

Пенсійний контракт – договір між пенсійним фондом та його вкладником, згідно з яким здійснюється недержавне пенсійне забезпечення учасника (учасників) фонду за визначеною пенсійною схемою; пенсійний контракт укладається адміністратором НПФ від імені фонду.

Пенсійний фонд України – орган виконавчої влади, який здійснює керівництво та управління солідарною системою, призначає пенсії та підготовляє документи для її виплати, забезпечує своєчасне і в повному обсязі фінансування та виплату пенсій, допомоги на поховання, здійснює контроль за цільовим використанням коштів Пенсійного фонду, вирішує питання, пов'язані з веденням обліку пенсійних активів застрахованих осіб на накопичувальних пенсійних рахунках, здійснює адміністративне управління Накопичувальним фондом та інші функції, передбачені чинним законодавством. Пенсійний фонд є самоврядною неприбутковою організацією і здійснює свою діяльність на підставі статуту, який затверджується його правлінням.

Пенсіонер – особа, яка отримує пенсію, довічну пенсію, або члени її сім'ї, які отримують пенсію в разі смерті цієї особи.

Пенсія – щомісячна виплата в солідарній системі загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, яку отримує застрахована особа в разі досягнення нею пенсійного віку чи визнання її інвалідом або отримують члени її сім'ї. Види пенсій солідарного рівня пенсійної системи: пенсія за віком; пенсія через інвалідність унаслідок загального захворювання, інвалідність з дитинства; пенсія у зв'язку із втратою годувальника; соціальна виплата – допомога на поховання. Види пенсій накопичувального рівня пенсійної системи: довічна пенсія або одноразова виплата за умови досягнення встановленого пенсійного віку.

Пенсія на визначений строк – пенсійні виплати, що здійснюються періодично протягом визначеного строку у порядку та у випадках, визначених законодавчо.

Персоніфікований облік – збирання, оброблення, систематизація та зберігання передбаченої законодавством про пенсійне забезпечення інформації про учасників недержавного пенсійного забезпечення, відомостей про визначення їх прав на пенсійні виплати за

рахунок коштів, накопичених на їх користь, а також для обчислення розміру цих виплат.

Повна зайнятість – зайнятість працівника за нормою робочого часу, передбаченою згідно із законодавством, колективним або трудовим договором.

Соціальна політика – одна з головних сфер політичної діяльності держави, партій, громадських організацій, направлена на захист усіх елементів структури суспільства, а також окремих особистостей від деструктивних процесів, що є в суспільстві на певних станах його розвитку.

Постачальник медичних послуг – це суб'єкт господарювання (юридична чи фізична особи), яка має ліцензію на провадження діяльності зі здійснення медичної практики.

Працевлаштування – комплекс правових, економічних та організаційних заходів, спрямованих на забезпечення реалізації права особи на працю.

Працездатні особи – особи віком від 16 років, які проживають на території України і за станом здоров'я здатні до активної трудової діяльності.

Принципи соціальної держави – це основа конструювання дій держави щодо регулювання суспільних

відносин. Принципи (лат. «principium» – «основа, першооснова») – це основні і керівні ідеї, провідні положення, що визначають основи чого-небудь.

Продуктивна зайнятість – зайнятість, що дає змогу забезпечити ефективне суспільне виробництво та задовольнити потреби працівника на рівні не нижчому від встановлених законодавством гарантій.

Професійне захворювання – захворювання, що виникло внаслідок професійної діяльності застрахованого та зумовлюється винятково або переважно впливом шкідливих речовин і певних видів робіт та інших факторів, пов'язаних з роботою.

Професійне навчання – набуття та удосконалення професійних знань, умінь та навичок особи відповідно до її здібностей, що забезпечує відповідний рівень професійної кваліфікації для професійної діяльності та конкурентоспроможності на ринку праці.

Професійний пенсійний фонд – НПФ, засновником (засновниками) якого можуть бути об'єднання юридичних осіб-роботодавців, об'єднання фізичних осіб, включаючи професійні спілки (об'єднання професійних спілок), або фізичні особи, пов'язані за родом їх професійної діяльності.

Рада Накопичувального фонду – вищий колегіальний орган управління накопичувальною системою загальнообов'язкового державного пенсійного страхування.

Ринок праці – система правових, соціально-трудоових, економічних та організаційних відносин, що виникають між особами, які шукають роботу, працівниками, професійними спілками, роботодавцями та їх організаціями, органами державної влади у сфері задоволення потреби працівників у зайнятості, а роботодавців – у найманні працівників відповідно до законодавства.

Роботодавець – власник підприємства, установи, організації незалежно від форми власності, виду діяльності або уповноважений ним орган чи фізична особа, яка відповідно до законодавства використовує найману працю.

Робоче місце – місце (приміщення), на якому працівник постійно чи тимчасово перебуває в процесі трудової діяльності і яке визначене, зокрема, на підставі трудового договору (контракту).

Соціальна інфраструктура – комплекс галузей, які безпосередньо пов'язані зі створенням загальних умов для відтворення робочої сили, забезпечення нормальної життєдіяльності людей. Ця сфера охоплює освіту, охорону здоров'я, житлово-комунальне господарство,

пасажирський транспорт і зв'язок, культуру, побутове обслуговування.

Соціальна безпека – це стан суспільства, в тому числі всіх основних сфер виробництва, соціальної сфери, охорони внутрішнього конституційного порядку, зовнішньої безпеки, культури, при якому забезпечується номінальний рівень соціальних умов та соціальних благ – матеріальних, санітарно-епідеміологічних, екологічних, психологічних тощо, що визначають якість життя людини і суспільства, та гарантує мінімальний ризик для життя, фізичного та психічного здоров'я людей.

Соціальна допомога – система соціальних заходів у вигляді сприяння, підтримки і послуг, що надаються окремим особам чи групам населення соціальною службою для подолання чи пом'якшення життєвих труднощів, підтримки їх соціального статусу і повноцінної життєдіяльності, адаптації в суспільстві.

Соціальна небезпека – це дії одних класів, груп, шарів, особистостей, спрямовані (навмисно чи несвідомо) на знищення інших. А також позбавлення їх життєво важливих умов і об'єктів, заподіяння шкоди, що веде до фізичної і духовної деградації, руйнування особистості, етносу, суспільства, держави.

Соціальна робота – професійна діяльність, спрямована на підтримання і надання кваліфікованої допомоги будь-якій людині, групі людей, громаді, що розширює або відновлює їхню здатність до соціального функціонування, сприяє реалізації громадянських прав, запобігає соціальному виключенню.

Соціальна підтримка – система заходів щодо надання допомоги деяким категоріям населення, які тимчасово опинилися в тяжкому економічному становищі (частково чи повністю безробітні, молодь, що навчається, тощо) шляхом надання їм необхідної інформації, фінансових засобів, кредитів, навчання і введення інших пільг.

Соціальна служба – сукупність державних та недержавних органів управління, структур та спеціалізованих установ, що здійснюють соціальну роботу щодо обслуговування населення, надання людям соціальної допомоги і послуг, що дозволяє їм подолати складні життєві ситуації.

Соціальне забезпечення – організаційно-правова діяльність держави щодо матеріального забезпечення осіб, що не мають виходу на ринок праці, не застраховані в системі загальнообов'язкового соціального страхування, зазнали соціального ризику, внаслідок чого втратили

здоров'я та (або) засоби для існування і не можуть матеріально забезпечити себе та своїх утриманців.

Соціальне страхування – це важлива складова соціального захисту населення, центром якого є людина та її потреби, а якість їх задоволення впливає на соціально-економічний розвиток держави. Соціальне страхування створює умови для відтворення робочої сили та захисту громадян у разі настання певних страхових випадків: втрата працездатності, втрата годувальника, безробіття, нещасний випадок на виробництві, догляд за дитиною, вагітність та пологи тощо. З правової точки зору, соціальне страхування – це система юридичних норм, які регулюють соціальний захист населення при настанні страхових випадків, передбачених законодавством.

Соціальний захист – система пріоритетів і механізмів із реалізації законодавчо закріплених соціальних, правових і економічних прав та свобод, соціальних гарантій громадян і органів управління всіх рівнів, інститутів, а також соціальних служб, що забезпечують певний рівень соціального захисту від дестабілізуючих чинників життя (інфляція, безробіття, зниження виробництва тощо), досягнення соціально припустимого рівня життя населення.

Соціальний захист у разі настання безробіття – комплекс заходів, що передбачений загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням на випадок безробіття та законодавством про зайнятість населення.

Соціальний ризик – це визначена законодавчо імовірність настання матеріальної незабезпеченості через втрату заробітку або трудового доходу з об'єктивних, соціально значимих причин, а також необхідність додаткових витрат.

Соціальний статус – інтегративний показник становища соціальної групи та її представників в суспільстві, в системі соціальної ієрархії і соціальних відносин.

Соціальні гарантії – система соціально-економічних і правових засобів, що забезпечують життєдіяльність членів суспільства, соціальних груп, окремих громадян, реалізацію їхніх інтересів, різноманітних зв'язків і відносин.

Соціальні інститути – стійкі форми організації спільної діяльності людей, що сформувалися історично. Суспільство – це система соціальних інститутів як складна сукупність економічних, політичних, правових та інших відносин. Найбільш фундаментальні соціальні інститути –

держава, сім'я, партії, суд, армія, банки, громадські організації, освіта, наука тощо.

Соціальні послуги – комплекс правових, економічних, психологічних, освітніх, медичних, реабілітаційних та інших заходів, спрямованих на окремі соціальні групи чи індивідів, які перебувають у складних життєвих обставинах та потребують сторонньої допомоги з метою поліпшення або відтворення їх життєдіяльності, соціальної адаптації та повернення до повноцінного життя, а також послуги, що надаються особам за рахунок коштів фондів соціального страхування.

Страховий випадок – це подія, через яку застраховані особи втратили заробітну плату або інші передбачені законодавством України доходи внаслідок втрати роботи з незалежних від них обставин; обставини, які вимагають додаткових матеріальних витрат. Страховий випадок: за соціальним страхуванням від нещасних випадків – нещасний випадок на виробництві або професійне захворювання (у тому числі встановлене чи виявлене в період, коли потерпілий не перебував у трудових відносинах з підприємством, на якому він захворів), що спричинили застрахованому професійно зумовлену фізичну чи психічну травму; нещасний випадок або професійне захворювання,

яке сталося внаслідок порушення застрахованим нормативних актів про охорону праці; за соціальним страхуванням у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності – подія, з настанням якої виникає право застрахованої особи, членів її сім'ї або іншої особи на отримання відповідно до закону матеріального забезпечення або соціальних послуг.

Страховий стаж – період (строк), протягом якого особа підлягала державному соціальному страхуванню, якою або за яку сплачено страхові внески.

Страховик – Фонд загальнообов'язкового державного соціального страхування України із відповідного виду страхування. Страховики – юридичні особи, які надають страхові послуги (здійснюючи справляння страхових внесків і надаючи страхові виплати).

Страхові внески – кошти відрахувань на окремі види загальнообов'язкового державного соціального страхування, сплачені згідно із законодавством, що діяло до набрання чинності Закону України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування», кошти, що надходять від сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування.

Страхові кошти – акумульовані страхові внески, суми від фінансових санкцій та інші надходження відповідно до законодавства для здійснення матеріального забезпечення, страхових виплат та надання соціальних послуг згідно з законом.

Страхові ризики: за соціальним страхуванням від нещасного випадку – обставини, внаслідок яких може статися нещасний випадок або професійне захворювання; за соціальним страхуванням у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності – обставина, внаслідок якої застрахована особа або члени її сім'ї можуть тимчасово втратити засоби існування та потребувати матеріального забезпечення або надання соціальних послуг згідно з законом.

Страховальники – юридичні особи (підприємства, установи, організації незалежно від їх форми власності які сплачують страхові внески, а також фізичні особи, які сплачують страхові внески і мають право на отримання компенсації (відшкодування) з настанням страхового випадку.

Суб'єктами загальнообов'язкового державного соціального страхування є фізичні та юридичні особи, які знаходяться в правових відносинах відповідно до чинного

законодавства про державне соціальне страхування: держава (в особі органів виконавчої влади), страховики, страхувальники та застраховані особи (в окремих випадках члени їх сім'ї та інші особи).

Суб'єктами управління коштами накопичувального пенсійного забезпечення є Накопичувальний фонд; недержавні пенсійні фонди; юридичні особи які здійснюють управління активами Накопичувального та недержавних пенсійних фондів; зберігач (банківська установа яка обслуговує активи Накопичувального фонду); страхові організації.

Суб'єкт господарювання, який надає послуги з посередництва у працевлаштуванні – зареєстрована в установленому законом порядку юридична особа, яка провадить господарську діяльність незалежно від форми власності, виду діяльності та господарювання, а також фізична особа-підприємець, що надають послуги з посередництва у працевлаштуванні в Україні та/або за кордоном відповідно до законодавства.

Трудова міграція – переміщення особи, пов'язане з перетинанням державного кордону або меж адміністративно-територіальної одиниці з метою виконання або пошуку роботи.

Учасник недержавного пенсійного фонду – фізична особа, на користь якої сплачуються (сплачувалися) пенсійні внески до пенсійного фонду та яка має право на отримання пенсійних виплат або отримує такі виплати з пенсійного фонду.

Фінансова система держави – це сукупність фінансових інститутів, кожний з яких сприяє утворенню та використанню відповідних централізованих та децентралізованих фондів коштів для здійснення фінансової діяльності держави, тобто діяльності з приводу мобілізації, розподілу та використання централізованих та децентралізованих фондів коштів для виконання завдань і функцій держави та органів місцевого самоврядування.

Фонд соціального страхування з тимчасової втрати працездатності та витратами, зумовленими похованням – орган виконавчої влади, який здійснює керівництво та управління загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими похованням, провадить акумуляцію страхових внесків та інших коштів, призначених для фінансування матеріального забезпечення та соціальних послуг, та забезпечує їх надання, а також здійснює контроль за

використанням цих коштів. Фонд належить до цільових позабюджетних страхових фондів. Управління Фондом здійснюється на паритетній основі державою, представниками застрахованих осіб та працедавців через правління і виконавчі дирекції, до складу яких входять представники від цих сторін. Нагляд за діяльністю Фонду здійснює Наглядова рада.

Центр зайнятості – установа, що виступає на ринку праці посередником між шукаючим роботу і роботодавцями.

Часткове безробіття – вимушене тимчасове скорочення передбаченої законодавством тривалості робочого часу у зв'язку із зупиненням (скороченням) виробництва продукції з причин економічного, технологічного і структурного характеру без припинення трудових відносин.

Література

1. Зеркалов Д.В., Арламов О.Ю. Соціальні проблеми сталого розвитку: монографія. К.: Основи, 2013. 562 с.
2. Коваль О.П. Соціальна безпека: сутність та вимір: наук. доп. К.: НІСД, 2016. 34с.
3. Куценко В.І., Удовиченко В.П. Соціальна безпека в контексті сталого розвитку. Чернігів: Видавець Лозовий В.М., 2010. 652 с.
4. Сидорчук О.Г. Теоретичні основи визначення соціальної безпеки та формування умов її досягнення // Економічна теорія та публічна політика: цикл конференцій «Людвіг фон Мізес і сучасні суспільства»: зб. наук. пр. / за наук. ред. М.З. Буника, І.Б. Кіянки. Львів: ЛРІДУ НАДУ, 2014. 224 с.
5. Смола Л. Громадянське суспільство в Україні: проблеми та перспективи // Розвиток взаємодії держави і громадянського суспільства в контексті впровадження європейських принципів належного врядування: зб. матеріалів міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 12 грудня 2012 р.) / упоряд. В.М. Яблонський, О.А. Корнієвський, П.Ф. Вознюк. К.: НІСД, 2013. 504 с.
6. Соціальна безпека: теорія та українська практика: монографія / І.Ф. Гнибіденко, А.М. Колот, О.Ф. Новікова та ін.; за ред. І.Ф. Гнибіденка, А.М. Колота, В.В. Рогового. К.: КНЕУ, 2006. 292 с.
7. Стан та перспективи соціальної безпеки в Україні: експертні оцінки: монографія / О.Ф. Новікова, О.Г. Сидорчук, О.В. Панькова та ін.; Львівський регіональний інститут державного управління НАДУ; НАН України, Ін-т економіки пром-сті. Київ; Львів, 2018. 184 с.
8. Тихий В.П. Безпека людини: поняття, правове забезпечення, визначення, види // Вісник Національної академії правових наук України. 2016. № 2 (85). С. 34.
9. Українське суспільство 1992-2013. Стан та динаміка

змін. Соціологічний моніторинг / за ред. В. Ворони, М. Шульги. К.: Інститут соціології НАН України, 2013. 566 с.

10. Харазішвілі Ю.М., Грішнова О.А. Якість життя в системі соціальної безпеки України: індикатори, рівень, загрози // Економіка України. 2018. № 11-12 (684-685).

Додаткова

1. Головніна О.Г. Основи соціальної економіки: підручник. К.: Арістей, 2006. 612с.

2. Давидюк О.О. Соціальна безпека: проблеми теоретичного аналізу та побудови системи показників; Міністерство праці та соціальної політики України, Центр перспективних досліджень, 2006.
URL:http://cpsr.org.ua/index.php?option=com_content&view=art (дата звернення: 05.07.2016).

3. Конституція України // Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>

4. Лібанова Е., Палій О. Ринок праці та соціальний захист: навч. пос. із соц. політики. К.: Основи, 2004. 491 с.

5. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043 (дата звернення: 07.06.2017).

6. Ніколаєв Є. Б. Предмет соціальної безпеки // Вчені записки: зб. наук. праць; М-во освіти і науки України, ДВНЗ «Київ. нац. екон. ун-т ім. Вадима Гетьмана»; відп. ред. А.Ф. Павленко. 2012. Вип. 14. Ч. 1. С. 30-36.

7. Новікова О.Ф. Соціальна безпека: організаційно-економічні проблеми і шляхи вирішення. Донецьк: ІЕП НАН України, 1997. 460 с.

8. О.Ю., Іщенко О.В. Теоретичні засади залучення соціальних ресурсів громадських об'єднань на потреби розвитку регіонів в умовах децентралізації // Український соціум. 2015. № 3. С. 20-28.

9. Повстин О.В., Саміло А.В. Соціальна безпека

суспільства як фактор впливу на розвиток особистості // Збірник статей VI Всеукраїнської наукової конференції «Гуманітарні аспекти формування особистості» (27 квітня 2012 р.). Львів: ЛДУ БЖД, 2012. С. 215-223.

10. Свердлова Ю.О. Нормативно-правове регулювання соціальної політики Європейського Союзу. URL: <http://jrn1.nau.edu.ua/index.php/IMV/article/viewFile/5911/6661> (дата звернення: 12.02.2017).

11. Сидорчук О.Г. Соціальна відповідальність як інструмент забезпечення реалізації національних інтересів України // Діагностика стану та перспектив розвитку соціальної відповідальності в Україні (експертні оцінки): монографія / О.Ф. Новікова, М.Є. Дейч, О.В. Панькова та ін. Донецьк: ІЕП НАН України, 2013. С. 50-57.

12. Сидорчук О.Г., Новікова О.Ф. Соціальна безпека та відповідальність як умова забезпечення гідної праці // Імперативи та інноваційні механізми забезпечення гідної праці в умовах становлення гідної праці: зб. тез доп. Міжнар. наук.-практ. конф. (25-26 квітня 2017 р., м. Київ). К.: КНЕУ, 2017. С. 324-327.

13. Сиченко О.О. Соціальна безпека в системі національної безпеки держави // Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могиллянська академія». Сер/: Державне управління 2012. Т. 186. Вип. 174. С. 34-38.

14. Скуратівський В.А. Соціальна безпека українського суспільства та шляхи її забезпечення // Вісник НАДУ. 2011. № 3. С. 194-204.

15. Хомра О.У., Русанова Т.Є. Соціальна безпека: виклики, загрози, критерії // Стратегічна панорама. 2004. № 1. С. 73-79.

16. Черенько Л.М. Нові форми бідності в Україні: основні прояви та оцінка // Демографія та соціальна

економіка. 2015. №1. С. 11-21.

17. Чупрій Л. Розвиток громадянського суспільства в контексті забезпечення національної безпеки Української держави // Розвиток взаємодії держави і громадянського суспільства в контексті впровадження європейських принципів належного врядування : зб. матеріалів міжнар. наук.-практ. конф. (12 грудня 2012 р., м. Київ); упоряд. В.М. Яблонський, О.А. Корнієвський, П.Ф. Вознюк. К. : НІСД, 2013. С. 388-389.

Інформаційні ресурси

Закон України «Про основи національної безпеки України» URL:

<https://www.spfu.gov.ua/ua/documents/1819.html>

Державний центр зайнятості URL:
<https://www.dcz.gov.ua/cabinet>

Соціальні комунікації та інформаційна діяльність URL:
<http://skid-lp.info/>

Фонд соціального страхування України URL:
<http://www.fssu.gov.ua/fse/control/main/uk/index>